

naše planine

3-4

1981

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

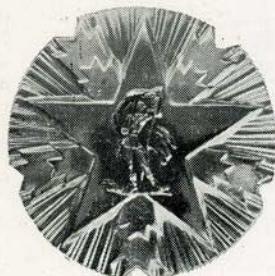
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 200 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 73 (33) Ožujak—Travanj 1981. Broj 3—4
Volume 73 (33) Mart—April 1981. No 3—4

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Smilja Petričević: Planina i mi	49
Ante Rukavina: Velebitske vode i vodice	53
Šime Balen: Uspon na Hajdučke kukove (svršetak)	57
Božena Loborec: Bilogora	61
Ivana Paškvan: Od Male do Velike Klekovače	62
Durmo Edin: Mjesečev sjaj	64
Uzeir Beširović: Prijevorac Prenjski	66
Bećir Isaković: Na Trnovačkom jezeru	67
Danica Durović: Jedan fotosafari na Velebitu	69
Petar Tabak: Još jedan prilog ekologiji tla	71
Vladimir Dumbović: Na Prestreljeniku iznad Bovca	73
Publicistika	78
Velimir Šušak: Uspon na Dom u Peninskim Alpama	79
H. Čaušević: Neka otudjenja suvremenog planinarstva	81
Strah i slava Reinholda Messnera	84
Đuro Perić: Marksistički pristup planinarstvu	86
Jakob Kopić: Planinarstvo u »Jutarnjem listu« 1912—1941	87
Jubileji	91
Speleologija	92
Prvenstveni usponi	94
Vijesti	95

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Slika na naslovnoj stranici

Negdje u Alpama

Planina i mi

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Sunce je polako tonulo u more okruženo crvenim krvavim oblacima, a po planini se danje svjetlo počelo polako gasiti. Samo su šiljasti vrhovi bili obasjani posljednjim sunčevim zrakama.

Mrak je padaoo, polagan, tih i nečujan. Sva ta prostranstva, hladna i siva, što se pružaju pred nama u nedogled, samotna u svojoj puštoši, zadrivajuća u svojoj ljepoti, i ova planina sa svojim šumama, gudurama, stijenama što se gube i nestaju u sivoj sumagliji ovog ljetnjeg predvečerja, primoravaju nas da se poklonimo njihovoj ljepoti, velični i vječno-sti.

Nekada smo se čudili ljudima što žive sami u planini, daleko od naselja. Nazivali smo ih čudacima, osobnjacima, gotovo luđacima. Danas im se uopće ne čudimo. Mnogo toga nam je postalo jasno. I nas je kao i njih opila ova planina, i što više hodamo po njoj, što je više upoznajemo, to nam postaje bliža i draža. Sve više osjećamo da joj pripadamo dušom i tijelom. Vidimo i osjećamo koliko nam ona znači u ovom vremenu i prostoru. Njene nam tištine trebaju sve više.

Sjedili smo te večeri pored vatre, nas nekolicina noćnih planinskih ptica, i pripremali večeru. Vatra je veselo pucketala bacajući ljubičasto crvenkaste jezičće u vis, a dim je polagano nestajao u mraku. Negdje s nekog stabla zahuktala je sova jednim dugim i otegnutim uuhuu... huuu i opet je nastala tišina, tišina svojstvena planinskim noćima.

Zvjezde, obično daleke i hladne, činile su nam se te noći tako bliske i tople, drage i nježne. Treperile su, titrale i drhtale na dalekom, tamnom, baršunastom nebu.

Svi smo šutjeli. Na našim licima čitao se neki mir, a vjerujem da je taj mir bio i u našim dušama. Možemo ga zahvaliti ovom životu u planini, jer sve ono što nas tiši i boli, sve one naše patnje i gorčine, ovdje u planini postaju daleke i strane. I svi oni naši problemi, naoko nerješivi, teški, ovdje u planini čine nam se lakšima, čak ih uspijemo i zaboraviti, a ako ih i ne zaboravimo, potisnemo ih negdje duboko u podsvijest. Ali, nažlost, dođu i ti lucidni trenuci kada iskrse pred nama pitanje: kuda i kamo ćemo bježati kada budemo stari i iznemogli, kada se

ne budemo mogli više penjati po planini, kada ne budemo mogli čak ni hodati. Gdje ćemo onda tražiti svoj duševni mir?

Što ćemo tada?

Vjerojatno ćemo tada sjediti negdje pored ceste i čeznutljivim staračkim očima gledati te drage i lijepе, nekad bliske, a sada tako daleke i nedostizne vrhunce.

DVA SVIJETA

Dva čovjeka sami u planini: muškarac i žena. Dva bića koja lutaju, iako različitog spola, postaju polako dva stara dobra drugara i pojma muškarac — žena nestaje. Korčao je ispred nje sa sigurnošću čovjeka, koji kao da nikada u svom životu nije imao neki drugi, određeni cilj, osim hodanja, i opet hodanja po planini. Koraci su mu bili čvrsti, kratki, odmjereni, energični.

Ona je išla iza njega, uvučena u svoj svijet, u svoje misli, u svoju čahuru. Hodala je polako, u početku nesigurno, a onda je njegova sigurnost prešla i na nju, tako da je s vremenom svoj korak uskladila prema njegovom i počela je koračati iza njega istim korakom, istim tempom, čak i istom sigurnošću.

Išli su sve dalje. Penjali se sve više. Bilo im je svejedno kuda i kamo idu. Nigdje nikoga nisu sreli. Svi putevi bili su njihovi. Sve staze pripadale su njima. Planina je bila njihova.

Šutjeli su. Nisu imali razloga da šute, ali nisu osjećali potrebe ni da razgovaraju. Šutnja im je prijala, jer su oboje znali da je suvišna svaka riječ koju ovdje izgovore. U toj šutnji potpuno su se razumjeli. Vrlo dobro su znali da bi im razgovor smetao u ovoj tišini, u planini. Čak su diskretno nastojali da jedan drugome ne smetaju.

Bili su tako blizu jedan drugoga, a tako daleko, daleko, svaki u svom svijetu, jer, končno, i bili su svatko svijet za sebe, a ta dva svijeta vezivala je jakom vezom jedino ljubav prema planini.

QUO VADIS?

Prazno i bezosjećajno protezao se u nedogled siv i gol kamenjar, nalik na mjesecu u pustinju, da bi se tek poslije dugog puta pojavile gudure, šiljci, kamene figure i tako donekle razbile monotoniju i jednoličnost tog stijenja, između kojeg se penjala i silazila planinska staza. Pa kako se ona penjala i silazila tako se penješ i silaziš i ti, crknut i umoran kao stari magarac. Vučeš noge kao stonoga, kosti u koljenima ti klepeš kao suhi orasi u polupraznoj ciganskoj torbi.

Ideš dalje kroz tu prostranu nepomičnost, okamenjeno sivilo, očekujući da ćeš iza idućeg brijege naći nešto novo i ljepše, a ono opet isto. Svaka iduća dolina prokletno naliči onoj prethodnoj i tako stalno ideš naprijed kroz taj nepregledni i pusti kamenjar.

I u jednom trenutku, kada ti mozak proradi, upitaš samog sebe: »Quo vadis, asine?

(Kamo ideš, magarče?), zar ti nije bilo dosta ono malo mjesta nego hoćeš još. Kuda ćeš dalje, sivono, kada si mogao ostati tamo dojle odakle si došao i osjećati se sasvim dobro i udobno? Kuda ćeš gore, budalo bjelosvjetska, ostani tu gdje si sada i ne idi dalje! Zašto gaziš ovim kamenjarom i ovim kamenim pustarama i stenješ kao stara lokomotiva kada se penje uz Ivan-planinu?« — govori jedan glas u tebi.

Ali ti ga ne slušaš, već svejedno gaziš dalje, sve dalje i sve više, tvrdoglavu i uporno, crknuto i umorno, i kada dođeš do kakva izvora bistre planinske vode, do zelene provjetale livade, naprosto ne vjeruješ svojim očima da se iza tih svih kamenih gromada krije jedna ovako divna i pitoma dolinica, sasvim drugačija od onih prethodnih. I tada zaboraviš svu onu muku, trud, koji si uložio da bi se dovukao do ovog malog raja. Zaključiš sam u sebi da ipak nisi takav magarac, kakav si sam sebi govorio da jesu. Tvoje zadovoljstvo je tako jasno i očito da ti ništa drugo ne preostaje nego da se izvališ na zemlju, dignes sve četiri u zrak, valjaš se po travi kao prase po blatu, ili da zapjevaš kao ptičica na grani, ako imaš slučajno criticu muzikalnosti u glavi. A ako nemaš, onda šutiš i diviš se.

PLANINO, HVALA TI!

Idem u planinu
pratim vjetar
tražim mir
lutam oko bez cilja
pokušavam ne misliti
na ono što me boli.
I to mi uspijeva
jer planina je jača
od misli i boli.

PLANINA

Planina je moja molitva i moja psovka
Ona je moj blagoslov i moje prokletstvo
Ona je moje bogatstvo i moje siromaštvo
Ona je moj prijatelj i moj neprijatelj
Ona je moje sve i moje ništa.
Mrzim je jer ne mogu bez nje.
Volim je jer ne mogu opet bez nje.

ŽIVOT S ONE STRANE ŽIVOTA

Tamo daleko, daleko na horizontu, gdje planinski vrhunci zabijaju svoje šiljke u nebo, tamo znam da me čeka osjećaj sloboce koji sam izgubila među ovim zidinama, ulicama, betonskim čudovištima, gdje mi se život svodi na obično bitisanje.

Tamo gore našla sam smisao svog postojanja, egzistencijalnog i bitnog, koji je polako nestajao zajedno s godinama što su padaile na mene, mrtve i prazne. »Naštupilo je sivilo jedne egzistencije gdje ništa, ama baš ništa nije opravdavalo njen postojanje...« (Sarstre).

Foto: Ing. Z. Smerke

U tom sivilu svakidašnjice, jednog dana dođe prijatelj i reče mi: »Podi samnom u planinu, pa kad se vratиш, bit ćeš tako iscijedena, crknuta kao pas, umorna do besvijesti, da nećeš ni na što misliti, niti će te moriti te twoje lude misli o besmislenosti života.«

I ja sam otišla. Išla. Nisam vidjela ništa. Čula nisam ništa. Osjećala ništa. Uočavala, doživljavala ništa, sve je bilo jedno veliko ništa. A ja? Bila sam umorna, tako umorna, i kada bi netko povikao »odmor«, izvrnula bih se na zemlju kao kladu, jer to hodanje po planini bila je obična trka bez cilja i smisla, marširanje bez veze, sticanje kondicije, udisanje planinskog zraka, provjetravanje pluća, pražnjenje mozga, ili stizanje na odredište u rekordnom vremenu u društvu tih maratonaca koji su bili slijepi i gluhi na sve oko sebe — gledajući danas, retrospektivno na njih.

oOo

Dogodilo se u planini, da sasvim slučajno sklopim poznanstvo s Tomijom i Anitom, dvojicom umjetnika slikara, strastvenih planinara, i njihovim vjernim pratiocem psom Mukijem. To se poznanstvo s vremenom pretvorilo u čvrsto prijateljstvo.

Anita me u početku gledala s nerazumijevanjem, podsmješljivošću. Nije joj bilo jasno kako ništa ne vidim, ništa ne osjećam, ništa ne primjećujem i ništa ne doživljavam dok hodam po planini. Gledala me s malom dozom

žaljenja. »Kako je moguće da ne vidiš ovu ljepotu oko sebe, da prirodu ne gledaš očima onako kako je Tom i ja gledamo, vidimo, osjećamo, doživljavamo?« — govorile su mi njene oči boje vedrog neba. Počela je. Počela je pričati, taktički me sprečavati u mojoj besmislenoj trci kroz planinu, u mom gledanju u nožni palac. Cilj joj je bio da jedan dio svog viđenja, umjetničkog osjećanja, gledanja, prenese i na mene. Ona je pričala, pokazivala mi detalje, ljepote, a ja sam slušala, gledala, promatrala i polako počela opažati. Glava mi nije više bila dolje, već oči uperene prema gore, stablu, stijeni, vrhovima, nebnu. Kada ona ne bi pričala, riječ bi preuzeo Tom. Njegov cilj je bio da me nauči promatrati prirodu očima umjetnika, slikara, razlikovati boje i nijanse, učio me osjećati prirodu sa svim čulima. Nastojao me izvući iz moje apatičnosti, ravnodušnosti, pesimizma, koji su se gomilali i taložili zajedno s godinama.

Slijedili su dani, tjedni, godine. Nedjeljom, slobodnim danom, gotovo uviјek smo zajedno u planini. Promatrala bih prirodu s njihovog gledišta, a ono je s vremenom postalo i moje. Promatrala bih sve oko sebe onako kako osjećam, doživljavam, vidim. Slušala bih šum vjetra u granju, njegov plać i urluk, zvukove i tonove, žubor potoka, pjev i cvrkut ptica, zov zaljubljenog slavu — muziku prirodnog orkestra.

Ta naša jutra u planini su divna. Pripadaju samo nama. Vučemo se po planini polako kao kišne gliste, umorni i pospani, a ipak sretni.

Šume nas čekaju pjevajući, stijene šuteći.

I nema ništa ljepše nego dočekati zoru u planini, gledati kako sunce polako izlazi, poviri jednim komadićem, obasja najprije vrhove planina, pozdravi ih, a nas i ne pogleda. Zatim polako i dostojanstveno izlazi, da bi se konačno pojavilo na nebnu, okruglo i toplo kao domaća pogacha.

TAKO MORA BITI

Jednog dana, i to vrlo brzo — rekli su nam — doći će cesta ovuda kuda mi prolazimo. Probit će ovu našu planinu, raskasapiti je, uništiti ljepotu i harmoniju njenog stijena, narušiti tišinu njenih proplanaka i upropasti djevičanstvo njenih šuma.

Doći će, nažalost, kolone automobila, voziла svih vrsta, i umjesto poskoka i guštera, jelena i srna, gledat ćemo te limene kante kako jurcaju okolo, dižući za sobom oblake prašine. Umjesto čistog planinskog zraka uđisat ćemo tu smrdljivu prašinu. Tu, gdje sada miriše šumsko cvijeće i borove iglice, zapuhnut će nas smrad benzina i nafta. Naša divna zelena stabla bit će pokrivena naslagama prašine. Umjesto procvjetalih divljih ruža i zelenog grmlja gledat ćemo najlon kese kako se vijore okolo, a putem ćemo vidjeti prazne limene konzerve, zgužvani staniol, prazne boce i ostale dokaze modernog života i civilizacije.

Gledat ćemo tužnim očima kako nam polako oduzimaju ono što toliko volimo, ono što nam je blisko i drag, gledat ćemo i biti nemoćni, jer protiv modernizacije, urbanizacije i civilizacije ne možemo ništa. Tu smo zaista nemoćni. Tako mora biti. Ali, ipak, napredak ma kakav bio, koji ide na račun prirodnih ljepota, pomalo je bolan, jer uništava ono što je prirodno.

A mi? Mi ćemo bježati sve dalje i sve više poput šumskih životinja, jer nećemo i ne želimo da nam itko u ime civilizacije, modernizacije i motorizacije krade te naše divne dane u planini i naše duge i tihе ljetne noći. Ne ćemo da nam magla automobilskih ispušnih cijevi zamagljuje čisto zvijezdano nebo, ne ćemo i ne želimo nikakve prašnjave zastore koji će nam pokrivati tamne vrhove borova i jela, nećemo da nam zvukovi automobilskih sirena nadjačaju pjev slavu, krikove noćnih ptica i šum vjetra u granju.

Nećemo, naprsto, da nam itko krade i remeti onaj naš duševni mir i spokojstvo što ga osjećamo u tim samotnim planinskim noćima.

I zato ćemo bježati, bježati, i nadam se da ćemo uspijeti još uvijek naći mali dio šume, neki mali proplanak koji će pripadati samo nama — planinarama.

Znala bih dugo, dugo sjediti na jednom mjestu, gledati kako mrav maršira u koloni noseći hranu tri put veću nego što je on sam. Kada bi mu ispala, on bi je opet uzeo i nastavio svoj put. Gurnula sam ga, maknula mu hranu. On se prevrtao, okretao i mučio dok se konačno nije osovio na noge, pokupio svoje breme i otišao dalje.

»Ne gubi nadu, vidiš li mrava, rekao bi Tom. Treba biti uporan. Ne valja klonuti, nikada u životu. Treba uvijek ići dalje.« I onda polako, polako započne metamorfoza moje ličnosti. Sve ono vremenom zakopano, životom izbrisano, borbom izgubljeno, radom zaboravljen počinje polako izbijati iz mene. Maska cinika, stavljena na lice u strahu od ranjivosti, polako mi nestaje s lica i postaje opet osjećajnija. Horizonti dugo zatvoreni, začahureni, cementirani, počinju mi se polako otvarati. Nastupa ono unutrašnje zadovoljstvo, mir, osjećaj sasvim drugačiji od onog prije. Pogled na život sasvim drugačiji od pogleda jednog malogradanina uvučenog u vlastitu ljušturu, koji je pripadao onoj anonimnoj gomili što se budila svakog jutra umornija nego što je legla, polazila na posao ukočenog lica bez osmjeha i zadovoljstva. Ni sam bila ni gladna ni žedna, ni gola ni bosa, ali sam bila siva, jadna, napregnutu, bolesna od svakidašnjice, sama, odvratno očajno sama, odcijepljena od korijena kao biljka, sve dok nisam pošla u planine, upoznala život s one druge strane, onaj drugačiji život od ovog našeg svakidašnjeg.

NOĆI I ...

Lude su te noći u planini, zaista lude. Ležiš u vreći za spavanje, samo ti glava viri kao u mladog klokana. Poviše tebe stablo, a na stablu vijori tvoja odjeća.

Ležiš tako i do tebe jedan, drugi, treći... ležimo jedan do drugoga kao stari prijatelji, a prvi put se vidimo.

Vjetar šuška negdje u granju, zvjezdje svjetlučaju na nebu kao mali sitni dijamanti, mjesec latalica nas pogleda i nastavi svoj put.

Lude su te naše noći u planini, mogu vam reći, zaista lude. Ležimo i po pećinama, napuštenim kućama, s krovom ili bez krova, po napuštenim štalama gdje miriše sijeno i đubre od ovaca, ali to nama ništa ne smeta. Spavamo snom pravednika kao u najtopljoj postelji, jer planina je naš dom. Volimo je kao što volimo rođenuku. Taj sladunjava-vogorkootužni miris zemlje je opojan.

I sviče. Otvaraš oči. Opet stablo iznad tebe, nebo, krov, stijena od pećine. I ovaj pored tebe otvara oči, drugi, treći. Zijeve. Protegne se, okrene prema tebi i reče:

— Tko ste vi? Aha, sjećam se, sinoć smo se upoznali.

— Dobro jutro, kako si? Kako si spavala?

— Ua, ala sam gladan!

Lude su te naše noći u planini, zaista lude...

Velebitske vode i vodice

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

U razdobljima kad su lički predjeli, a time i velebitski, bili gusto naseljeni, izvori su voda uopće, svaka kap, igrali odlučnu ulogu u životu ovih stanovnika. I njih su pratile sve one karakteristike našeg krša, pa su se i na Velebitu izmjenjivala duža razdoblja s više oborina, koje su često nanosile neobuzdane štete ljudima i njihovoј zemlji, s dužim i češćim razdobljima u sušnim godinama. Kroz stoljeća o tome svjedoče brojni zapisi, priče i legende, pa se i na ovaj način može donekle pratiti povijest ličkog krša, povijest Velebita.

Područje krša geološki je dosta debo sloj vapnenca, koji voda razara, prodire u njegovu dubinu sve do dolomitskog sloja, i na toj granici s dolomitskim slojem izbija opet na površinu, većinom u tankim mlazovima, stvarajući izvore ili cijedeći se kap po kap kao voda cijednica. Rijetka su, vrlo rijetka mjesta, gdje se ta voda pojavljuje u obliku većih izvora tvoreći rijeke u planinskim požljima. A te su rijeke ionako od male pomoći goršatcima, jer oni su navikli na svoje planinske pašnjake, pa kakvi god bili. Zato su se stanovnici velebitskog krša oduvijek borili za vodu, oko nje su gradili svoja ognjišta, jer bez vode nije bilo opstanka.

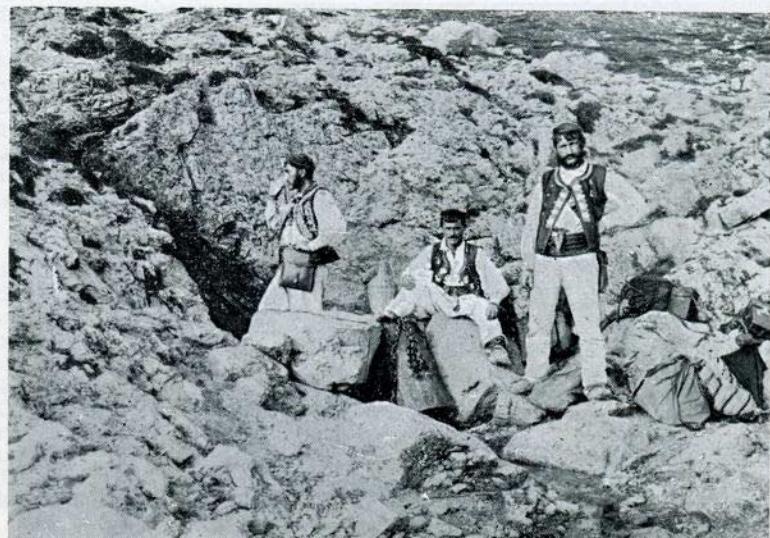
Velebit je poznat po velikoj količini oborina. Tako ih u južnom Velebitu padne i do 4000 mm godišnje što je posljedica miješanja toplijih zračnih masa s hladnjim zračnim strujama iz unutrašnjosti. Padaju većinom u jesen i prvoj polovici proljeća, iz čega rezul-

tira obilje snijega i prosječnih 187 dana s maglom godišnje. Česti su ljetni prolomi oblaka koji zagorčavaju život za ljetnih poljoprivrednih poslova, jer se koji put naglo napadane vode sporo povlače s ličkih polja. Zato je više predjela koji se nazivaju od starine Jezinerine, a između zavižanskih brda i Senjskog bila valovito visinsko polje zove se Jezera. Ona su tu nekad i postojala, jer se u ponikvama dugo zadržavala voda.

A kada ni golema pleća planine, ni svi njezini obronci ne mogu progutati ni zaustaviti vodu dugotrajnih kiša, ona se slijevala starim putevima u obliku pomahnitalih bujica i svojom silinom razapinjala korita podvelebitskih potoka i rijeka. Često put su ta korita bila preuska, a njihove kamenite obale pretjesne da omoguće protok sve te vode. Zato se ona razlijevala po poljima stvarajući od njih jezera, koja su se negdje znala zadržati po nekoliko godina. Onda, kad bi voda odsegla, odnosila je dio ionako tankog sloja humusa i time siromašno tlo napravila još neplodniji.

Po velikim poplavama poznato je mjesto Kosinj, inače čuveno po prvoj hrvatskoj tiskari iz godine 1483. Na mapi iz godine 1500, koja se čuva u zagrebačkom državnom arhivu, označeni su čuveni ponori rijeke Like u Kosinju.

Po dolasku Turaka u 16. stoljeću, prema narodnom pričevanju, neki se beg htio naseliti u Kosinju. Kako su se Turci najčešće naseljavali u blizini žive vode, obide beg či-

Izvor Pećica na
V. Libinjama

Foto: Dr. R. Simonović

tavo Ličko polje duž rijeke Like i odabra pi-tomo Lipovo polje u blizini ponora rijeke Like. To je u proljetnim danima divan kraj za koji se, kad zazeleni i razlisti, može reći, da je zemaljski raj. Tu je i danas ponajbolja zemlja za obradu, a nekad je bila i bolja, jer je cijela okolica bila obrasla golemim hrastovim i bukovim šumama. Tražeći mjesto na kojem bi sagradio kuću, opazi beg u granama visoka drveta nešto nalik na gniazdo pa pošalje sina da vidi od kakve je ptice. Sin se vrati i reče da ono nije gniazdo, nego gomila mulja zaostala od poplave. Zabezeknuti beg i njegova pratnja pobjegoše dalje u šumu i beg se nastani u predjelu koji se i danas zove Begovača.

U ljetopisu župe u Gornjem Kosinju zapisaо je, na poplave ogorčeni župnik, ovu iješku: »Na 25. aprila 1748. preminu od ovoga svita žena Mate Fadljevića Dore, pokopana po meni Pavlu Draženoviću kapelanu od potribnoga Kosinja, budi mu rog od dvije koze ki ga naseli prvi«.

Nakon izgona Turaka novo doseljeno stanovalištvo podigne na lijevoj obali Like drvenu crkvu i stan za svećenika. Jedne noći naiđe velika voda i odnese crkvu i svećenika u stanu 700 metara nizvodno. Na tom je mjestu onda podignuta crkva sv. Nikole. Mjesto stare crkve i danas se zove Crikvište.

Kao i Gacka, i rijeka Lika tekla je nekoliko puta obratno od svoga pravog toka. Privlivi veće količine vode ponori ne bi mogli progutati ili bi se začepili, pa bi se onda voda vraćala. Orkansko nevrijeme nad Pazarištem godine 1810. izlilo je na sliv rijeke Otešice goleme količine oborina koje su se u visokom valu tako ustremile prema rijeci Lici, u koju inače Otešica utječe, da su joj okrenule tok naopako. Vodeni val odnio je Lemaića mlin od Žitnika do Budačkog mosta na cesti Zagreb—Gospic, gdje se i zaustavio.

Između poplava, kad se narod smirio, susjedi su Kosinjanima pjevali:

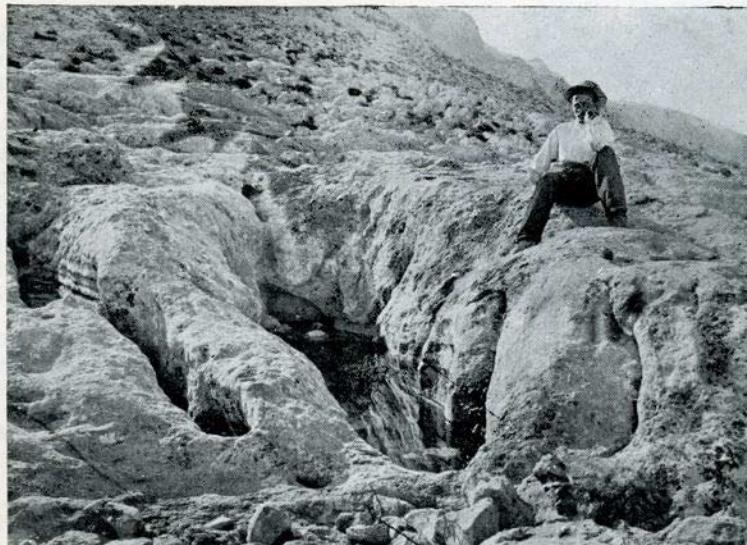
Kosinjani, blago li se vama
Kad vam voda tjera miše s poda.

To govori da je voda često dosizala do tavanu kuća (pod = tavan, to jest ispod krov-a).

Slično se događalo i u Gackoj dolini. Na mapi iz godine 1765. prikazan je Otočac opkoljen vodom i nazvan Otočac, jer u takvim okolnostima uistinu sliči otoku, čime se može opravdati i naziv ovoga mjesta. Uostalom, u povijesti je Otočca zapisano da je nekoliko puta izbjegnuta turska opasnost zahvaljujući položaju mjesa između nabujalih krakova rijeke Gacke.

Najveća poplava u Gackoj dolini, godine 1802. preokrenula je tok rijeke Gacke, jer se silna količina vode vraćala od začepljenih ponora. U ono doba to se smatrao kao prst božji, znak brzog rata, kuge ili sličnih pojjava. Ta pojava zabilježena je na nedvosmislen način u samom mjestu događanja. Naime, na kući trgovca Dragičevića u selu Švic kod Otočca uz kameni most postavljen je kamen na ploču. Na ploči je uklesan slijedeći tekst: »Na 1802. na 11-og Jennera stupi do ovoga znamenja voda Gazka stasse do 19 istoga mjeseca. Isti dan kako je u livelu gradom Ottoszem biasse powrati se tekući u Ottochaz koje daklen doiduchiemu narodu za znamenje more«. Pokraj ovog teksta uklesan je i reljef koji prikazuje to stanje, a sam događaj dao je povoda da se raspredru različite priče, pa među njima i ova.

U to vrijeme osudiše u Otočcu nevina čovjeka. Kleo se osuđeni svim i svačim da nije kriv, ali mu ništa ne pomože. Za utjehu suci mu rekoše: Kada Gacka bude tekla obratno nego što teče, to jest iz Švice u Otočac, onda

Kamenica na Velebitu

Foto: Dr. R. Simonović

Malovansko jezero

Foto: Dr. Z. Poljak

ćemo te oslobođiti. Kako se to dogodilo baš tih dana, pustili su ga i, kako narod kaže, pravda je ipak pobijedila.

Osim ove velike poplave spominju se u Gackoj dolini poplave godine 1878. i 1937/38. Ova posljednja prouzročila je u obližnjem Kosinju dnevno podizanje vode i do dva metra. Velike štete, strah i nestali ljudski životi ostaju dugo zapamćeni u sjećanju naroda, iako se velike poplave i povodnji pojavljuju otprilike svakih nekoliko desetaka godina.

U vezi s poplavnim razdobljima u Lici i pretvaranjem polja u jezera, pojavila su se i mišljenja da je i riječ Lika nastala u vezi s tim. Za razliku od dosta uvriježenog mišljenja da riječ Lika potječe od grčkog lykos, vuk, i da je prema tome Lika zemlja vukova, neki znanstvenici naziv Lika izvode iz albanskog jezika. Po njihovu tumačenju Lika je zemlja jezera i smatra se da je taj naziv mogao nastati u davno vrijeme, dok još vode nisu izdubile planine stvarajući korita i ponore, pa su ljudi iz tog kraja nazivani — ljudi od Ličeni — to jest ljudi od jezera (albanski ličeni = jezero). Na sličan način može se naziv Lika izvesti iz latinske riječi lacus, jezero, ili liquor što znači tekućina i može označivati kraj s puno vode. Ova dva posljednja mišljenja time se poklapaju s onim mišljenjima koja i za druge naše krajeve izvode njihove nazive po imenima rijeka što njima protječu i daju obilježje tim krajevima.

U Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena, knjiga XI, priča Mijo Ban, a on da je čuo od majke i tasta slijedeću priču: Bile dvije sestre, kneginje. Obadvjema je pripadala zemlja koja se zove Lika i Krbava. Sestra Karolina naslijedila je od oca Krbavu i ona se po njoj prozvala. Druga je dobila današnju Liku. Ta je bila boležljiva, pa je putovala tražeći lijeka. Ožedni i napije se vode kod sela Ribnika. Bolest joj okrene na bolje. Tako je uvidjela da joj ta voda čini dobro, da »liči«, dakle voda je bila kao »lik« (= lijek), pa je prozva Lika, a od vode cijeli kraj dobi ime.

O ljekovitosti velebitske vode ne može se puno toga reći. Većinom kratki vodotoci teku po tlu mlađe geološke dobi i ispod njega. Velebitska je voda čak srednje tvrda jer nema ni onoliko kalcija koliko bi se moglo očekivati s obzirom na krš kojim teče i koji otapa i razara. Ipak se može govoriti o odličnoj pitkoj vodi primjerne hladnoće. Poznati su planinski velebitski izvori Vagan, Bunovac, Marasovac, Štirovača i drugi koji i usred najtoplijeg ljeta imaju temperaturu vode od 6°C, a za neke manje izvore smještene u šumskom pojusu tvrdi se da im je temperatura i niža. Naravno da takva voda, izazivajući kontrakcije želuca i pasivnu hiperemiju želučane sluznice, otvara tek, što se oduvijek smatralo znakom zdravlja. Možda je zgodno spomenuti, a narod iz njegove okolice često ga spominje, izvor u blizini Rizvanuše ispod Velebita, pikkantno nazvan Pizdica, za koji se današnjom terminologijom može reći da bi to bila lička ženska voda. Na izvor su nekada dolazile nerotkinje, nevoljene i neželjene žene tražeći lijeka svojim jadima.

Poplave, povodnji ne pojavljuju se na Velebitu i okolici tako često, često izostanu i desetima godina. Češća su sušna razdoblja, koja su se opet na svoj način urezala u psihu naraštaja što žive u ovim predjelima. Jer uz poplavu može se nekako preživjeti, makar i na kratko vrijeme, ali uz bezvodnicu nema života. Kako je na krškim područjima život stanovaštva vezan uz držanje stoke, to je bezvodica ionako težak život pretvarala u mučotrpne drame. Lijepo o takvim godinama kaže Branimir Gušić: »Strašne su sušne godine za stočara. Kad izostane kiša, a zima ostavi malo snijega, kad presahnu sva vrela i sve lokve, kad nestanu sve »žive i mrte vode«, a božija zvijezda sprli i posljednju travku i na najvišim lastvama, kad ustajali zrak podrhtava u ustreptalom žaru, a mršava se stoka klati s noge na nogu i postaje lagan plijen krvožednoga vuka, tada utihne planina, zanijeme dvojnica, a tih grč zavlada kra-

jinom. Gospodar sa strahom iščekuje jutro, kada će u toru pri izdigu na popas opet pobrojati niz uginulih životinja. Nema na struzi smijeha djevojačkoga, muzlice ostaju svakog dana sve praznije i samo gruba muška kletva prekida tišinu zore. To je najveća nesreća koja može da snađe stočara, veća od krvne osvete i veća od pogibije i najmilijega pobratima.

Zato su s godinama i kroz duga stoljeća izvori postajali najcjenjenija mjesta na kršu. Za njih je narod izmislio niz raznih naziva, što odražava njegovu jezičnu kulturu i znak stalne prisutnosti tog problema u svijesti gorštaka još od najstarijih vremena. I onim jedva zamjetljivim i teško pristupačnim mjestima, gdje se iz gole stijene cijedila voda kap po kap, kao i mjestima uz rijetke goleme izvore, davana su imena koja odražavaju njihove vrednote i druge osobine njihova postanja, snage i važnosti. Ta često toliko umiljata i milozvučna imena, nastala u svjetlijim životnim trenucima stočara, to su niti koje su ih održale između tegoba i nevolja. I ona voda cijednica što se kap po kap spušta niz stijenu, stvarajući u kakvoj usputnoj šrapici lokvici od čaše ili dvije, imenovana je. Koji put šrapica je proklesana za još čašu ili više i onda je to Kapljuv ili Kapljuh. Mali neznaniti izvor je Vrilce, Vrelce ili Vodica. Ovaj posljednji naziv jednak je za tri nepresušna izvora iznad ličkih sela Divosela, Čitluka i Počitelja. Svaki je udaljen od podnožja planine oko jedan sat hoda, a nalaze se po prilici na istoj nadmorskoj visini zahvaljujući horizontalnom sloju laporanja iz kojeg izbijaju, a koji je ovđe dio velebitske padine. Nije ni čudo da su upravo uz te izvore vodili putovi preko Velebita. Nešto veći izvor je Vrilina ili Veliko vrilo, a Ruja sasvim mali izvor gdje se uvijek nade malo vode, u stvari često je količina te vode tolika da samo malo skvasi okolinu.

Naziv izvora u jugoistočnom Velebitu Mila voda već znači obilje vode koja nikada ne presuši, čak stalnim natapanjem istoimene dolinice tvori nevelika jezerca i tako omogućava stočarima višemjesečni boravak u solidnim stanovima, odnosno domorocima preko cijele godine. Velika i Mala močila u blizini Male Paklenice, te Močila draga već u svom imenu sadržavaju i količinu vode i karakter okolnog zemljišta.

Mnogi izvori nazvani su po osobama nekadašnjih rukovodećih struktura koje su pomogle njihovu kaptažu i uređivanje, ili po vlasniku zemlje na kojoj se izvor nalazi: Petrovac, Josipovac, Poljakovac, Marasovac, a nazivi Lišćani bunari, Crveni potoci (teku iz crvenog laporanja), Jelova ruja, Borove vodice i Borovi potoci, te Živi bunari i Živa vodica svojim nazivom govore sami za sebe.

I okolina izvora, geografski sastav tla, često uvjetuje nazive pa tako nastadoše Crno vrelo i Crni potok, Žuto i Bijelo vrelo, a vrijednost doline ispod Konjevače karakterizira njezino ime: Dolac kod vode. Za stočare su bile značajne i najmanje količine vode, pa

makar ta voda bila i ustajala. Zato su dobro poznavali ona mesta gdje se voda nakupljala u zgodno formiranim udubljenim stijenama. Koji put su znali i podzidati nižu stranu da tim kamenicama, naime tako su ih zvali, povjećaju zapremninu. U kamenicama voda je zadržavala prilično dugo svježinu, pa i preko cijelog ljeta, jer su hladne noći u planini sprečavale njezino kvarenje, a stočari su budno pazili da se ta voda ne zagadi. Neke kamenice sadržavale su i nekoliko tisuća litara vode i bile su znatna zaliha za bezvodna razdoblja. Jedna kamenica poznatija je od onih mnogih razasutih po cijelom Velebitu, naročito na njegovoj primorskoj padini. To je kamenica ispod Kize u blizini Oštarija. Samo ime joj i položaj govore da je dotok vode iz gole stijene, ali je to u stvari nepresušan izvor koji uvijek zadržava svoju razinu, pa makar se i obilato koristio. Kažu da nakon dužeg korištenja najednom počne voda oscilirati, kao da se ljuti zašto se toliko dira u nju. Ukrzo se razina vrtati na svoju prijašnju visinu kao da ništa nije ni bilo.

I ona voda što bi zaostala iza kiše na nepropusnu tlu bila je velika vrijednost. Tu se je napajala stoka, a svaka ta količina vode bila je imenovana, makar i običnim imenom. Tako su nastali nazivi Lokvica, Lokva, Trolokva. Nekada je i o tim lokvama ovisio život stoke. Nažalost, sada ih sve više nestaje. Iskustvo govori o razlogu njihova nestajanja. Stoke je sve manje ili ni ne dolazi više do lokava. Zato se okolina i dno lokava više ne mijesi i ne gazi nogama četveronožaca, pa voda nestaje u raspuklinama tla. Taj se proces pojačava na onim mjestima gdje se u blizini siječe šuma, pa kiša po golim padinama odjuri u nepovrat.

Oni maleni pristupačni izvori čiju vrijednost uljepšava ugodna okolina dobivali su upravo idilična imena: Kapljica, Korito, Žlibić, Ljubica, Barica. Čest je naziv Točak (nekada su ih zvali vratak) za mnoge izvore ispod Velebita. Neupućeni misle da su ti izvori za turskih vremena imali kotač (točak) kojim se crpila voda, iako ni danas o nekoj tehniči uz te izvore nema ni spomena, ni značka. Turcima nije ni padalo na pamet da se bave izvorima, jer za njih je moralo biti i slugu i vode. Radi se o tome da su to izvori sa stalnim odtokom, oni stalno toče, pa je od tog glagola nastao sličan naziv. Posebna je zanimljivost najviše vrelo u Lici. Nalazi se nekoliko desetaka metara ispod južnovelebitskog vrha Visočice (1619 m), otkriveno na nadmorskoj visini od 1570 m. Kako ga je između dva rata obzidao i uredio poznati gospički planinar Ivan Gojtan, po njemu je nazvano Ivino vrelo. Jama Vodarica u Paklenici zahvaljuje svoje ime dvama jezercima koja se nalaze u toj pećini i koja su nekad bila stočarima posljednja zaliha vode. A jezerca, Crno i Bijelo, dobila su ime po boji minerala koji čine sige njihova dna.

(Konac u idućem broju)

Pogled s Hajdučkih kukova na sjeverozapad

Foto: Ing. S. Božičević

Uspon na Hajdučke kukove

(Konac)

SIME BALEN

ZAGREB

Sada nastaje najteži dio našeg uspona. Na rubu šume nestalo je i zvjerinjih tragova koji su nas doveli do vjele, pa ćemo odsada dalje prema vrhu morati sami birati svoj put. Ivan ga vješto i sigurno izabire, ali ne može izbjegći teško prohodne gudure pune opasnih pukotina, iz kojih tu i tamo raste klekovina visinskog bora. Na nekim usjeklina-nama nalazimo kao rukom složeno kamenje u obliku stupa. Začudeno ga gledamo: ta tko je i zašto tu složio to kamenje? Očito je, da ga je tako složio netko tko je češće morao prolaziti tuda, kome je služilo za lakše penjanje i spuštanje ovuda. No, tko bi to mogao biti? Seljaci svakako ne, jer ovdje nisu imali što tražiti. Planinari pogotovo nisu, jer je malo njih prošlo ovuda. Za mjernike se zna — prema pripovijedanju ovdašnjih seljaka — da su od prošlog rata svega dva puta bili u Hajdučkim kukovima: jednom

neki vojni mjernik negdje početkom pedesetih godina, kad je tu podignuta trigonometrijska piramida, i kasnije neki civilni mjernici (s kojima je išao i naš vodič Ivan).

Ne znajući odgovora na ta pitanja, prisjećamo se starih podgorskih priča o hajducima i njihovim »škalinama«, negdje tu u Kukovima. Možda su oni slagali to kamenje da lakše svladavaju te kamenjare. Svakako ih nije gradio slučajni namjernik, nego netko tko je tuda češće prolazio...

Zbog napornog i pomalo usiljenog uspijanja počeo sam osjećati srce i grčeve u listovima. Bojeći se da me ne izdaju noge, svaki čas malko zastanem da se odmorim i odahнем, zbog čega sve više zaostajem za drugima. Ništa neobično — u 69. sam! Gledam mlađe članove naše skupine kako odmiku sve brže, sve dalje, sve više. Ne čudim im se, ali se čudim, a i divim, Dani, koji

je već u 76. a penje se po ovim vratolomnim liticama kao divokoza. Zajedno je s Ivanom na čelu kolone. Skačući s kamena na kamen brzaju naprijed, kao da ih nešto posebno vuče onamo; a za njima Srećko, Mrša i Jure s najmladim članovima ekipe: Knifićkom i Sonjom. Tek kasnije — kad sam na prvom vrhu našega kuka ugledao Ivana gdje uspravan, rašireni ruku, stoji na jednoj klisuri i maše nam — shvatio sam što je posrijedi: vrh ih je privlačio.

Krajnjim sam se naporom dokučio toga vrha, gdje me je sačekao Dane s ostatkom ekspedicije. Ali — time putovanje nije gotovo. Do najviše točke ovoga bezimenog kuka (kojemu nitko koga god sam pitalo nije znao ime, dok na specijalkama piše jednostavno: **Kuk**) — ima još kojih stopedeset do dvjesti metara. Istina, sada je uspon blag, jer je to zapravoagnuta kamena visoravan, no ipak moram malo odahnuti prije nego nastavim hodanjem. Tu me je dočekalo prvo iznenađenje Hajdučkih kukova: strahovita provalija što se razjapila odmah pokraj nas, rušeći se okomito u nevidljive dubine. Golema je i sva od golih litica s tek po kojom smrekom što joj tu i tamo raste po stranama, baš iz kamena — kao ono u narodnoj pjesmi. U uzavrelom blještavilu kojim odsijeva na podnevnom srpanjskom suncu, u prvi mah ni ne primjećujemo na suprotnoj joj strani visoke naslage snijega što se tu očuvao, evo, sve do sredine ljeta. Pomou visina onih nekoliko smreka rasijanih po njezinim stijenama, pokušavamo joj izmjeriti dubinu: ono što vidimo dobrano prelazi stotinjak metara, ali koliko je još do dna koje se nalazi tko zna gdje dolje u skrivenim dubinama? Antin je istraživački duh to pitanje toliko zainteresiralo da je pošao prema rubu provalije ne bi li joj otkrio dno.

— Ne! — povikasno svi, bojeći se da mu se pod nogama ne oruni kamen pa da se zajedno s njim ne sunovratni dolje. Nismo mi opremljeni za takva istraživanja, a nismo ih ni predviđeli u svom programu.

Odgovorivši Antu od njegova nauma, kre-nuli smo zajedno s Danom, Lokmerima i Oštrićem prema najvišoj točki našega kuka. Idemo polako izlomljenim grebenom kamene pustopoljine uzduž grla provalije. Tada ot-krimo da se na ovu provaliju nadovezuje druga, a na nju treća, i tako redom — da je to, zapravo, niz povezanih provalija, koje tvore jedinstvenu usjeklinu, što dijeli sje-verni dio Hajdučkih kukova od njihova srednjeg dijela, na kojemu se mi nalazimo.

Probijamo se oprezno pustopoljinom izbjegavajući opasne zamke rupčaga često prekrivenih klekovicom i približavamo se postupno vrhu, na kojem su već Ivan, Jure, Mrša, Knifićka i Božičevići. Kao s kakve promatračnice razgledaju čudesni krajobraz što se rasprostro pred njima, dok Srećko strastveno snima okolne motive. Uskoro im se priključimo i mi da zajedno s njima uživamo u novim vidicima, što se sada prvi put otvaraju pred nama. S ovoga se, naše-

ga, vrha pruža zaista jedinstven pogled na gotovo sve Hajdučke kukove. Nikako nije slučajno što je baš na njemu podignuta trigonometrijska oznaka, od koje se do danas sačuvao samo kameni temelj i trokrako drveno podnožje sa slomljenim stupom.

Naš vodič Ivan, koji nas je tako vješto doveo ovamo — akoprem nikada nije bio u ovom dijelu Hajdučkih kukova — pripovijeda nam s očitim ponosom, da je pri podizanju piramide sudjelovao i njegov otac s još dvojicom Podgoraca. Zapravo su je, prvih godina poslije rata, podigli vojni mјernici, koji su uzeli njih trojicu da im pomognu u radu. Dok nam to pripovijeda, nje-gove se oštре, crne oči nekako ublažiše, a licem mu prostrujio smješak. Vidi se da mu je draga što je poslije tridesetak godina našao na tragove očeva rada...

Teško je odrediti — ovako naoko — je li ovaj vrh na kojemu stojimo najviši vrh Hajdučkih kukova, jer nam se onaj s druge strane provalije čini, u najmanju ruku, iste vi-sine, pa čak i malo viši. U dosadašnjoj je planinarskoj literaturi taj vrh najčešće nazivan Golubićem. Tako ga naziva, primje-rice, i dr Josip Poljak u svom poznatom **Planinarskom vodiču po Velebitu**, te kaže za nj, da je sa svojih 1658 m nadmorske visine najviši vrh Hajdučkih kukova, dok ovaj naš naziva Kukom s 1650 m visine. Iste podatke sadrži i **Planinarska specijalna karta Sjevernog Velebita** Mirka Mirkovića, izdana četvrt stoljeća poslije (1954) kao i knjiga dra Željka Poljaka **Velebit**. Vojna pak karta iz 1956. godine ima označen naš vrh pod imenom Kuk s trigonometrijskim znakom i brojkom 1650, dok Golubića uopće nema. Međutim, na najnovijoj specijalici, visina Kuka s tri-gonometrijskom oznakom na kojem se nala-zimo iznosi 1649 metara, a kao Golubić je naznačen jedan vrh udaljen nekoliko kilo-metara jugoistočno od nas, visine 1465 m. Naš vodič Ivan takoder tvrdi da je to Golubić i da ga pozna po tome što mu je jedna strana potpuno gola, a druga obraslala šumom. Kaže da je bio na njemu kad je ono nosio instrumente mјernicima, a da ga je dobro zapamtil po mnoštvu poskoka na koje su nailazili.

I ova zbrka s nazivima i visinama pojedinih vrhova Hajdučkih kukova pokazuju kako su oni još uvijek neistraženi i nepoznati. A nije nikakvo čudo što je tome tako. Čovjek to shvati čim se uspne na njih i ugleda njihov kaotični svijet. Što je sjeverno od nas, tamo iza one kamenite provalije, ne znamo, jer nam viđik zaklanjaju vrhunci što su se nabili odmah iza nje. Ali dobro razabiremo što je južno od nas. To je neopisiv metež gudura, grebenja i visova svih mogućih oblika: od glavica i kupola do trapeza, čunjeva, kula i tornjeva, medu koje se uvalilo izlomljeno stijenje puno strmoglavnih kukova, izbratzdanih hrđidina i glatkih litica što se sunovraćaju duboko dolje u zagušljive vrtače, divlje dumače, vrletne bezdanke i hladne ledendže, čije crne ralje podmuklo zjape

kao da samo čekaju žrtve. Kakve li su sve tektonske snage morale nekoć bjesniti ovuda, kad su taj kameni masiv tako raskomadele, izrovale i ispremiješale da pogled na nj upravo ošamuće čovjeka, te mu se u jednom času pričinjava da je to taj uskipjeli kotači samo trenutno zastao u svom vrenju, ali da će sad na ponovno proključati i još većom snagom nastaviti prekinutim procesom neobuzdane transformacije! U cijelom tom uskovitlanom, fantastičnom reljefu raspozajemo samo nekoliko određenih, čvrstih točaka: već spomenuti Golubić i dalje ju-goistočno od njega Begovački kuk, a na ju-gozapadnoj strani Jurekovački i Pavića kuk. Sve drugo je uzavreli, bezimeni kaos...

Već je dr Josip Poljak na svojoj karti Sjevernog i Srednjeg Velebita označio ovaj Kuk kao vrhunac s dalekim vidicima. I s punim pravom, jer se s njega otvara prekrasan vidik na sve strane golemog prostranstva toga dijela Velebita (čemu, zacijelo, mnogo pribinjavaju radarska stanica na Pliševici, a razaznajemo čak i autobus pred Planinarskim domom na Zavižanu, oko kojeg su se razigrali vrhovi Vučjaka, Kose, Zalovačkog bila, Velikog Zavižana, Pivčevca). Jugoistočno od njih ističe se najviši vrh Sjevernog Velebita, Mali Rajinac (1699), iza čijih se padina naslučuju obrisi Generalskog dolca — za koji mi rekoče da je ime dobio po carskom generalu, koji je tu bio udario svoj štab kad je s vojskom napao hajduke na Hajdučkim kukovima. (Ako je to istina, onda je general vrlo oprezno postupio, jer otuda do početka Hajdučkih kukova ima dobrih pet-šest kilometara zračne linije!)

Na Mali se Rajinac nadovezao njegov znatno niži imenjak koji, začudo, nosi ime — Veliki Rajinac (valjda zbog većeg obujma). Zatim slijede gole strane spaljenoga Loma, što se naglo spuštaju u Lomsku dulibu, na koju se nastavljuju Ledena draga i Begovača. Savim južno od nas zgrbila se kamena kriješta Kozjaka, iza kojega viri šiljak zelenoga Goljaka s travnatim oblinsama Golića. Na ju-gozapadnom dijelu te ustalasane trupine srednjeg Velebita odskaču skladne kupole Zečjaka i, daleko od njih spram juga, kupoje Ogradiće i Ograđenika. Tu se ispriječila i gromadna Šatorina, koja nam zajedno s Javornikom i Debeljakom zatvara južne horizonte. A u samu potku bujnog zelenila šuma i travnjaka toga golemog prostora utkale se tamne brazde Padeža, Štirovače, Klepine dulibe, Sundera i drugih planinskih dolina.

Gotovo usporedno s Hajdučkim teku Rožanski kukovi, koji su im po svemu vrlo slični i bili su isto tako nepristupačni dok ih nije primitila Premužićeva staza i omogućila planinarima i ostalim izletnicima prolaz kroz njih. Tek ovdje, u Hajdučkim kukovima shvaća se prava vrijednost Premužićeve

staze: da je slučajno prošla ovuda ili ovamo pružila svoj krak (kao ono s Ogradićem na Šatorinu) kolikim bi ljudima približila velebne ljepote njihove divljine!

Ravno na zapad od našega Kuka digao se Vratarski kuk, stražareći iznad Lubenovačkih vrata (po kojima je i dobio ime). Sjeverno od njega lijepo se vidi oštar vrh Gro-movače i još sjevernije rašterupani trup Čepuraša, a južno kamenita rebra Varnjače, na koju se nadovezuju lomne Crikvene i najviši vrh Rožanskih kukova — Krajačev kuk (1690). Panorama završava travnatom piramidom Seravskog vrha, šumovitog Golog(!) vrha, šumovitog Vučjaka i vrletnog Risovca.

Očarani smo ljepotama ovih velebitskih vidika, i govorimo o tome, kad odjednom naš Ivan promrsi nekako više kao za se:

— Pa to me je i dovelo amo... Čak iz Kanade.

Za onoga naglog poratnog raseljenja Podgorja, i Ivan je, kao i mnogi ovdasjni mlađi ljudi, otišao u strani svijet i dopro sve do Kanade. Zaposlio se ondje u tvornici automobila i radio — godinu dana. Više nije mogao izdržati.

— Fala vam na vašim dolarima, rekao sam im — pripovijeda — al' ja ēu natrag kući, svom Primorju i Velebitu.

Vratio se i zaposlio u Rijeci, ali je ovdje, na Mirevu, u Relićima, obnovio očev ljetni stan i pretvorio ga u prikladnu planinsku vikendicu. Tu sa svojom obitelji provodi godišnji odmor i dolazi gotovo svakog tjedna:

— Jer, jednostavno ne mogu bez Velebita — kaže.

Gledam ga dok nam o svemu tome pripovijeda: oči mu se kriješe, crnomanjasto mu se lice čas rasteže u osmijeh, čas zateže, a čelo mršti. Glas mu čas odlučan, odsječan, čas mek, raznežen (već prema tome o čemu govoriti). I dok on govori, ja sve mislim u sebi, koliko li je podgorskih mladića moralno — zbog nerazumljivih i nerazumnih poteza u Podgorju — ovako u svijet, a koliko ih je smoglo snage da se vrati natrag? Tužno pi-tanje s još tužnijim odgovorom...

Objedovavši, pretražili smo vrh ne bismo li igdje naišli na ikakav trag čovjekova boravka ovdje, osim ostataka drvene trigonometrijske piramide. Nigdje ništa. Onda jedan između nas nađe zardalu limenku: znači, ipak je netko dolazio ovamo, ako to nije ostalo još od onih radnika koji podizahu tu piramidu. Da eventualnim budućim izletnicima ovamo uštedimo to pitanje, napisasmo im po-ruku da smo tu bili na Dan ustanka naroda Hrvatske 1980. Svi smo je potpisali i stavili u bocu, koju smo dobro začepili i smjestili u prikladnu škrapiću, gdje je ništa ne može razbiti.

Teško smo se rastajali s ovim velebitskim ljepotama, ali se moralio misliti i na povratak. Još jednom smo, sjetno, zaokružili pogledom oko sebe, svjesni da neki od nas, vjerojatno, neće nikad više ovamo — pa se stadosmo spuštati istim putem kojim smo i

došli. I baš kad smo krenuli, ugledasmo na vrhu Crikvene nekoliko planinara. Plazili su po njoj sitni kao bubice. Dovikivali smo im i zviždali — ali uzalud. Sigurno nas nisu čuli pa nam se nisu ni odazvali, niti ikako drukčije reagirali. Svejedno, i bez toga je bilo ugodno gledati ljudska bića u ovom beskrajnom prostoru ispunjenom šumom i kamenim grebenjem. Udaljenost je, zacijselo, bila prevelika da bi nas mogli čuti: četiri do pet kilometara zračne linije, a između nas silne vršine Hajdučkih i Rožanskih kukova, duboka dolina Velikog Lubenovca i brojne drage i draželjci Plančica i Dulibica.

Vraćali smo se odmoreni i sretni kući, ali nam je naš uslužni vodič Ivan priuštio još jedno zadovoljstvo. Već pri podnožju Hajdučkih kukova zamoli nas da malo priče-kamo, jer kani ponovo pokušati pronaći onaj natpis. Ni ovaj ga put nije našao, ali nije ni odustao. Poveo nas je južnije i doveo do nekih golemyih kamenih bedema, po kojima su tisućljetne kiše i snijegovi izdubli prava korita potoka i rijeke. Oprezno smo preskakivali duboke pukotine, koje su se negdje pretvarale u bezdane ponore, pa se verali četvoronoške za Ivanom, dok najednom on ne povika:

— Evo ga!

Radoznali, požurismo onamo. Na velikoj, gotovo vodoravnoj ploči, što se gubila u moru kamenja, nadosmo uklesana dva slova, jedno ispod drugoga. To su, očevidno, nečiji inicijali: M i I. Samo, zašto je zadnja nogu slova M pretvorena u križ? Je li možda netko, tko zna kada, tu urezao početna slova svoga imena u prezimena, a onda se, kasnije, netko našalio i dio prvog slova pretvorio u križ? Ili je, možda, tu tko poginuo, pa mu prijatelji ili rođaci uklesali taj natpis? Takvih se grobova može naći svuda po Velebitu, kao, primjerice, Ljubičić grob na Prosiku, uza samu cestu Veliki Alan — Mrkvište, ili grob nepoznata Ličanina na podnožju Vučjaka u Tuderevu, pa Peričin greb (baš: grebl) u Bevandovcu, itd. Ovdasnji ljudi vode računa o tim grobovima i uređuju ih, akoprem su neki od njih još iz prošlog stoljeća, kao onaj nepoznata Ličanina. Peričin greb je još stariji o čemu rječito govori i starohrvatski naziv: **greb**, koji se samo za nj sačuvao sve do dana današnjega.

Napustivši one bezimene hridine, spustimo se polako u Šušnicu, gdje su nekada bile bogate sjenokoše Vukušića. Posljednji sam put bio ovđje prije ravnih pedeset godina, kad je Dane tuda kosio s braćom, a njegove sestre i ja kupili sijeno, slagali ga u bale i tovarili na mazge da ga snesu u Podgorje. Sjećamo se sada toga i čudimo se kako je vrijeme otada brzo proteklo. Kao da je sve to jučer bilo...

Kod Vukušić zidine izbismo na lubenovačku cestu kojom smo i jutros prošli — samo u suprotnom smjeru. Na jednoj hrpi živa kamenja, na samom rubu ceste, ugledasmo izbljedjelu planinarsku markaciju i natpis isписан crvenim slovima. I on je jako izbljedio, ali smo ipak uspjeli pročitati:

P. Jezera
HPD
1913.

Što znači ono P. ne znamo. Pretpostavljamo da bi to mogla biti kratica za riječ put, ili možda za Plišvicu ili Pivčevac, između kojih se nalazi predio zvan Jezera. Za HPD smo sigurni da je to nekoć popularna kratica za Hrvatsko planinarsko društvo, preteču današnjeg Planinarskog saveza Hrvatske, kao i da brojka 1913. označuje godinu kad je nastao taj natpis.

Ugodno nas se dojmio ovaj stari natpis, što su ga tu, u srcu velebitske divljine, ostavili za sobom nepoznati ljudi, a koji svjedoči, da su se ovuda, još prije prvog svjetskog rata, kretali organizirani planinari. Gledamo ga, dirnuti, i razgovaramo o svemu tome, složivši se da bi ga trebalo obnoviti kao jedan od spomenika velebitskog planinarstva. Bili bismo ga odmah i obnovili — da smo imali uza se boje. Tek tada shvatitimo da smo jutros napravili velik propust što nismo ponijeli sa sobom crvenu boju. Da smo je ponijeli bili bismo mogli markirati put kojim smo se danas popeli na Hajdučke kukove, što bi, bez sumnje, ponukalo i druge zainteresirane planinare da se popnu na njih. Ljutimo se sami na se zbog toga. Osobito Dane i ja. No, mlađi nas članovi naše skupine tježe da će neki od njih svakako ponovno gore — možda već slijedeće godine. Tada će — obećavaju — ponjeti sa sobom boju i ispraviti ovogodišnju omašku: markirat će put gore i tako otvoriti novu velebitsku planinarsku vrednotu — uspon na Hajdučke kukove...

Nazubljene su sjene Rožanskih kukova već bile prekrite svu zapadnu stranu lubenovačke doline, kad smo umorni, gladni i žedni stigli na Ruju. Kod nje su nas čekali automobile, koje smo jutros tu ostavili. Kako smo im se samo obradovali, jer će nam skratiti još sat pješačenja! U skupinama smo se prebacivali kućama: mi u naše vikendice Za Kosicom, a Zagrepčani i Senjani u Planinarsko sklonište na Velikom Alanu. Dakako, najprije smo prebačeni mi najstariji i najumorniji. A s nama i »kogo« Jure da uzmogne ispuniti dano obećanje — ispeći palacinke dok se ne vrate i oni zadnji.

Bilogora

BOŽENA LOBOREC
KOPRIVNICA

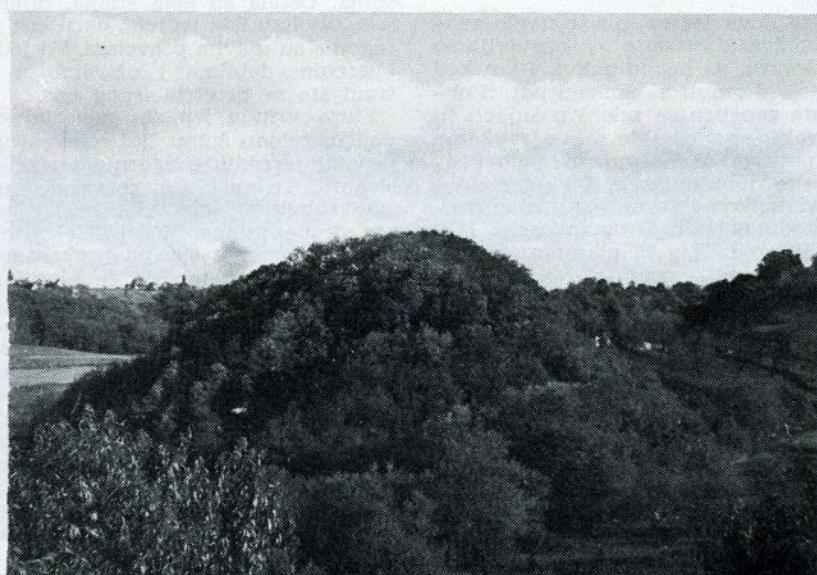
Kad sam saznala da je Koprivnički planinarski put, a to znači Bilogorom, prošlo od njegovog otvorenja 1976. do danas preko 800 planinara iz svih naših republika, obradovala sam se, jer svima se čini da Bilogora (i onolično Kalnika koliko ga obuhvaća KPP) nije atraktivna za planinare. Čak se i rugaju jer — kakva li je to pak planina! Da, ona je gora, niska gora Sjeverne Hrvatske što se protegla usporedno s Dravom, a čiji je najviši vrh 309 metara (5. kontrolna točka KPP — Ivinin vrh). Mi se Podravci i Podnobilogorci zaklinjemo u njezinu ljepotu, ali to nije neobično: svatko veliča kraj koji ga je odnijeho. No, 800 evidentiranih i mnogi neevidentirani posjetioc Biogore potvrđuju da ona nije nezanimljiva i da susret s njom ne razočarava, kao što ne razočarava tratinčica kad je usporediš s ružom — ako znaš vidjeti ljepotu tratinčice.

A Biogora jeste lijepa. Lijepa je zbog pitomosti, zbog srdaćnosti, zbog spokojsstva. U usporedbi s drugim našim planinama ona je kao čedno, gotovo naivno dijete. Pogledaš li s bilo kojeg njenog vrha, učinit će ti se da gledaš hlepčice koje je namiguša priroda ljupko poslagala između Zagorja i Slavonije. Njeni su vrhovi nalik namreškanom jastuku, a njeni krajolici, tako nadahnuto prenijeti na Turkovićeva platna, nisu okovani kamenom, nemaju zastrašujućih voda, rijeka i slapova, ne mogu iznenaditi sablasnošću i nepristu-

pačnošću. Jer Biogora je sama pitomost. Pitomost koja živi sebi svojstvenom gizdavošću.

Proći Biogorom znači proći šumama, selima, uz oranice, uz vinograde. U šumama će te dočekati nazubljen list kestena, krpast list hrasta, jajast list bukve, grozdast favorov cvijet ili kitnjast jasen, a u vinogradima pjesma i gostoljubivost, jer kojom god stazom prošao svaka će te dovesti do klijeti ili sela. Najljepša klijet je svakako Podravkin rekreacijski centar (KT 3), odakle se Koprivnica doima srebrnosivo, a Mađarska nadohvat ruke. Pođeš li dalje, danas više nećeš naići na trag konjske potkove, niti će te pozdraviti rzanje ždrijepca. Presrest će te automobili, motoristi, biciklisti, ali i neumorni pješaci. Pred tobom će se ustobociti novosagrađene klijeti kao da su ovamo prenijeti iz tko zna koje gradskе avenije, ali i one starinske što se sunčaju na prisoju, vremenu usprkos, poduprte sa sve četiri strane nenadmašivim goričkim pričama, ljubavnim i vinskim. Većinom su pokrivene slamom u kojoj šuškaju pušovi, a prozorčići su im tako mali da bi jedva glavu kroz njih provukao kad ne bi bili okovani željeznim šipkama i zamandaljeni daskama. Naveče, ako ih rastvore, iza njih će šprljiti svijeća, ali će se klijet tresti od vesele pjesme vingradara što su zasjeli oko klimavog stola uz slaninu, kobasicu i obavezno domaće vino.

Najljepše su naše gorice u noćima punim mjesecine kad se stol iznese pred klijet, kad

se skupe međaši pa kad zaore pjesme uz obavezno drndanje bajsa. Tada ne pjevaju samo ljudi, nego i cijela priroda s njima. Tada svako drvo, svaki čokot, svaka travka govori svojom nepotrošenom ljubavi, vile rusalke izlaze iz šume, pa i ljudi i drveće, i ptice i pušovi, i srndači i zečevi, i krtice i ježevi, svi postaju jedna velika porodica. Sve se tada slijе u jedinstvenu pjesmu pod svjetlim nebom, a prošlost, sadašnjost i budućnost bilogorska, osvijetljena vatrom iz naftnih tornjeva, giba se u jedinstvenom skladu.

A drugog dana bilogorska i podbilogska selja, skrta među drvećem, jorgovanom i teplim kruškama, među jabukama zelenikama i šljivama bistricama, otvorit će svoje štagljeve i izmiljet će na sunce traktori ili sijačice, kosilice ili kombajni, brenčat će u rutavim rukama muškaraca ili pod okretnom komandom na sve poslove naviknutih žena. Zahuklat će se ovim istim putovima kojima je jučer prošla tragalačka noga znatiželjnog planinara. Otići

će da oplodjuju ovu zemlju koju su hlebinski slikari na svojim platnima proslavili svijetom, za koju je seljak-pisac Mihovil Pavlek Miškina život dao, koju je Galović obukao u svoje vesele i tužne pjesme, a koju slikar Josip Turković iz Virja obogaćuje svojom bogatom umjetničkom ličnošću, tako da naš kraj, osobito Bilogora, živi čudesno nov, a prepoznatljiv u svakom briještu, drvetu, klijeti, čovjeku ili brazdi.

Da, Bilogora je zaista lijepa. Ona nema grandioznost Velebita, nema tajanstvenost slavonskih šuma, nije čudovišna kao Klek, nije opora kao Čićarija, niti je iznenadujuća kao Plješivica. Ona je pitoma, plaha, podatna, priprosta i spokojna. Namršti se, doduše, kad je obaviju magle, stroga je kad je naljuti sjeverac, ali nije nikada zla. Ona je susretljiva kao jagnje i odana kao pseći jezik. Takva je ona.

Zato, dodi, prijatelju, Bilogora te čeka.

Od Male do Velike Klekovače

IVANA PASKVAN

RIJEKA

Krenuli smo u Bosnu. Obići ćemo planinarSKU Ustaničku transverzalu, koja obuhvaća i vrhove obih Klekovača. Prošli smo Vrhovine, Bihać, Bosanski Petrovac i u poslijepodnevnim satima stižemo na prijevoj Oštrelj (1033 m). I tu je jedna KT, no ne uspijevamo se svi slikati, jer nas krupne kapi kiše tjeraju u zaklon.

Pljusak nije dugo trajao, ali je naglo zahladilo. Navlačimo džempere i nastavljamo put prema Drvaru, da bismo nakon 4 km kod zaseoka Pasjak skrenuli na šumski put. S obje strane puta prostiru se zeleni pašnjaci, a treperave kapljice vode cakle se na travkama i namiguju nam. A onda šuma, sve do Presedline, šumske manipulacije. Tu su nas dočekali članovi nedavno formiranog planinarskog društva »Javorje« iz Drvara: Žarko, Mile, Ratko i Milorad. Nas 25 planinara iz Rijeke — pričaju nam — prva smo organizirana grupa koja obilazi transverzalu, pa im je posebno draga što će nam pokazati ljepotu svojih planina. A i mlado su društvo pa se raduju susretima s drugim planinarama i planinarskim društvima.

Spušta se mrak. Razapinjemo šatore. Radnici nam gostoljubivo nude svoje barake za konak i neki planinari to i prihvaćaju, jer će noć biti veoma hladna. Pri posljednjem svjetlu sumraka žurno sakupljamo granje. A onda zaplamiti vatra i razliježe se pjesma.

Ujutro smo šumskim putem krenuli do Velagine barake, šumskog lokaliteta gdje

su nekada — pričaju domaćini — bile barake za šumske radnike. Danas im nema ni traga. Otuda s naprtnjačom na leđima uezbro do Male Klekovače. Svježe je. Šuma nam zaklanja vidik dok se penjemo, ali uskoro izlazimo na malu terasu, iskićenu čudesnom ikebanom. Tu je, naime, izgorjela šuma. Ostala su gola stabla, dijelom nagorjela, dijelom izbljedjela, okrnjene grane protegnula su u svim pravcima. Posjedali smo po Oberenim deblima i uživamo u prostranoj šumi što se prostrla ispod nas.

Staza vrluda između nagorjelog drveća i vodi u zelenu šumu, još strmiju od prethodne. Ali je vidik s »gornje terase« još prostraniji. Tu na čistini račvaju se putevi prema vrhovima Male i Velike Klekovače. Idemo desno prema Maloj Klekovači. Nekome je nogu upala u škrupu prekrivenu klekovicom. Prijetimo mu da će platiti dvije litre ako se sam ne izvuče. A onda se odjednom pred nama ispriječila kamena litica. Ni je baš visoka, ali ipak treba dobrano podići nogu, a hvatišta za ruke nisu baš najprikladnije usječena. S vrha te litice uzak procjep kroz drugu liticu. A ima nas i s trbušćicima. Kladimo se tko će proći, a tko neće. Na kraju smo prošli svi. I tek kada smo savladali još jednu liticu i usku stazu iza nje, netko se dosjeti: što se mučimo s rukuscima, kad se ionako do čistine vraćamo istim putem?!

Vrh Male Klekovače (1761 m) je divan. Šećemo po kamenim plohamama, sputamo se s

druge strane i opet penjemo. Fotoaparati škljocaju, dovikujemo se i ushićeni pokazuјemo jedan drugome prostranu šumu, onu malu čistinu desno, onaj vrh lijevo. U dajini protežu se Lunjevača, Vrijenac, Ilica, Dinara, pa Šator i dio Glamčkog polja. Drvarčani nam vele, da oni u tom kraju Ilicu nazivaju Uilica. Gledali bismo još dugo, ali se oblaci sakupljaju, pa nažalost moramo požuriti.

S one čistine prije vrha put nas sada vodi na suprotnu stranu, ispod samog hrpta, što se proteže između Velike i Male Klekovače. Ovdje su nekoć nebeski kipari imali veliko natjecanje i izradili terasa, udolina, tornjeva, kula i statua na izbor. Čovjek u planini nikada nema dovoljno vremena. Samo po tom stjenovitom grebenu moglo bi se cijeli dan otkrivati nove oblike. Otprilike na sredini puta, ispod jednog velikog grebena, još je jedna »Kate« (kontrolna točka). Treba nam vremena dok se svi slikamo pored nje. Tumačimo Drvarčanima, iako transverzala nije »njihova«, da ova obaveza slikanja i nije najprikladnija: može se dogoditi da snimak ne uspije, vrijeme može biti loše, a i skupo je.

Prije vrha staza se gubi u travi, ali je markacija dobra. Drvarčani je nazivaju »marka«.

Desetak njih opet zaostaje i stalno nešto dovikuje. Sada nam netko dovikuje i maše i s vrha. To su još dva planinara iz Drvara, Slaviša i Drago, koji su pošli drugim putem — preko Svinjarice — da nas tu na vrhu iznenade dobrodošlicom. Pa kako da se ne radujemo!

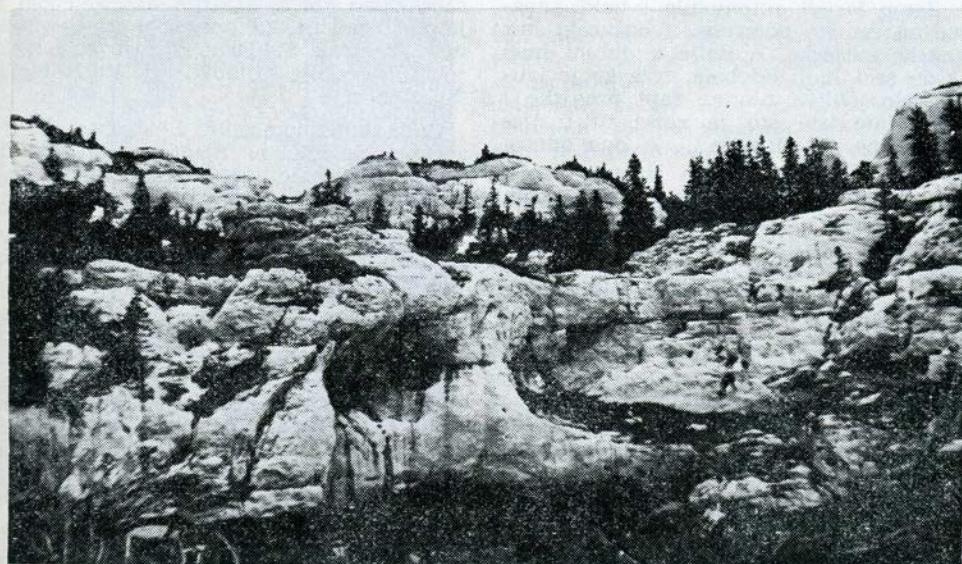
Vrh je obla glavica obrasla travom i nije tako atraktivan kao prethodni. Sada odav-

de gledamo Malu Klekovaču i divimo se ljeđpo oblikovanom grebenu. Pogled je odavde sličan, ali još širi, tako da se na sjeverozapadu vidi i Grmeč. Vjetar puše, pa se sklanjamo ispod povećeg kamena, otvaramo naprtinjače i ručamo. Vjetar je sve jači, a oblaci su već plavosivi i mogla bi oluja. Šteta! Željeli smo razgledati raslinje. Kažu da tu ima i divnih runolista.

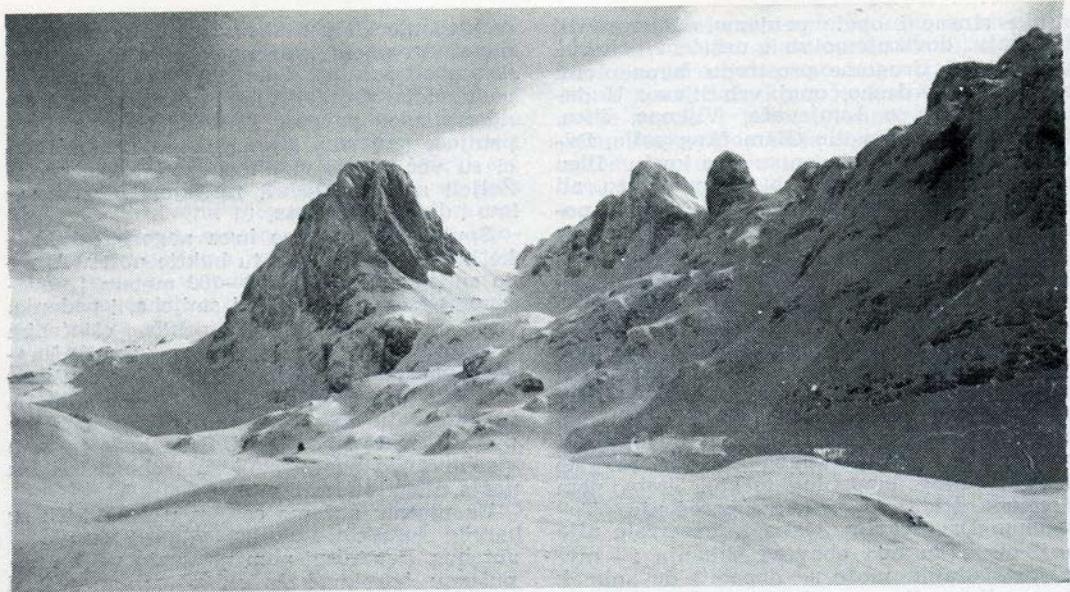
Spuštamo se strmo kroz nagorjele batrljke klekovine, jer je i tu buktio požar. A onda snijeg. Čeka nas 600—700 metara i povećanog opreza i klizanja, i smijeha, i padanja. Opet smo u gustoj šumi i prilično oštećenim strmim putem naglo se spuštamo sve do šumske ceste na Svinjarici i KT 6. Naši muškarci tvrde da im se »Kate« sve više svidaju, pa se guraju da se s ovom ovdje slikaju što prije. A malo smo i ljuti. Sada kada je vrh visoko iznad nas, nestali su i oblaci koji su nas s njega otjerali.

Uz pjesmu stižemo cestom u Lom. Tu su barake šumskih radnika, pitka voda i naš autobus. Drvarčani nam pokazuju veliku napuštenu baraku koju su povoljno otkupili i koju će preureediti u planinarski dom. Vjeruju da će to urediti već tokom ovog ljeta.

Autobus nas je prebacio dva — tri kilometra, a onda se predvođeni Drvarčanima vraćamo prečacima sred zelenih pašnjaka na »marku«, i još jednu »Katu«. Vode nas zatim na Titovu stazu. Nedavno su je počeli uređivati i obilježavati te je namjeravaju otvoriti kao posebnu transverzalu za Dan Mladosti 1981. godine. Dolazimo do Titove pećine u Drvaru. Spušta se mrak. Konture drveća i izbočina na obroncima lagano se gube. Još sjaje rubovi grebena i vrhova. Nas čeka zasluzeni odmor.

Kamenite terase i zelene oaze u hrptu V. Klekovače

Otis i Zelena glava iz Tisovice

Foto: Durmo Edin

Mjesečev sjaj

DURMO EDIN

ZENICA

Noć. Samo farovi automobila i buka snažnih mašina remete pomrčinu i božanski mir neretvanske sutjeske. A dolje u dubini hući Ona; kida se i lomi od bola, trza svoje izubijano tijelo, obliva hladne sapi prenjske i čvrnskičke, one iste što je zbiše tu u tjesnacu i vječno se odijeliše... A ona odnosi njihov vapaj sve do mora.

Oprostit će nam što smo i mi od onih što bestidno otimaju njenu slobodu, što krstare iznad njenih pleća, odlazeći dalje, bježeći s mjesta gdje počiniše grijeh, obešastiše ljepoticu... Žurimo dalje. Svaki pogled u dubinu, pogled u brzake oblivene mjesečinom, izaziva žaljenje prema rijeci. Je li to ona zasluzila? Misli su teške, a ona teče dalje, kao da prkosí svim bestidnicima svijeta, kao da govori: »Odlazite, odlazite s mojih obala, vi Prometeji betonskih džungli i sivih prašnjavih traka po kojima jezde čelične nemani, odlazite što prije!«

... I tada, sva u grču, rasipa se u tisuće iskri, prosipa svoju krv, kipi i lomi se, razjarena, plahovita. Bićevima hladne vode šiba sve oko sebe, zadaje bol sebi i drugima, podlokava visoke kamene tornjeve što se nad-

niješe kao kakva strašila nad zelenom zmijom. Crne im kandže sežu gore visoko u nebo, u mrak. Sablasno djeluju na ovoj mješecini, a dolje njihova vječita robinja — Neretva.

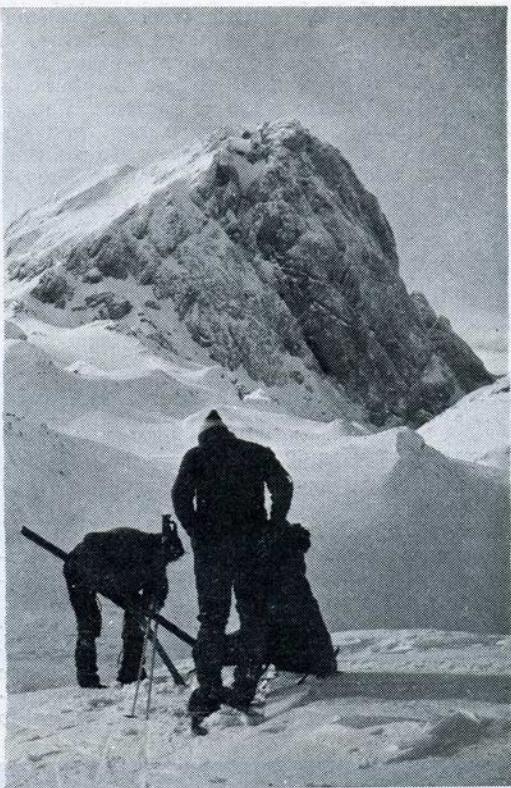
Onda odjednom mir. Betonske žile civilizacije obuzdale su njenu plahovitost i raskošnost. Neumoljive gradske kandže na čas smiriše njen raspjevani duh, njenu bučnu poeziju. Svetla grada povratiše me iz razmišljanja. Jablanica! Koliko puta su me dočekale njene kiše, njena svježa jutra i užaeni dani. A sad sam tu u noći punoj sjaja, čežnje i mirisa hercegovačkog krša. Pogleđah u daljinu; tražim drage mi grebene, sada obilivene srebrnastom patinom ljetne noći ispunjene mjesečinom. Prvi put ih gledam u ovoj igri sjena i svjetlucanja. Zagrljene u sestrinskom stisku, nadvile su se Cetina i Izgorjela gruda nad pitomom kotlinom. Mame sebi u njeda uljeze modernog vremena, one što ih obgrliše, što u njih ugrađiše dio sebe.

Sada stijene stoje. Tišina. Same u svojoj visini i beskonačnosti postojanja, predaju se vilama prenjskim, izvijaju se kao tamne ne-

mani okovane pjesmom vjetrova, svojih vjernih priatelja...

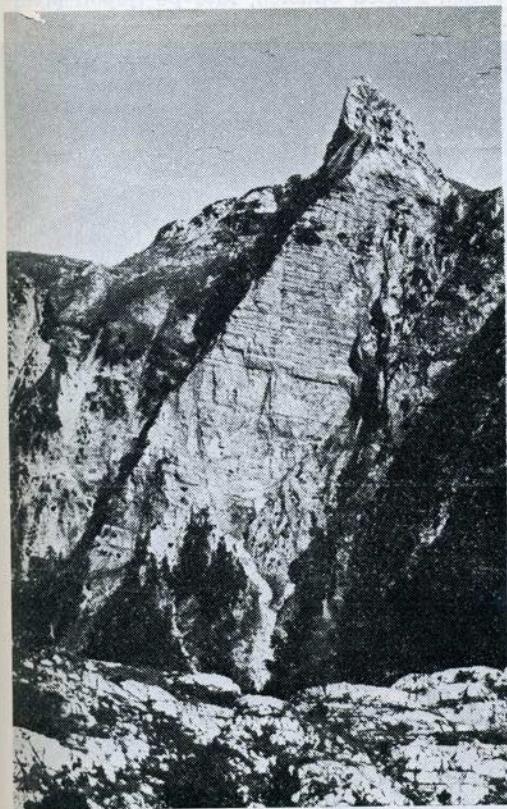
Sjetih se uspona kroz stijenu. Kiše su lije, a ona je stajala tmurna i visoka. Hladno sivilo izazivalo je beskonačno strahopoštovanje. Glava Izgorjele grude stršala je iz šume kao kula, a oko nje oblaci, oni teški i tromi. Oblivali su je čitav dan, ispirali joj dušu, ali mi smo tada živjeli za nju, Izgorjelu grudu.

I kada su prestale kiše, kada je vjetar polako sušio stijenu, dok su prsti trnuli do bola gore negdje u smjeru, postala nam je draga. Mi, sićušne i beznačajne figure, koje su samo kratak odsjaj jednog vremena, razapeli smo svoju tanku paučinastu nit i polako svladavali gorostasnu stijenu. I što se više otimala, bivala nam je draža, bliža. Postali smo njena djeca, grleći joj tijelo, želeći je cijelu. I kada smo izišli na vrh, kada smo si stisli ruke, kada nas je sunce pomilovalo i Prenj dočekao sa svojim bogazima, znali smo da ćemo opet doći, znali smo da će nas ponovo prihvatići, da će se otimati i da ćemo je voljeti. Stajali smo na vrhu, stajali i gledali. Nije se imalo što reći. Dovoljno je bilo ono što je pred nama. Prenj se ispružio poput diva, svoje strme bokove

U Podotišu

Foto: D. Edin

Zubac — prenski Matterhorn

Foto: J. Bačić

sunča, a između njih se usjekle dubodoline. Tamo desno nam se smiješi dvoglavi i uvi-jek rado viđeni Lupoglavlji. Pravo naprijed najljepši zaljubljeni par: Otiš i Zelena glava. Ljubomorno čuvaju jedno drugo i tako vječno, a mi, skitnice jednog vremena, mi se usudujemo da ih opsjedamo, da kroz njih usijecamo svoje staze, da skrnavimo njihov tisućama godina stvarani hram. Taj hram nam je otvorio svoja vrata i pružio nam sve radosti života, sva uživanja i patnje, sve čežnje i slasti. Mi smo ih objeručke prihvatali i nastavili da otimamo ono što nam ne pripada, uz nemirujući pri tom svetost planine. I svaki novi prenski Robinzon ugrađuje u nju sebe i smisao svoga življenja. Svaki dere svoj vibram o ljut, oistar kamen Prenja, svaki gazi zelene prenske oaze od Lučina, preko Poljica, pa sve tamo do Vlasnog dola i Crnog polja. Svaki ushićen kočačka skutima planine, svaki je poštuje i voli.

More klekovine čini vrh Izgorjele grude zanimljivijim i živopisnijim. Dolje se obrusavaju strmi stjenoviti zidovi. Njihovi se odolomi završavaju duboko u šumi. Ova šuma, i ova stijena koja nas iskali i podari nam nezaboravne trenutke. Dugo smo se spuštili u podnože stijene, u bivak. Sunce je zalazilo za čvrsničke vrhunce i samo su još posljednji svijetli zraci vrš-

nom dijelu stijene davali čaroban srebrnastocrven sjaj. Tada je bila nezaboravna. U kotlini mrak, samo daleke svjetiljke nesigurno žmirkaju, a gore stijena u plamenu, izgaraju posljednje iskre u kamenu. Dan je bio na izmaku, a mi sami u noći pod gorostasnem stijenom. Što znači naše sićušno, izmoreno tijelo pred ovim divom? Ništavilo i prolaznost! Tu pred nama uzdigao se simbol vječnosti i postojanosti.

A sada je gledam prkosnu. Tamna silueta ispriječila se u daljini kao da se boji da kakav silnik zađe u njene odaje, u srce planine. Samo još mjesec bdiće nad njom. Obliva je svojim mlijecnim sjajem i nosi strašan krik prenjskog Duha, tamo od Sivadije, Vjetrenih brda i Zakantara, ovamo do Jablanice. To je krik planine koja mi je i sada draga. Sada kada me se boji i kada je se bojem.

Prijevorac Prenjski

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Jutro. Jutro poslije plahe kiše. Okupano. Stojimo na Prijevorcu. Ovo je dio zaboravljenog tipičnog alpskog pejzaža. Ovo je jedinstveni dio Hercegovine.

Vrhovi, kao kamene kule, stenu pod teretom teških oblaka. Daljine se puše, zagledane u sedefastu školjku neba. Oblaci i magle vršljaju. Suludo, kao preplašene ovce, mijenjaju pravce. Kao da lutaju. Vidici se stalno

mijenjaju. Svaki čas su drukčiji. Novi. Različiti. Neobični. Oko nas kudravo bilje i bijeli kamen. Ponegdje zakržljala klekovina. Planina diše i stenje vjetrovima. Sunce ispija jutarnju rosu. Vjetar razgoni oblake i magle, koje nestaju. Vidici postaju jasniji i širi.

Ovdje na Prijevorcu, koji zovu vjetrometinom, ukrštaju se i sukobljavaju vjetrovi i vidici. Pogled opušten, luta po ljepoti prenji-

Prenj iz Jablanice

Foto: M. Vasiljević Lilo

Lupoglav iz Barnog doja

Foto: J. Bačić

skoj, što je gotovo vječna. Svuda oko nas veličanstvena arhitektura stijena ispresjecana ansamblima mrkih šuma.

Istočno od nas su mrke šume Velikog doja u Crnog polja. Ispod nas grupe i osamljena stabla munika, kao isturena zelena kopinja u tome sivozelenom krajoliku.

Južno od nas kamene kule i tvrdave Sivadija. Stijene vječne i lomne. Osobac Sivadijski (1922 m) prijeteći se nadvija nad Veliki dô. Ispod njega velik bijel snježni ovratnik, na koji se nadovezuje dug kameni si-par, kao dugi vrat. To je tjesna veza. To je ljubav stijena i snijega, koja vječno traje.

Sjeverno od nas, iza Kamenca (1843 m), nastaje siv, prazan prostor, bez sjaja. Taj predeo se zove Velike Bare. A nigdje bare ni vo-

de nema u njemu. Iznad ovog olovnosivog prostora uzdižu se zasnježeni najviši vrhovi prenski: Zelena glava (2123 m) i Otiš (2097 m), vječno zagledani u nebo. Masiv Osobca (2026 m) čuči spokojan, poput Kugijevo spomenika u vrhu Trente.

Ispred nas prostrani Vlasni dô, koji nam nudi zmijolik markiran put do planinarske kuće na Jezercu.

Iza Vlasnog dola uzdižu se polugoli vrhovi Taraš (1729 m) a zapadno od njega kameni vrh Velike Kape (1820 m).

Spuštamo se uskom stazom što nas vodi u Vlasni dô. Nailazimo na krda konja, koji su iznenadeni našim dolaskom. Svuda oko nas mir i spokoj, kao i u samoj kući na Jezercu.

Na Trnovačkom jezeru

BEĆIR ISAKOVIĆ
ZENICA

U ranu zoru krenuli smo s Tjentišta na Trnovačko jezero. Vozeci se cestom prema jugu ugledasmo visoku stjenovitu gromadu Vojnjaka. Na drugoj strani Sutjeske stoji kao duvar uspravljena Tovarnica.

Prije 123 godine, ovim je krajem proputovao ruski historičar i ideolog A. F. Gilferding. Cilj i svrha njegovog putovanja nisu bile planine niti prirodne ljepote, ali kada je došao u dolinu rijeke Sutjeske, nije mogao

proći, a da ne napiše u svom putopisu: »Na suprotnoj obali rijeke nadnijeće su se ogromne sive kamene mase nad čarobnom zagasito zelenom površinom vode. Na jednom mjestu, probivši ove mase, ulijeva se u Drinu brza rijeka Sutiska ili Sutjeska, nazvana po tome što je u čitavom svome toku stisnuta među hridine. Litice toga kanjona s obje strane kao da će se sastaviti, ne puštajući na slobodu stisnuto riječku.«

Prešli smo dvanaestak kilometara i na raskrižju puteva, malo prije Mrkalj-Klada, uputismo se na desnu stranu. Krivudajući kroz šumu jedrih ljetopatina, smrča i jela, poslije prevaljenih pet kilometara, izbismo na Prijevor (1620 m), u razrđen i kristalno čist zrak, u svijet nezagaden i nedovoljno ispitani. Dočekali su nas travnati proplanici, stada ovaca, čopori konja i krda goveda. Lavez paša je odjeknuo u dubodolinama Perućice. Ovdavde puca pogled na tamne, duboke i sjenovite kanjone Sutjeske i Hrčavke, baš kao da ih gledamo iz aviona.

Nad nama se uzdigao Maglić, najveći bosanski vrh. Obrastao klekom i kržljavim rastlinjem, kamenit i oštar, podignut patetično u nebo, zario se u vunaste bijele oblake.

Od Prijevora smo nedograđenim putem, kojim se mogu kretati motorna vozila, došli do katuna Prijevor i tu ostavili kola. Ovdje je četiri ili pet šćućurenih čobanskih kućica

i iz svake je, kao da je zapaljena, izlazio pramen modrog dima. Usamljene na padini kao da će se otkinuti od zemlje i otkotrljati u provaliju. I dok sičušni hodamo između dva gorostasa, Maglića i Volujka, na planinskem putu sustigosmo jednog čobana koji goni ovce na neko bolje ispasište. Idući prema Suhoj Jezerini, zajedno s njim i ovacam, ispričao nam je štokoju crticu iz svoga života. Na kraju reče da je imao u kućnoj zajednici, pored žene, još dvije kćeri i tri sina. Kćeri se udale, a dva sina se oženili i zasnovali svoja ognjišta. Ponestalo je jakih ruku koje su potrebne ratarskom domaćinstvu. »I eto, vidite«, nastavi on, »i najmlađi sin mi se ženi, pa će i on napustiti kućnu zajednicu. Ode, brate, na jedan vašar, na jedan, kako bih rekao, teferić. Kad umrak, on vodi mladu.« »Što si mu na to rekao,« upitam ga. Čovjek počuta za trenutak pa reče: »Mlad je to momak, pa mi ga je bilo žao i iz usta su mi se istragle riječi; eh sine moj, dobra krava se na vašaru ne kupuje.« Slušajući ovo sjetimo se poznate priče o jednom siromašku koji se nekud seli i dok hladna kiša sipi on ide pored kolica u koje su stale sve njegove stvari i — pjeva.

Od Prijevora do Suhe jezerine put se stalno spušta zapadnim padinama Maglića i preko dva veća zavoja silazi na Suhu jezerinu, 270 m nižu od Prijevora. To je velika

Trnovačko jezero

Foto: Dr. Radivoj Šimonović

ledina obrasla travom, u dolini između Maglića i Volujaka. Sa svih strana je okružena crnogoricom, a naročito od Volujaka, odakle u po dana izbjeg mrok i crnina. U dalekoj prošlosti ovdje je bilo jezero, a sada je travnata uvala prekrivena nanosom i ledničkim morenama. Vrijeme, za razliku od ljudi, samo uzima svoje.

Dalje odavde krenusmo uzbrdo kamenitom stazom i šumom, zapadnim padinama Gradićne, te kroz uzak i šumovit klanac iznenada izbismo na Trnovačko jezero. Put od Prijevora do jezera trajao je oko 2 sata.

Na jezeru smo zatekli puno planinara i drugih izletnika. Bilo ih je odasvuda: iz Foče, Goražda, Sarajeva, Novog Travnika i drugih mjesta. Bilo je i šest šatora na obali. Trnovačko jezero je duboko uvučeno među planinske divove Maglića, Volujaka i Bioča. Njihovi ga vrhovi obuhvaćaju u svoje okoline i čine jednim od najljepših ledničkih jezera u našoj zemlji. Ovdje je prava slika mira i skrovitosti, pa nam se čini da živimo u jednom davno prohujalam vremenu. Živopisnu ljepotu jezera i djevičanski netaknutu planinsku divljinu i draž upotpunjuju tamno-modre šume i visoke stijene što se ogledaju u njegovim mirnim vodama, tražeći na dnu jezera svoju sudbinu naslikanu drhtavim kapima vode još u davnim vremenima.

I pored svih posjetilaca oko jezera, čovjek se osjeća usamljenim, zbog veličine jezera i okolne divljine. Posebno se to ističe na sjevernoj strani gdje se gusta šuma spušta do obala.

Kad se nađu ovdje mnogi će se posjetiocimažda upitati: otkuda ovdje jezero i kako je ono nastalo?

Planina Volujak poznata je po mnogim vrhovima i prostranim kotlovima gdje su za ledenog doba bili močni ledenjaci. Poslije njihova otapanja, a to se zbilo prije 20 000 godina, u udubljenjima se zadržala voda i obrazovalo se jezero. Ono ima dva naziva: Volujačko jezero po planini Volujaku, a po katunu Trnovecu Trnovačko jezero. Nadmorska mu je visina 1517 m, duljina 825, a najveća širina 715 m. Maksimalna dubina vode u ljetno doba je 9,2 a prosječna 3,3 m. U njegovom bazenu još i danas je akumulirano 1,3 milijuna kubnih metara bespriječno čiste vode. Bubrežastog je oblika, a vodu dobija iz dva izvora na jugozapadnoj strani, zvanih Bare i Boja. Glavninu vode prima iz podzemnih izvora na sjevernoj strani, ispod Maglića.

Šetajući stazom oko jezera odmarali smo se i uživali gledajući visoke jеле i smrče, nježne bjeline i planine nad kojima se gomilačaju oblaci. Dan je već odavno bliže svome kraju nego početku, pa smo se počeli spremiti za povratak.

Spremali smo rance i kada smo ih uprtili na leđa primijetili smo da su mnogo lakši. Istim putem smo krenuli natrag prema Prijevoru — do katuna gdje smo ostavili kolu, zadovoljni provedenim danom u ovom dijelu naših planina. Ako nešto i nije bilo onako kako smo htjeli, ili nešto nismo vidjeli i saznali, no što onda! Možda tada ne bismo ni za čim žudili, a naša bi sreća bila nešto prazno, kao pustinjski mir.

Jedan fotosafari na Velebitu

DANICA ĐUROVIĆ

BAR

Kao zaljubljenik u prirodu — a posebno u planine i sve što nam one u raskoši svojih raznovrsnih ljepota pružaju — i prošlog sam ljeta, zajedno s djecom, posjetila svoje roditelje, koji ljetne mjesecce provode Za kosicom na Velebitu, nedaleko od lugarnice i planinarskog skloništa na Velikom Alanu. I tada sam imala sreću da se ponovno susretrem s nekim od svojih dugogodišnjih prijatelja i redovitim posjetilaca Velebita — po čemu se među sobom i prozvamo »Velebitašima«. Svi se mi svake godine, kad god se uspijemo otrgnuti od svojih obaveza, vraćamo ovamo u naše malo

ali drago naselje što se smjestilo Za kosicom, na sjeverozapadnom rubu Mireva, između njega i Alana. Odatle poduzimamo izlete na velebitske vrhove ili u prekrasne doline — na žalost, odavno napuštene od svojih nekadašnjih žitelja — pa tu uživamo u svojevrsnom spokoju i miru. Pri tom se nadamo da ćemo ugledati neku od interesantnih šumskih životinja, koje su bile pametnije od ljudi i ostale tu, u svom divnom, osobujnom carstvu. I doista, događalo nam se ponekad, da na tren ugledamo brzonogu, graciznu srnu, hitrog zeca, opreznu liju, ili čujemo oštvo becanje srndača ...

No, prošlog sam ljeta doživjela nešto što neću nikada zaboraviti, što će ostati trajno urezano u moje pomčenje kao divan dragulj u riznici mojih planinarskih uspomena. Toga smo dana moji roditelji, ja i moj sinčić Goran krenuli u berbu metvice, jer se, uz ostalo, bavimo i skupljanjem ljekovitog bilja. Odlučili smo otići na Goliće, gdje je nekada bilo mnogo tog mirisnog, ljubičastog cvijeta.

Od naše kuće Za kositom pošli smo cestom što vodi prema Mrkištu. Nismo nego krenuli kad najde kombi zagrebačke registracije sa simpatičnim mladim parom, koji nas poveze dva kilometra, do Prosika, odakle ćemo udariti šumskom stazom prema Golićima. Probijajući se njome, stišavali smo nestasnoga Gorana, ne bismo li naletjeli na kakvu divljač. Najviše sam priželjkivala susret sa sromom. Nosila sam otvoren fotoaparat — da je budem spremna snimati, ako je slučajno ugledam.

Nažalost, nisam bila te sreće. K tome se i nebo stalo sve brže oblačiti, i upravo kad smo stigli na sam izlaz iz šume, stade padati kiša. Odmah naložismo vatru, malo prizalogajismo i sačekasmo pod krošnjama drveća da kiša prestane. I, zaista, nakon kratkotrajnog ljetnoga pljuska, kapi kiše postajahu sve rjeđe i rjede, a njihov romon sve tiši, dok napokon potpuno ne utihnu.

Ugasivši vatru, počesmo se penjati prema snježnicama pod Golićima. Koračajući čas po travi, čas po kamenjaru, odjednom na maloj čistini pokraj jednog kamena ugledam — poskok. Ležao je na njoj mirno, savijen u krug. Pošto sam čula da to nije običaj kod poskoka, nego da se on, dok se sunča ili spačva, namjesti u cik-cak liniju, pomislila sam najprije, da ga je to neki planinar tu ubio i tako ga ostavio da se našali s naknadnim prolaznikom. U tom se času nisam sjetila one pametne izreke da iznimke potvrđuju pravilo, pa sam se onako izbliza zagledala u poskoku da mu malo bolje razgledam zaista lijepe šare i rošći na nosu... Kad li se, odjednom, višestruki krug munjevitom brzinom razmota i nestade pod najbližim kamenom. Iznenadena i zabezknuta ostadolih nekoliko trenutaka skamenjena i nijema od straha.

Došavši sebi pozvala sam oca koji je, zajedno s majkom, bio dvadesetak metara ispred mene i Gorana:

— Poskok! — viknuh, na što se otac odmah vrati i, naoružan šibom i štapom, pode u potragu za poskokom.

Rekla sam mu pod koji se kamen sakrio, pa ga je otac lako pronašao i ubio ga vješto, znalački — ne zbog želje za ubijanjem, iako se radi o poskoku, već da ukloni opasnost za svakoga tko bi mogao naići tuda i slučajno nagaziti na nj. Vidjevši da je podebeo, zagonica ga znatiželja pa izvrši nad njim sekcijsku i ustanovi da se je taj pospanko sunčao pre-

sit: pojeo je povelika miša, pa je od pretilosti bio zaspao na suncu...

Dovršivši s poskokom, nastavismo put prema snježnici. Otač i majka, kao iskusni poznavaoци tih terena, spuštše se u njezinu dubinu, dok sam ja, kao strastven fotoreporter, nastojala da ovjekovječim njihov silazak i povratak. Na tom su svom putu njih dvoje «izveli» nekoliko padova — ali se sve dobro svršilo. Za to sam se vrijeme vrtjela oko snježnice kao mačak oko vruće kaše, ali mi se isplatilo, jer mi je ipak uspjelo uhvatiti u objektiv aparata ulaz u snježnicu i na njemu roditelje s grudama snijega u rukama — kao dokazom da su zaista bili unutra.

Nakon toga prošvrljasmo malo unaokolo u potrazi za metvicom. Nešto nadosmo, ali znatno manje nego prijašnjih godina. Stigavši do kamene lovačke čake na vrhu Golića, Goran i ja ostadosmo tu, a roditelji nastavise dalje traganjem za metvicom. Odavde sam naizmjence, sad prostim okom, sad dalekozorom, gledala na sve strane, upijajući žedno svaki detalj beskrajnog mora brda i dolina što se u divnoj, skladnoj igri prirode ustala-salo oko mene. Bilo je prilično hladno, jer je puhao vjetar, ali — ponesena ljepotama planinskog krajolika — nisam mogla odoljeti želji da se popnem na susjedni, još viši Goljak, gdje sam očekivala još ljepši vidik na velebitsku panoramu. Uzveravši se na njegov šiljat vrh, prepustila sam se posvema užicima što ih ovaj jedinstveni vidikovac pruža požudnom planinarskom oku: i gore, prema Hajdučkim i Rožanskim kukovima, i dalje, prema Zavižanu, i dolje, prema dubokim, šumovitim dolinama Padeža i Štirovače s gorostasnim hrptom Šatorine iza njih; i na zapad: prema Mirevu s Plišivicom i Zečjakom povrh njega, i na istok: prema zelenoj Kosinjskoj dolini i plavim obrisima Ličkog sredogorja.

No, vrijeme je mahnito protjecalo. Morala sam se spustiti natrag na obale Goliće da se ponovno nađem s roditeljima, koji se uskoro vratise s nabranom travom. Odmorivši se malko, stadosmo se spuštati sjeverozapadnim pristrancima Golića, kroz guste šumarke i travnate proplanke. U ugodnu razgovoru — ponajvećma o životu nekadašnjih stanovnika ovih predjela — stigosmo nadomak ceste što vodi od Begovače preko Lubenovca, pa pokraj Tudrova prema onoj našoj za Mirevo i Alan. Tu, ni dvadesetak metara iznad same ceste, kod Vigurice — kako narod zove taj predio — otac ugleda lijepu bukove gljive što su se žutjele na poleglim stablima. Kao strastven gljivar pode onamo da ih ubere, a za njim i Goran, pri čemu nehotice preplašiše srnu i digoše je s ležaja (koji smo tek kasnije otkrili u neposrednoj blizini). Sa čistine na kojoj smo se nalazili jasno sam čula njen skakut i lom granja, i vidjela kako nešto žutosmeđe promiče između stabala. Shvativši odmah da je to srna, primakoh aparat oku, če-

kajući je da istriči na proplanak, što uskoro učini, i to vrlo blizu mene. Tu je trenutak zastala, malko nakrivila svoju lijepu glavu, pa odskočila i strelovito odjurila dalje. Pritisnula sam dugme na aparatu i brže-bolje okrenula film htijući ponoviti snimak — ali je srna već bila nestala iz mog vidokruga. Ipak, bila sam presretna što sam je uspjela snimiti u njezinu gracionom pokretu. Sva sam treperila od silnog uzbudjenja: tā, prvi sam put uhvatila svojim aparatom srnu u prirodi. No, bila sam i toliko zbunjena da mi se razmak između mene i nje učinio mnogo manjim nego što je ustvari bio. To sam kasnije zaključila po slici, na kojoj se ona vidi sitna i u daljinu...

Nakon ovog uzbudljivog susreta sa srnom spustili smo se na cestu, koračajući tiho kući. Išla sam šutke, bez riječi, proživljavajući ponovo u sebi sve detalje ovog iznenadnog, ne-

Srna ...

Foto: D. Đurović

zaboravnog događaja, koji će mi trajno ostati u pameti kao jedan od mojih najdražih velebitskih susreta.

Još jedan prilog ekologiji tla

PETAR TABAK

SPLIT

1. Biti na cesti od Splita do Šošića, koje je u tkivu Biokova, nije prilika da se troše slova niti zgrču papiri kojima bi neki mag pera i opisa posvetio svoje ushite ljepotama i originalnosti toga puta. Taj prostor dugo je već postao svakodnevni, putotrasnicima otrcan; neprimamljiv ni pogledu niti mašti. Sve je na toj dionici odmjereno, inženjerizirano, svedeno na plan ljudski, na asfalt i jarke, odsipe i prometne znakove. Jer sve što ćemo zamjećivati na putu od Splita do Šošića, mogli bismo ponoviti na bilo kojem kilometru Zemaljske Kugle, pogotovo jer ne idemo pješice, nego se koturamo kolima.

Zato i želim govoriti o hodoljublju. A to je baš onaj dio puta koji smo morali prijeći od Šošića do Vošca. Ta, tek na tom putnom prostoru okoliš bi trebao da bude lijep za duh i spoznaju, čudesan kao novorođenče u razvoju gdje se svaki detalj na svakome metri porađa u nov oblik i postaje snaga koja uzbuduje, postaje kao treptaj živa čuda i nedokučiv kao bajka.

Zato, eto, pustih tek toliko mastila da uzmognem zapisati o čemu sam rekao. Ali me svrbi u Peru pa ću pokušati opisivati što slijedi.

2. U Šošićima nas, onoga rujanskoga dana sedamdesetdevete, dočekaše i mještani i Makarani. Kažu: stotinu osamdesetpet na broju; s nama, dolaznicima!

Bože, u što sve ne bijasmo odjeveni i obuveni i na što sve ne izgledasmo! Oku šarenici, duhu čudni, modi — smiješni. Ipak u zrenju i proniknuću bijasmo kao jedan grč: jedinstveni u želji da se uputimo kamenjarom, da se stopimo s prirodom, da gucnešmo kapljju strasti hoda koja u nama tinja od prapostojanja nas samih.

Predsjednik makarskoga planinarstva i drugi, prvoborac podbiokovskoga kraja, govorahu i utiskivahu u naše pamćenje svu silu događaja iz prethodnih ratnih dana. Govoreći u gromoglasilo, splitahu prošlost sa sadašnjostiču obrazlažući zašto smo tu i zbog čega ćemo odmah krenuti užbrdo, užbiokovskim putem do Vošca. I nisu zaboravili nglasiti da se tu, među nama, nalazi jedan osamdesetpetogodišnjak i — suprotno njemu: devetogodišnjak. I taj naoko drhtav podatak uvjeri u meni istinitost da je planinarska želja nezaobilazna: svi jednako nosimo u sebi praiskonsku težnju da se zblžimo i sjedinimo s prirodom.

Presjecanjem vrpe utisnusmo se u uzvучenu stazu koja se zavijaše užbrdo. I u Biokovo krene svoonoliko mnoštvo prepuno žudi da dosegne Dušu svoje duše, Duh svojeg duha.

Tako bi otvorena biokovska transverzala.

Kada smo krenuli (a kada se planinom kreće, uvijek se penjete ili iscrpljujete neiscrpljivo)

nim snagama; idete uzbrdo, put vrhova, pa ma ih i ne dosizali), zazmijuri se masa kroz škrape, uvjere kroz prodoline, probijaše se kroz šikare. Idemo. Ljudstvo se ljujulje desno pa lijevo, pa naprijed pa se i zastaje (uvijek nekome treba predaha). Šuti se i govor! Eto, to ističem; zaboravili su na dnevne brige i potrebe te iznose iz sebe sve što je jedro i vedro, i nevino, i naivno kao pjev pjevica, kao smiješak maslačka, pa i kao posprdnost rasturenih bodljika. Govore svi, i svi se čuju. A koji šute, čekaju na osmijeh. Tako i ta šutnja govor je po sebi, na svoj način. Svi se pretiću u putu, svi zatiču u riječi.

To je onaj frapantan doživljaj sebe i prirode. To je ono što je današnjem ljudstvu ponestalo, što je od početka industrijalizacije oduzeo čovjek Covjeku, stroj Duhu.

A kada se banulo na cestu i rastegao se »državni« drum, makadamski, sve se od kolone sjatilo u gomilice. Ne znam što je tko komu prepričavao, ali sam siguran da su svi naklapali svakome tko je kamo polazio, kuda li je prolazio, gdje koji bijaše, o mjestima koja će sutradan posjetiti. Sušta protivština netom prijeđenu putu od Splita do Šošića.

Kada ne bi bilo drukčije, ne bi bilo, kažem, prirodožuđa, ne bi bilo planinarsko. Ipak, pažljivu je oku dokazljivo: drum na koji stigosmo nije dar Prirode. On je plod čovjekove računice. I u času susreta s cestom, makadamskom, već se potčinimo ponašanju industrijalizirana ljudstva. Sitan detalj, ali podučljiv.

3. I tako smo dolazili do kontrolnih točaka, do studenaca, do ruševne crkvice sv. Ilike, do minidoma biokovskoga i do asfalta. I baš nas tu opletoše jadi. Počeli smo se kositi svemu. Počesmo posustajati. Još dan nije bio u zenitu svoga opstojanja, a već smo bili prepuni dana, sve praznini doživljaja novih. Umornu prestaše senzacije. Postojah dotučen od siline tamnosive asfaltne vrpce koja se nastavljava u kamenjar Biokova. Taj predio bio mi je znan, a postao je toliko nov. Tuda sam prolazio, ne davno, i ne jednom. Danas, ostaviv za sobom šošicev dionicu, mučna me uhvati muka, jer rvati mi se s asfaltom. Promislih da je to samo mene spopalo i srvalo. Ali i drugi su počeli bazati, sustajati, teško disati i jadati sebe i prirodu, i kamen i krš, i čitav tadašnji dan. Poče me crpsti riječ u grlu. Poče zamirati predašnji zanos u srcu i vreti bijes u žilama. Dugo je trajalo dok nisam shvatio da to nije nemoć od mene, već da nas iscrpljuje to što se odnedavna s Biokovom dogodilo, to što je izmijesila usijana mašta inženeringa sprčkana s pogrešnim planovima interesa, džepa i želuca. Shvatilo sam, ispravnije mi je kazati: shvatili smo: uzavrelost požude interesa i krčmarenja natkri sav svod predašnje opojnosti planinarskoga poleta. To viđeno, a neshvaćeno! prijeđe od duha svjet-

losti u tamu nezasićene računice. Protici automobili. (Svršilo je s mitskim mirom na Biokovu!) I »visoko društvo« gleda nas kroz automobilска okna. Pogledaju posprđem. Nadimlje se automobilist nad pješakom. I čudne li ironije. Tu, na potezu od Sv. Ilike do Vošca, na tome ranije brdskom bespuću i beskraju tišine, pritisnuće nas vozilima, bukom motora, parama benzinskim, a iz stopala krv i meso potpaljuje mi vrelina asfaltnoga puta.

Pa onda: kojim bi načinima iznenadenik mogao prosuditi odjedanputnu pojавu ražešćenih motociklista? Na grebenu biokovskome! Pred nedavno tihim i nijemim Vošcem! Na tisuću tri stotine sedamdeset metara nad morem!

Postajem rastrgan u duši pred tom pojmom. Uzbuden sam kao kamenjarka, zajedljiv kao progonjena vučica. Biokovo se presta razlikovati od nizinskih drumskih spletova. Odmah se rasusmo u grupice, sputani u oprez i strepnju, u strah: iza nas, ispred svih iskrasavahu, kao ubojiti projektili, povampireni motociklisti i zaobilazahu nas u pomahnitaloj strasti i prkosu. Rodeo na Biokovu!

I da se spasimo jadovitijega jada, mašemo rukom, dižemo palce ručne, ne bi li nas koji autista (kojeg li apsurd!) primio u vozilo i spasio i sačuvao nas možebitna prometna udesa. Ali svi jure mimo nas. I nestaju u nepovrat...

Tamo se netko okreće u vozilu i tupo gleda, i je li mu to poruga lebdi u licu... Nažežuri me taj »folksvagen«. U njemu je mješta još za dvojicu. Za nas, koji se kršimo putem — ni za jednoga. Pogledaj pozornije. U »folksvagenu« je Denis. Pa to je moj učenik sa svojim tatom. Pogledaše me. Vidješe nas, ali nas — eto industrijalizirana ponašanja! — ne vidješe.

Što to od čovjeka učini neman modernizacije?

Onda tamo, desno — vikendice. (Ima ih već i po drugim gorama!) Pred vikendicom obitelj. Gledaju u prostor i pogledom nas prate. Učini mi se kao da smo, mi hodoljupci, na razapetu ekranu, a oni, nehajni promatrači, gledaju nas očekujući napeti finale.

U klasičnoj gimnaziji naučio sam frazu: Homo homini lupus. Vrijedi li to, pitam se, još i danas? Jer sam čuo iz više usta više inaćica, pa i: Lupus lupo — homo!

4. Spada li, možda, i što navodih u okvir ekologije? Strah me da je ekologija još predugačak put do obrane čovjeka. Planinar je sada najugroženiji u suvremenu svijetu, jer se do danas kretao po najnepristupačnijem okolišu. Sada je došao i on pred uništilište. Zlobne li farse, grdna li gesla: Uništivši planine, nestalo bi i planinarstva.

Ima li mesta pouzdanju u ekologiju? Hoće li ona odrvati i uspjeti? Ili će uspjeti kada više ne bude imala u čemu uspjeti!?

Na Prestreljeniku iznad Bovca

Zapažanja iz gornjeg Posočja

VLADIMIR DUMBOVIĆ

ZAGREB

Jednog toplog i sunčanog ljetnog dana našao sam se u gornjem Posočju u zapadnoj Sloveniji. Prošao sam od izvora Soča pa njezinim tokom nizvodno preko naselja Boveca i Kobarida sve do Tolmina. Ovo je područje planinsko u pravom smislu riječi. Tu su južni ogranci Julijskih Alpi s visokim vrhovima: Jalovec (2643), Bovški Grintavec (2344), Rombon (2208), Kanin (2585), Krn (2245) itd. Uz bijele alpske grebene nalazimo u nižim dijelovima površine pod šumom, kuće u zelenilu i cvijeću, a posebnu ljepotu tom kraju daje rijeka Soča sa svojim pritocima (Koritnica, Učeja, Tolminka i dr). Gledamo te razigrane vodotoke, što se poput rastaljenog srebra slijevaju niz stijene, veselo skakući preko kamenja, probijajući se između korijenja drveća. Uz gornju Soču se nalazi divna alpska dolina Trenta.

Soča izvire na 916 m nad morem, južno od poznatog prevoja Vršiča i teče na jug čineći dva velika zavoja. Kod naselja Žage skreće laktasto i teče dinarskim smjerom prema Kobaridu i Tolminu, gdje opet čini velik zavoj. Dalje teče prema Novoj Gorici i konačno utiče u Jadransko more (u Tržiški zaljev). Ovdje je dodir planinskih masiva Alpa i Dinarida, zato Soča meandriira (vijuga). Rijetko koja naša rijeka djeluje tako zanosno i mladenački kao Soča. Obale su joj bijele, kao da joj je korito duga bijela haljina. Soča sliči nevjesti u bijeloj vjenčanici s dugim velom. Njezine valutice su bijele poput svježeg snijega. Soča teče kroz čiste vaspnence i odaže joj takva nesvakidašnja boja. Ima svijetlo smaragdnu boju ili možda mlječno zelenu. K tome bogata je ribom pa uvijek izaziva divljenje promatrača.

Prvi puta sam prošao tim krajem 1956. ali samo kroz Tolmin i Bovec. Ovaj puta (1979) sam obišao veće područje — od izvora Soče do Tolmina s nekoliko prekida i s usponom na Prestreljenik (2499).

Ovaj kraj administrativno spada pod općinu Tolmin, koja je ujedno granična općina prema Italiji. Granična linija ima 96 km. Državna granica prolazi vrhuncima Kanin, Prestreljenik itd.

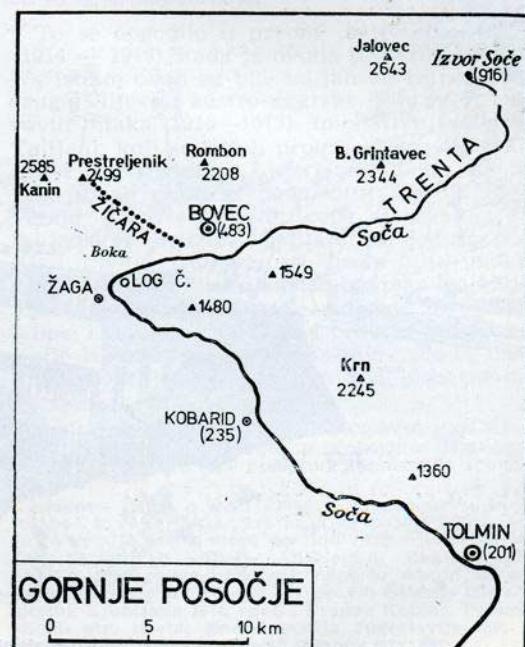
Žičarom prema Prestreljeniku

Bovec je manje naselje s 1408 stanovnika (1971). Nalazi se na nadmorskoj visini 463 m, a nedaleko od ušća Koritnice u Soču. Ovdje rijeka Soča čini manje dolinsko proširenje. Bovec privlači svojom alpskom arhitekturom s mnogo zelenila i cvijeća. Imo turističko-pla-

ninarsku a djelimice i alpinističku funkciju. On je ishodište za Kanin i Prestreljenik i za skijaške terene na njima. Uspon do njih je sada olakšan, jer žičara vozi na visinu 2220 m, a dalje pješke.

Na južnoj periferiji Bovca se nalazi žičara (žičnica), koja se mjestimično uspinje jako strmo. Za 30 minuta nas diže 1737 m. Kabine su za četvoricu, ali imaju specifičnost, da nemaju vrata već se otvaraju kao školjka i to automatski. Na svakom stupu žičare uz redni broj čitamo i nadmorskou visinu. U donjim dijelovima ima šume, ali s visinom postaje sve slabija i prelazi u nisku vegetaciju. U najvišim dijelovima nastaje kamenjar, bijeli vapnenac s rijetkom niskom vegetacijom.

U žičaru se ukrcalo mnogo mlađih sa skijama. U kabinu prodire zvuk zvonca. To se ispod nas oglašuje zvonec obješeno kravi oko vrata. Pravi alpski ugodaj. Žičara se podigla na 1500 m. Kamenjar postaje sve izrazitiji. Pred nama se otvara divljji krajolik, ali istodobno se širi panorama na oštре grebene sa šiljastim bijelim vrhovima nazubljenima poput pile. Duboko dolje još se naziru zelene obradive površine protkane gajevima i krpama šuma. U daljinici gledamo Soču koja se provlači među padinama poput srebrnaste

velike zmijurine. Pažnju privlače gusti tanki geološki slojevi, većinom vodoravni i paralelni, odnosno malo nagnuti. Približujemo se nadmorskoj visini od 2000 m. Ugledasmo krpe snijega, najprije u sjeni a onda izložene suncu. Osjećamo visinsku razliku u ušima. Sve su izrazitiji kraški oblici. Na ovo upućuje i naziv lokaliteta Škripa (1. napomena). Još koji časak i eto nas na terminalu, na izlaznoj stanicici. To je veći građevinski objekt u čijem sklopu se nalazi i restoran.

Oživjelo je kao mravinjak. Šarolika slika, jer su mladi skijaši odjeveni u jarkim šarenim bojama. Većina mlađih odošla na ski-tereine, a manji broj za Kanin. Budući da ni sam imao planinarsku opremu, morao sam se ovaj puta zadovoljiti usponom na Prestreljenik, ali i za ovo bi trebalo imati planinarske cipele, odnosno barem cipele s gumenim rebrastim potplatom.

Kamenjarom prema Prestreljeniku

Pred nama je kamenjar u pravom smislu riječi. Ima i uravnjenih stijena, ali su na mnogim površinama izrazite škrapne (slov. grape). A ima i većih udubljenja u njima. Inače je kršje, u koje propadaju cipele. Dolazimo da jače nagnutih padina i tu je uspon

1) U kraškim predjelima Dalmacije riječ »škrip« znači veće usko udubljenje u stijeni (u vapnenjaku). Narod kaže »pade mi ovca u škrip«. Na otoku Braču ima seosko naselje Škrip.

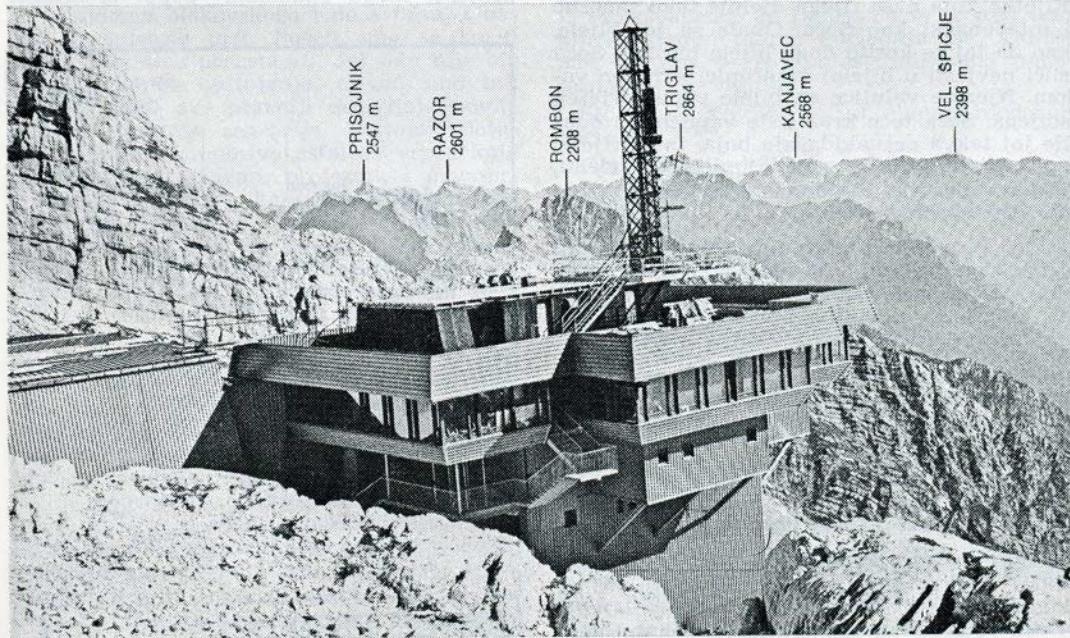
sve teži. Nerijetko dva koraka naprijed i toliki broj koraka natrag, jer se tlo pod nogama osiplje. Sunce je sjalo. Bio je ljetni dan u punini, ali nije bilo vrueće, jer smo na visini od gotovo 2500 metara.

Unatoč bjeline kamenjara, krajolik nije monoton, jer ima krpa pod snijegom, koji prkositi suncu. Imamo i većih snježnih površina, na kojima je živo od skijaša. Razveseljuje nas planinski cvijeće s malim površinama niškog zelenila. Bili smo u blistavom zagrlijaju visinskog sunca i prozirnog plavog neba, a pod nama mali tepisi planinskog cvijeća i niškog zelenila, sve to u sredini svećane planinske tišine.

U daljini ispod nas gledamo kako skijaši vježbaju slalom između kolaca. Tu su i dvije ski-žičare: jedna sa sjedalima (sedežnica), a druga vučnica. U zimi je ovdje veliki snijeg, debljine 5 — 6 metara, i tada su tu ski-tereni, gdje je sada ogoljeli kamenjar.

Prestreljenik — čudo prirode

Uspinjemo se prema Prestreljeniku. Gledamo okruglasti otvor iznad nas na samom grebenu. Tu je priroda načinila zanimljiv prozor, okno okruglastog oblika u stijeni. Voda kemijski djeluje na vapnenac, ona ga otapa i stijena može dobiti raznovrsne, čudnovate i bizarse oblike. Modeliranje stijen ovisi o njihovoj otpornosti i sastavu. Takav se jedan prirodnji proces dogodio i ovdje. Vo-

Panorama s gornje stanice žičare na Prestreljenik

Rijeka Soča

da je otopila vapnenac u obliku okruglastog otvora. Izgleda kao da je veliko tane probilo stijenu. Na prvi pogled čini se, kao da je stijena probušena odnosno prostrijeljena. Odатле i naziv Prestreljenik (2. napomena). S druge strane tog otvora vidi se Italija.

Do samog otvora nisam išao, premda sam bio sasvim blizu. Na stijeni je natpis »Opasno«, a nije bilo osiguranja — ni užeta ni klinova, a na meni cipele sa skliskim kožnatim džonom, pa u rizik nisam htio ići. Istim se putem vraćamo na žičaru i natrag u Bovec.

Sočanska fronta (1915 — 1917)

Gledajući Soču s visinske panorame a poslije hodajući po njezinim obalama, dolazile su mi na pamet riječi slovenskog pjesnika Simona Gregorčića (1844 — 1906), koji u svojoj pjesmi »Soči« naziva rijeku Soču »krasna si bistra hči planin... v prirodní lepoti«. Na kraju te pjesme dolaze riječi, kojima pjesnik

²⁾ Slične prirodne fenomene nalazimo kod Rakovog Škocjana, kod Cerknice (Slovenija) pod nazivom Veliki i Mali naravni most. Tu je nepravilan okruglast otvor, koji naliči na most, jer spaja dvije nasuprotnye padine. Otvor je načinio svojom riječnom erozijom vodotok Rak, koji dalje teče naizmjence kao ponornica i kao površinski vodotok pod raznim nazivima: kao rijeka Unica, zatim Pivka i napokon Ljubljanca, koja kod Ljubljane utiče u Savu.

naviješta dane kada će njezine vode crveniti od krvi (3. napomena).

To se dogodilo u prvom svjetskom ratu (1914 — 1918), kada je ovuda prolazila fronta. Na jednoj obali su bile talijanske trupe, a na drugoj (lijevoj) austro-ugarske. Bilo je 11 krvavih bitaka (1915—1917). Inicijativu su imali Talijani, koji su htjeli probit austro-ugarske linije i prodrijeti u Ljubljansko polje, da bi tako mogli politički podvlastiti taj dio Slovenije. Austro-ugarske trupe su odbile 11 talijanskih ofenziva. Talijani su doduše postigli manje uspjehe, ali liniju nisu mogli probiti. Budući da su austro-ugarske čete bile već iscrpljene, stignu im u pomoć njemačke trupe, i zajedničkim silama probiju talijanske linije između Kobarića i Tolmina. To se uzima kao 12. bitka ili »Bitka kod Kobarića«.

³⁾ Slovenski pjesnik Simon Gregorčić (1844—1906) neko je vrijeme službovao u Kobariću (1868—1873) i zato mu je tamo 1959. podignut impozantan spomenik.

Njegove riječi o Soči glase u originalu: ...in ti mi boš krvava tekla, kri naša te pojila bo... ter tujuće zemlje lažne vtopi na dno razpenjenih valov. Lit. Gregorčić Simon, Antologija, Zagreb 1924. Uredio, predgovor i rječnik napisao Antun Barac. Pjesma »Soči« str. 25—27; Gregorčić Simon, Izbrane pesmi, Ljubljana 1974, uredil France Kolar, Pjesma »Soči« str. 16—19; Enciklopedija Jugoslavije, sv. 3, Zagreb 1958, pod »Gregorčić Simon« (str. 698).

Pogled na Trentu
s ceste na Vršič

Tom bitkom talijanska fronta se srozala. Nasta gonjenje Talijana na zapad. Zapadni saveznici (Francuzi i Englezi), da spase Talijane od potpune propasti, priskoće im u pomoć, i fronta se stabilizirala na rijeci Tagliamento, gdje je ostala sve do kraja prvog svjetskog rata (4. napomena). Glavninu austro-ugarskih trupa činio je slavenski živalj, napose Slovenci. Oni su znali da se radi o postojanju njihovog naroda, stoga su se hrabro borili protiv talijanskog imperijalizma, koji je htio da podvlasti dio Slovenije.

Na žestinu tih bitaka upućuju ratna groblja iz tih dana, koja postoje još i danas, a također i ostaci nekadašnjih fortifikacija. U Kobaridu je podignuta velika kosturnica, gdje je pokopano preko 7000 Talijana, palih u tim danima. Kosturnica se nalazi na brežuljku, odakle je panoramski pogled na Kobarid, na Soču i na njegovu bližu okolicu podno alpskih padina.

Unatoč vojnom porazu Italije, ovo je područje nakon prvog svjetskog rata pripalo Italiji. Bila je to velika nepravda, jer su ovi

4) O bitkama na Soći vidi: Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, pod »Sočanske bitke« i pod »Kobarid«; Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, pod »Sočanske bitke«. Vojna enciklopedija, Beograd, pod »Kobarid« (Bitka kod Kobarida).

krajevi etnički isključivo slovenski. Na svojim putovanjima nastojim da obiđem i groblja, jer na grobljima se vidi etnički sastav dotočnog kraja. Bio sam na groblju u Bovcu 1956. i sada 1979. i našao sam da je više od 99% slovenskih prezimena.

U drugom svjetskom ratu Soča je bila također crvena i krvava, jer tu se razvio partizanski rat protiv okupatora. I tek nakon drugog svjetskog rata bila je ispravljena nepravda: cijelo ovo područje vraćeno je matici Sloveniji i Jugoslaviji.

Izvor Soče

Ovo područje je poznato kao Trenta. Ono privlači svojim izvanrednim vidicima i panoramama. Autobusom krećemo prema sjeveru na prevoj Vršič (1611). Dolazimo do križanja i tu silazimo. Autobus nastavlja svoj uspon prema Vršiču, a mi cestom lijevo prema izvoru Soče, oko 2 km. Okruženi smo visokim alpskim vrhuncima. Asfaltirana cesta lagano se uspinje kroz zelenilo šuma, većinom crnogoričnih. Uz cestu šumi Soča, koja postaje sve jača, šira, brža i bučnija. Soča u svom gornjem dijelu ima pad i preko 20%. Naskoro dolazimo do planinarske kuće na kojoj je ploča: Koča pri izvoru Soče 876 m nad/m.

Do izvora je još 10 minuta. Soča teče niz kamene gromade, djelomično obrasle mahovinom. Svojim šumom i kristalnom bistrinom privlači pažnju. Njezin šum bio mi je ljepši i uzvišeniji nego li Mozartove simfonije ili Verdijeve opere. Do samog izvora je naporan uspon, ali ga olakšavaju klinovi i čelično uže. Penjemo se kroz usjek. Pred nama je velik otvor, i tu je izvor Soče. Na dnu otvora vidi se prozirna voda, koja izbija podzemno. Bio je veličanstven prizor unatoč sve svoje jezivosti i stravičnosti, jer samo jedna mala nepažnja i čovjek se može survati u provaliju. Za kišnog perioda razina vode se uzdigne i tada voda izlazi kroz taj otvor.

Napuštamo izvor Soče, tu čudesnu tvorevinu prirode. Spuštamo se istim putem pridržavajući se za uže. Vraćamo se na glavnu cestu i nastavljamo prema Bovcu. Putem se zaustavljamo da razgledamo Botanički vrt i Muzej Trenta.

Botanički vrt

Silazimo kod botaničkog vrta. Osnovao ga je Francuz Alberto Bois između dva rata (1925). On je bio zakupnik lova na Trenti. Vrt je obnovljen 1953. Brigu o njemu vodi sada Prirodoslovni muzej u Ljubljani. Vrt se nalazi na padini što olakšava njegovu pregleđnost a i navodnjavanje. Ima preko 900 biljnih vrsta s tamošnjih Julijskih Alpa — raznih trava, cvijeća, drveća i dr. Među njima je i tisa, danas prilično rijetko drvo.

Razor i Kugyjev spomenik

Foto: Jaka Čop

Muzej Trenta

Nekoliko kilometara dalje dolazimo u selo Trentu. Tu je muzej, osnovan 1953. i uređen u nekadašnjoj kasarni. Ima veliku zbirku raznih etnografskih predmeta, koji prikazuju život Trenta u prošlosti: unutrašnjost stare seljačke kuće, staro kućno oruđe i razni predmeti nekadašnjeg kućanstva, rukotvorine od tekstila, zatim slike i fotosi o prošlosti tog kraja, među njima ima i ostataka »fužina« (5. napomena).

Vodopad Boka

Kod naselja Žage nalazi se zaselak Log Čezočki. Smjestio se podno strme padine na lijevoj obali Soče. Put u Log vodi preko mosta na Soči. S njega je osobit pogled na Soču, na njezino bijelo korito i na bijele valutice na obalama. S tog se mosta vidi u daljinu vodopad Boka, koji se ruši s velike visine. Pripust bi bio pravi planinarski podvig.

Korito kod Tolmina

Putovanje smo završili u Tolminu. Taj je gradić sjedište općine, koja je po površini najveća u Sloveniji. Ima površinu 939 km²

5) U Gorskem kotaru ina naselje Fužine. Postanak naziva je isti, jer se tu nekada topila željezna ruda. Naziv »Fužine« dolazi od talijanske cndnosno latinske riječi fusio, onis — izljev, istjecanje; fusilis — topljen, tekući. U Sloveniji ima također naselje St. Fužina (kod Bohinjskog jezera).

Slap Boka (visina 60 m)

Foto: A. Nemac

i 21.929 stanovnika. Samo naselje Tolmin ima 2658 st. (1971). Nalazi se na riječici Tolminki, koja ovdje utječe u Soču.

U prirodnim pogledu je najzanimljivije Korito nedaleko Tolmina, velika provalija, kroz koju teče Tolminka. Narod je zove Korito, jer ima oblik dubokog korita. Zapravo to je kanjon, jer su mu strane visoke i okomite. Ima i zelenila. Ulagamo u divlji planinski masiv. Stižemo do jednog tunela. Iza njega je Hudičev most. Naziv ukazuje na vrletnost tog kraja (slov. hudič — vrag). Na ploči čitamo: Korito Tolmin 274 metara nad morem, visina od površine vode 60 m. — Nogostupom se može doći i do same riječice, koja se probija i šumi duboko dolje.

Stotinu metara dalje je Dantova jama. Na ploči piše: tu je boravio Dante Alighieri 1261 — 1321) i tu se inspirirao — u toj divljini — za svoju Božansku komediju. Za ovo nema historijskog dokaza, pa se smatra da je to legenda, ali ona upućuje, da je taj kraj nekada imao važnost, kada se dovodio u vezu s Dantem (6. napomena).

Visoko gore iznad nas grdosijska se brda sudsaraju s oblacima. Sve je manje neba, a više stijena. To je kraj koji ima svoju ljepotu i zanimljivost unatoč svoje divljine i straha, jer je jezivo gledati u dubinu provalije.

Rastanak s gornjim Posočjem

Posočje je kraj relativno manjeg opsega ali s mnogobrojnim prirodnim i društvenim zanimljivostima. Smješti nam se u svojem šarenilu unatoč tome što je okovan alpskim planinskim masivima. Slabo je naseljeno: godine 1971. bio je prosjek naseljenosti 21 st. na km². Prirodno-geografski je zatvoren visokim reljefom, pa se industrija javlja sa zakašnjnjem. Pod Italijom (1918 — 1945) bilo je zapostavljeno, pa je 1945. ušao u Jugoslav-

viju kao izrazito agrarni kraj. Na ovo upućuje kozarstvo, kako sam to vidio jednog jutra na obalama Soče. Zbog pasivnosti bilo je mnogo iseljavanja, a stanovništvo je proradio i prvi svjetski rat. Mnogo je stanovnika bilo evakuirano, a neka su naselja bila u ratnim operacijama potpuno razorena.

Po sljednjih godina počinje ekonomski oživljavati. Nastaju industrijski pogoni, doduše još u počecima, ali je počelo. Postoji pogon bonbona i čokolade, koji otkupljuje viškove mlijeka. Izrazito je turističko i planinarsko značenje, a k tome se razvijaju i zimski sportovi. U Boveu su dva velika hotela i turistički ured. Danas Posočje više nije prostorno izolirano kao prije. Prema sjeveru se cesta nastavlja na Vršič i dalje u Kranjsku Goru, a na jug prema Novoj Gorici i dalje na more. Prema zapadu cesta ide u Italiju.

Početak planinarstva u tom kraju seže u prošlo stoljeće. Planinarstvo u Tolminu je 1971. proslavilo svoju 75-godišnjicu (7. Napomena), a 1973. bio je u Bovcu »slet planincev«.

Gornje Posočje je prekrasan komadić svijeta. Tu su izdašne prirodne ljepote u bogastvu raznolikog sadržaja. Ovu ljepotu treba vidjeti svojim očima i doživjeti dušom. Vidjemosmo taj kraj, zavoljesmo ga i upamtimo. Taj dio Posočja nije samo prolazan bljesak nego žar koji dugo grijije. Doživljaj koji se ne zaboravlja.

6) O Dantovoj jami kod Tolmina vidi: Tolminski zbornik, II. knjiga, Tolmin 1975, str. 225 i 232. Taj zbornik je izašao u povodu 800-godišnjice prvog spomena Bovca u dokumentima; Ledić Gerhard: Da li je Dante bio u Tolminu i u Puli, dnevnik «Večernji list», Zagreb 1978, u 3 nastavku: 25/8, 26—27/E i 23—24/9 t.g. Kao nadopunu da kažemo: po rekim zapisima Skocjanske Jame (Slovenija) inspirirale su Dantea da ispisiva »Pakao« (Borba, dnevnik, Zagreb 13. IV. 1980).

7) O planinarstvu tog kraja vidi: Zupanc Ciril: Naše planinstvo, u »Tolminskom zborniku« 1975, str. 473. (vidi ovde br. 6).

Publicistika

• »Planinko«, godina I, broj 1, za novembar 1980., glasnik PD »Rudar — geolog«, studentskog društva na Rudarsko-geološkom fakultetu u Beogradu, Dušina ul. 7. Iako društvo ima samo 130 članova, postiglo je lijepo planinarske uspjehe. Iz njihovog biltena »Planinko«, koji je šapirografske umnožen u 100 primjeraka na 26 stranica, vidi se da su uspjeli osvojiti vrh Matterhorna, da su markirali staze u Prokletijama i da su priredili velik broj planinarskih izleta. Zanimljiv je izvještaj o planinarskim edicijama na Međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu koncem ove godine. (Z. P.)

• »30 godina PD PTT Sljeme Zagreb«, Zagreb, svibanj 1980., urednik Josip Moser, format 17×24

cm, 112 stranica, broširano, 23 slike, izdavač PD PTT Sljeme, Zagreb, Jurišićeva 1a. Jubilej svog 30-godišnjeg rada društvo je obilježilo i ovim zbornikom u kojem je nastojalo oteti zaboravu požrtvovan rad brojnih članova tijekom tri plodna desetljeća. Veći dio priloga ima povijesnu i dokumentarnu vrijednost, a na kraju je nekoliko putopisa koji osvježavaju ovu lijepu spomenicu, koncipiranu po dobrim ustaljenim uzorima. U svakom slučaju hvalevrijedan napor. Čitaocu će imponirati posljednji prilog, popis od 221 člana koji su stekli republičko ili savezno planinarsko priznanje (srebrne, zlatne i brončane znake), podatak kojim se može pohvaliti rijetko koje društvo. (Z. P.)

• Bilten Planinarskog saveza Zagreba broj 2 (siječanj 1971) sadrži rad PSZ i njegovih komisija u 1980., izvještaj s memorijala S. Mesića i obrazloženja prijedloga za proglašenje Velebita i Biokova za parkove prirode. Urednik Jakob Kopić, umnoženo u 160 primjeraka.

• Sedma Smerkeva izložba. Planinarski fotograf iz Varaždina ing. Zlatko Smerke održao je u Čakovcu od 3. do 13. ožujka sedmu samostalnu izložbu planinarske umjetničke fotografije s temom: Oblaci, stijene, drvo, snijeg. Prilikom otvorenja prikazivalo je i dijapoziitive u koloru. O izložbi je tiskan i vrlo ukusan prospekt. (Z. P.)

Domhütte (2940 m) na Festiglečeru

Uspon na Dom u Peninskim Alpama

VELIMIR ŠUŠAK

ZADAR

Prvo što sam čuo poslije buđenja bile su kišne kapi po šatoru. Pogled u okolicu nije obećavao ništa dobro. Tamni kišni oblaci spustili su se s okolnih vrhova i zatvorili nas u golem tuljac čiji se jedini otvor nalazio na dnu krvudave doline.

Kiša je povremeno prestajala. Iskoristili smo jedan njezin zastoj, uskočili u vlak i spustili se niže u seoce Randu odakle počinje uspon na Dom, poslije Dufourspitze, najviši vrh Švicarske (4545 m). Iz Rande do vrha ima preko 3000 metara visinske razlike. Za uspon i silaz imamo dva dana vremena, a noćić ćemo na pola puta u planinarskoj kući. To će biti završna provjera naše fizičke spremnosti i posljednja prilika da pripremimo naša pluća za uspon na Kilimandžaro u Africi.

Iznad sela put vodi kroz lijepu crnogoričnu šumu. Tek što smo je prošli ponovo počinje kiša. Povratka nema, pa ogrnuti pelerinama nastavljamo do velike nadsvodene stijene koja pruža malo zaštite i priliku za odmor. Četveročlana obitelj koju tu susrećemo ne pruža veselu sliku. Majka, žena tridesetih

godina, leži blijeda, a oči samo što joj nisu iskočile. Visinska bolest, a tek smo na 2000 metara visine! Muž je zdvojan. Pomažemo joj groždanim šećerom, a djeci dajemo kompot od šljiva.

Od tog mjesta staza je ulazila u stijenu i bila manje-više osigurana klinovima i čeličnom užadi. Podsjeca na Tominšekov put na Triglav. Na trenutke postaje opasno, stijena nad stometarskim ambisom je klizava. Vjetar povremeno bacava kabanicu preko glave pa slijedeći korak činimo na slijepo. Edu je to nabacivanje naljutilo, možda i prestrašilo, pa skida kabanicu. Radije će kisnuti. Kiša srećom jenjava i, kako to obično biva, pred »Domhütte« potpuno prestaje. Pojavljuje se i sunce. U kasno poslijepodne mokri i promrzli stižemo u lijepu planinsku kuću smještenu poput orlova gnijezda na rubu okomite litice (2940 m).

»Domhütte« je lijepa osmerostrano zidana kuća čiji je projektant, očito stručnjak za ovakve objekte, iskoristio svaki centimetar prostora. Domar, učitelj u mjestu Randi, a sada na ljetnom raspustu, srdačno nas dočekuje i odmah vodi u sobu do kreveta. Nakon

vjetra veoma nam prija topao i obilat čaj a uskoro i ukusna večera.

Rano smo legli da bismo još ranije ustali jer nam do vrha treba oko šest sati uspona. Fijukanje vjetra čitave noći i nebo bez ijedne zvijezde nisu obećavali mogućnost uspona pa smo odlučili da ujutro ne idemo na vrh.

Da ne bi dan propao, poslušali smo prijedlog domara i popeli se za dva i po sata na vrh Hohgwähte (3470 m). Nalazi se nasuprot vrha Dom pa smo s njega kao iz gledališta pratili napore nekoliko planinarskih skupina da dospiju do zasmeđenog cilja. Vrh se nije vidio zbog bijelih oblaka koje je snažan vjetar vijao u lude kovitlase. Navečer smo saznali da uspon nije bio bezopasan. Član jednog naveza upao je u ledeničku pukotinu i dobro se ugruvalo.

Uspon na Hohgwähte dobro nam je došao, jer smo prošli skoro polovinu staze, a vidjeli drugu polovinu kojom ćemo sutra gaziti ako bude sreće s vremenom.

Bilo je tek osam sati navečer, a već smo bili u krevetu nastojeći utoruti u san, kad nas je razbudila buka helikoptera. Grmljavanja njegovog motora i pištanje elise postali su gotovo nepodnošljivi dok je tražio mjesto za ateriranje pokraj kuće. Helikopter je uobičajeno i jedino moguće sredstvo za snabdijevanje nepristupačnih kuća i njihova pojava danju ne izaziva posebnu pažnju. U noći kao što je ova njegov dolazak je sigurno imao važnije značenje — spašavanje unesrećenog planinara. Nakon nekoliko minuta tišine buka je ponovno narušila mir visokih Alpi, ali je srećom ubrzo nestala u dolini, pa smo opet utoruli u san.

U dva sata noću, kada sam ustao da provjerim vrijeme, nebo je bilo posuto bezbrojem zvijezda, a okolina mirna bez vjetra. Dok se još polusneni pripremamo, saznajemo razlog za noćni dolazak helikoptera. Sinoć je domarev brat, simpatičan mršav vodič, stačno s lulom medu zubima, htio na litici ispred kuće načiniti vatromet u čast švicarskog nacionalnog blagdana, ali su se njegove drvene klompe na nogama okliznule na glatkom kamenu i on je pao desetak metara niz liticu. Domaru se na licu čita tuga i probdjevena noć dok nas služi čajem. Iskreno smo žalili, iako smo unesrećenog tek jučer upoznali. Srnjateljili smo se kad smo mu nas petorica pomogli razvući plastičnu cijev za dovod vode od Festiglečera do planinarske kuće.

Tri su sata u noći, a mi po troje u navezu već gazimo rubom ledeničaka. Na čelu sam prvo naveza u kojem su ioš Rudi i Edo, a Boštan i Mihajlo paze na Barbaru. Sat poslije na istoku se nebo noćinje plaviti i isticati zidove amfiteatra u kome se nalazimo. Oko nešta deset vrhova viših od 4000 metara od kojih je najviši Dom, naš današnji cilj. Stao sam da se odmorim i vidim rađanje dana. Boje postaju sve toplije a u trenu nastade čarolija. Sunce kao velik majstor scene obasija vrh po vrh, najprije rumeno, pa zlatno i bar na trenutak oduze im ledenu opesnost što se udomila na njihovim šiljcima.

Do prevoja Festijoch (3723 m) hodamo najprije samim rubom ledenjaka, a zatim se naglo uspinjemo po pločastom labilnom stjenju na sedlo. Tu je polovina puta.

Kratko se odmaramo na stjenovitom sedlu što razdvaja dva ledenjaka i skupljamo hrabrost za prelaz preko kaotičnog pojasa snijega i leda — traga nedavne lavine. Ovo je najopasniji dio uspona na Dom. Niti dvjesto metara od prtine što presijeca napadanu lavinsku masu počinje gotovo okomit zid visok pedeset metara. Na njemu se prijeteci nadvila stravična količina snijega i leda koja samo čeka povod da se sruši uništavajući sve pred sobom. Prije tri godine na ovom je mjestu pod lavinom stradalo osam planinara. Bila je to najveća ali ne i jedina planinarska skupina koja je tu završila svoje penjanje i život.

Dostigli smo već 4000 metara. Tu je podnože snježnog uspona čiji prosječan nagib od 45 stupnjeva vodi sve do vrha. Ovdje dolazi do izražaja naša fizička spremna. U početku zastajemo svakih 50 metara, zatim se odmori smjenjuju nakon 20, 10 a pri vrhu čak nakon pet metara.

Na vrhu, oštrom snježnom bridu, gdje zatječemo djevojku i dva mladića, po našem dolasku postaje tjesno. Nema mjesta ni za stajanje pa odmorište tražimo malo niže na ledenoj kosini. Toliko je tvrda da ni cepinom ne možemo istesati malo udubljenje za sjedalo. Nakon kratkog odmora uspijevam smiriti disanje i lupanje srca i posvetiti se vidiču. Zbog njega je vrijedilo hodati šest sati. Dokle oko seže prostiru se alpski masivi puni snijega. U daljinu se ističe piramida Matterhorna, a malo bliže i Weisshorna. Vrh Dom se uzdiže visoko nad dolinom rijeke Mattervispa i s pravom nosi svoje ime (Dom — njem. katedrala — op. p.). S jedne strane Doma je vertikalna litica, a s druge se strmo spušta Hohberg ledenjak. Sam vrh je smješten u srednjem dijelu planinskog lanca Mischabel. Na svega četiri kilometra zračne linije sjever — jug smiestilo se šest vrhova viših od 4000 metara. Kilometar južnije od Doma nalazi se malo niži Täschhorn (4490 m). Na lijevo, prema sjeveru, greben Doma se spušta 500 metara do sedla Lenzjoch, a potom blago zakreće i uzdiže se u trokilometarsku zupčastu liniju četiritisućnjaka. Jasno se raspoznaјu figure planinara na njihovim vrhovima.

Vraćamo se istim putem dosta sporo jer upadamo sve dublje u razmekšani snijeg. Sunce nemilice vrži, a okolne zasmeđene padine odbijaju zrake, pa mi se čini da sam u žiži velikog optičkog aparata. Preko lavinoznoj dijelu staze prelazimo krajnje oprezno, a vodom se opuštamo vukući noge i zapinjući o svaki komad leda na putu.

U »Domhütte« se zadržavamo samo sat vremena da nešto pojedemo i odmorimo noge. Za dva sata se spuštamo u Randu pa nastavljamo vlastom do kampa u Täschu gdje završavamo današnju petnaestosatnu turu. Prilično smo umorni ali i zadovoljni izvršenim usponom.

Neka otuđenja suvremenog planinarstva

H. ČAŠEVIĆ

SARAJEVO

Planinarstvo kao ljudska djelatnost određene vrste usmjerenje je isključivo na prostor planine, na kojem se i jedino može planinarići (iznimke su rijetke, npr. špiljarjenje u krškim poljima), tj. ulagati kroz pješačenje, penjanje i sl. određene napore radi realizacije postavljenog cilja.

Evolucija svjetskog planinarstva u njegovom relativno kratkom historijskom hodu ogleda se prvenstveno u evoluciji načina planinarenja, a manje u promjenama njegove organizacije. Od laganih šetnji i turističkih ekskurzija, karakterističnih za prvo doba planinarstva, pješačko planinarstvo prelazi rano na teže i napornije pothvate, među kojima s obzirom na količinu uloženog napora alpinizam i visokogorsko planinarenje zauzima posebno mjesto na skali planinarskih vrijednosti.

Sličan razvojni pravac planinarstva možemo pratiti i u našim regionima. Uporedjujući način planinarenja naših prethodnika i planinara današnjice dolazimo do zaključka da se u periodu između dva velika rata planinarilo najnapornije, mnogo napornije nego prije Prvog svjetskog rata, a neuporedivo napornije od današnjeg načina planinarenja. Opisi pojedinih planinarskih pothvata, objavljeni između dva rata (npr. u »Hrvatskom planinaru«) ili objavljena sjećanja pojedincata, daju nam dovoljno podataka i obaveštenja za ovakve zaključke¹.

Danas se može prihvati kao činjenica da je element napora, posebice u pješačkom planinarstvu, znatno smanjen. Nove prometne veze (ceste koje ponekad zalaže u dubinu planina i sl.), suvremeni uređaji (uspinjače) i nepredvidivo velik broj prevoznih sredstava otvorili su i približili planine ne samo zbog toga povećanom broju planinara, nego i ostalim stanovnicima urbanih cjelina, koji u pojedinim dijelovima planina počinju sve češće i sve brojnije tražiti svoj komad zelenila i zaštitu od bubnjarske paljbe otpadnih materijala i armirano-betonskog sivila jedne prošašene urbanizacije.

U ovakvoj situaciji, kada trošenje slobodnog vremena u prirodi predstavlja imperativ životne svakidašnjice, planinarska organizacija — pored drugih općedruštvenih obaveza i zadataka — postaje, što se i službeno vidno naglašava, mentor i organizator jednog širokog pokreta, čiji je cilj dovesti što veći broj osoba prvenstveno iz grada u kontakt s planinskom prirodnom bez ikakvih unaprijed formuliranih normativa ili drugih uvjeta. Bitno je da je »čovjek u planini«, dok je način njegova dolaska na planinu od supsidijarnog značaja (primjer: akcija »Svi na Trebević«, koju je u jesen 1980. organizirao Gradski planinarski savez Sarajeva).

U planinarstvu, koje sticajem prilika još nema svoj točno određen društveni status niti strogo fiksirani sadržaj, ove i ovakve pojave su moguće, pa i prihvatljive ako ih shvatimo kao međufazu, kao jedan široki fundament ili grubu konstrukciju u procesu izgradnje, selekcioniranja i stvaranja nove i mnogobrojne generacije budućih planinara, koji će svojim opredjeljenjem za bilo koju planinarsku disciplinu (alpinizam, pješačko planinarstvo, špiljarstvo i dr.) ujedno prihvati i napor, kao jedan od konstitutivnih elemenata dotočne discipline i planinarstva uopće.

Međutim, naša planinarska stvarnost izgleda da se usmjerava u drugom u neočekivanom pravcu. Euforija brojčane širine i sveobuhvatnosti, a još više tijekom novih životnih uvjeta formirana svijest da je danas primarno samo »biti na planini« (dok je način realizacije toga pothvata sekundaran), otvaraju u planinarstvu i planinarskoj organizaciji jedan ne baš lagan proces izrastanja određenih — donekle i ranije poznatih — pojava i promjena, koje manje ili više predstavljaju, po našem mišljenju, emanaciju jednog otuđenog planinarstva bez napora, odnosno planinarstva s bitno reduciranim naporom. Planinarska organizacija, inače još zatvorena u svom dosadašnjem kruugu bivstvovanja, izgleda da ne uskraćuje svoju podršku ovim promjenama, koje potušavamo bliže razmotriti kao vlastito viđenje jedne otuđenosti u kontekstu naših ranijih izlaganja².

a. Identifikacija planinarstva i izletništva, teorija »čistog zraka«

Od svojih prapočetaka planinarstvo koegzistira s izletništvom na način, koji bi se grafički mogao prikazati kao dva kruga, koji se manje ili više sijeku.

Sadržajno precizno neodređen pojam planinarstva dopuštao je — posebno u početku — ovu blisku koegzistenciju, pa ponekad i simbiozu dvije inače različite djelatnosti, koje se izvršavaju na prostoru planine. Uzroke ove bliskoće planinarstva i izletništva najvjerojatnije treba tražiti u činjenici što su obadvije djelatnosti upravljene na isto po-

¹ Trideset godina ovog stoljeća rijetki sarajevski planinari pri odlasku na Durmitor vozili su se satima do Foče ili Gacka, a zatim 2–3 dana pješčili preko Maglića ili Volujaka do Pliske planine i Durmitora. Danas automobilска cesta vodi od Sarajeva preko Plužina do Dobrog dola, tako da planinari bolje kondicije mogu za jedan dan izići na vrh Durmitora i vratiti se u Sarajevo, i pored toga što se cesta od Plužina prema D. dolu i Zabiljaku nalazi još u fazi izgradnje, te je stoga teže prolazna.

² Vidjeti NP 3–4, 1977 (»Promjene u planinarstvu kao faktor evolucije i kao problem«).

dručje (planina) i što su im posebice početni motivi i izazovi približno isti (napuštanje gradskog ambijenta radi kontaktiranja s prirodom i sl.).

U periodu prije posljednjeg velikog rata izletništvo se uglavnom ograničavalo na određene planinske regije u blizini većih gradova. Po ostalim planinama, teško pristupačnim i bez redovnih komunikacija, suvremeno su se kretali planinari.

Po završetku Drugog svjetskog rata, a posebno u posljednje dvije decenije, dolazi do pune revitalizacije izletništva pod utjecajem novih i dobro poznatih društvenih, ekonomskih, a posebice prometnih činilaca. U ova kvoj situaciji, kada su se izletnici počeli sve masovnije javljati na mnogim pristupačnim planinskim prostorima, moglo se očekivati da će se planinarstvo reorganizirati i povući prema drugim dijelovima planina, do kojih nije moguće doći bez ulaganja stanovitih naporu, kako su to zagovarali predstavnici fundamentalnog planinarstva (alpinizam, visokogorsko planinarenje), čije su centrifugalne težnje i danas vidno prisutne i uočljive, — ili će pak planinarstvo nastaviti svoju koegzistenciju s izletništvom bez i nadalje jasno povučenih prostornih i sadržajnih granica.

Mimo očekivanja stvarnost nam, međutim, prezentira jednu nepredviđenu aberaciju ove razvojne putanje. Pod utjecajem »opcije kvantiteta« planinarske institucije gotovo jednoglasno prihvaćaju i ranije ponekad isticano mišljenje da planinarstvo »pokriva« sve kontakte čovjeka s planinskom prirodom bez obzira na koji su način realizirani, te da je jedan od glavnih ciljeva planinarstva — pored njegove značajne uloge na drugim poljima — dovodenje što većeg broja ljudi na planinu kao region »čistog zraka«.

Povećan broj članova planinarskih organizacija, od kojih mnogi svoje interesiranje svode na ustaljene dolaske do lako pristupnih objekata, možda je praktični odraz ovakvih shvaćanja.

Logično je očekivati da će prikazana tendencija sve snažnije identifikacije planinarstva i izletništva u našem svakodnevnom životu dovesti do erozije jednog planinarskog kvaliteta, ali ujedno i do znatnih kvantitativnih efekata. Međutim, ovakav razvojni put u sebi bez sumnje nosi i određenu otuđenosť, koja se ne može zanemariti.

b. Planinarski objekti bez planinarske funkcije

Poznato je da planinarski objekat (planinarski dom, sklonište i sl.) može imati planinarski tretman samo ako ima i planinarsku funkciju, tj. ako služi kao polazna, prelazna ili ishodišna točka određenih planinarskih potvjeta.

Imamo dojam da su predratni graditelji svoje skromne planinarske objekte po pravilu locirali vrlo promišljeno i racionalno, smje-

štajući ih na mjestima koja su bila najpogodnija za siguran prelazak preko planina, ili za pohode na najmarkantnije planinske punktote. Pri tome su pojedini objekti situirani samo iznimno u naseljenim mjestima ili u blizini javnih puteva i željezničkih pruga, i to samo u slučajevima ako su se ovi objekti morali koristiti zbog loših prometnih veza kao polazne točke za izlazak na planinu (npr. predračna planinarska kuća u Trnovu kod Sarajeva, na Papratinama iznad Boračkog jezera i sl.).

Poslije rata planinarski objekti podizani su uglavnom na određenim planinama, ali s mnogo manje smisla za njihovu svršishodnu dislokaciju. Tako su na pojedinim planinama izgrađene koncentrirane grupe planinarskih domova na relativno kratkim razmacima, dok su ostali dijelovi iste planine ostavljeni čak i bez najnužnijeg skloništa.

U najnovije doba, pod utjecajem ekonomskih nužde, koja muči mnoge planinarske organizacije, ali vjerovatno i zbog izmijenjenih shvaćanja o pravoj funkciji planinarskih objekata, lokacije planinarskih kuća i domova vidno se pomicu pa i odmiču od planina na pristupačnija i prometna mjesa, nerijetko čak i do samih prometnih komunikacija. Objektima, lociranim na ovakvim i sličnim lokacijama, teško je dati bilo kakvu planinarsku funkciju i priznati im planinarski status bez obzira na činjenicu što im planinarska organizacija iz poznatih razloga daje prioritetan značaj, dok se s druge strane eminentno planinarske kuće i skloništa nalaze u stanju očitog propadanja³.

Argumentacija da su svi ovi postupci dik-tirani komercijalnim nevoljama i željom za »prihvatanjem« objekta širim krugovima planinarskih i neplaninarskih posjetilaca može biti zanimljiva, ali je teško prihvatljiva zbog opore gorčine otuđenosti, koju naziremo u načinu mišljenja i u postupcima inače dobromanjernih graditelja planinarskih objekata bez planinarske funkcije.

c. Fikcija transverzalnog planinarenja

Planinarske transverzale, kao institut novijeg vremena, statuirane su radi unošenja više dinamike i svršishodnosti u pješačko planinarenje, pa prema tome i radi potenciranja atraktivnosti ove planinarske discipline.

³ U kontekstu ovog izlaganja posebno bi se moglo govoriti o alkoholu kao sredstvu stimuliranja »društvenog života« u planinarskim objektima. Na nešreću nikotin i alkohol su od davnina sastavni dio naše društvene, pa i planinarske stvarnosti (u svojoj povijesti planinarstva Hrvatske prof. Blašković nam daje podatke i o hedonizmu naših prvih planinarskih prethodnika), pa stoga smatramo da ovaj problem — i poređ svih akcenata otuđenosti koje u sebi nosi — nije jednostavan i da njegovo rješenje ne možemo tražiti u poduzimanju jednostranih i isključivih mjera, nego prije u postavljanju otegnutih zapreka i društvenih barijera, koje će život u planinarskoj kući usmjeravati u drugom pravcu (vidjeti bliže: dr. Ž. Poljak: »Zato, braćo, pijmo ga!« — NP 11–12, 1980).

Transverzalno planinarenje prepostavlja u-naprijed fiksiran pravac pješačenja na ko-jem se nalazi određen broj kontrolnih punk-tova, postavljenih na markantnim točkama planina. Planinar je obavezan da pješače-njem prede čitav planinarski pravac (trasi-ran u regionu planina), poveže tako sve kontrolne točke i pruži odgovarajuće dokaze o prelasku kompletne transverzalne rela-cije.

Bez sumnje inventivno zamišljena koncep-cija usmjereno planinarenja, koja nije os-tala bez odaziva, ali i bez poteškoća, koje su se pojavile onog trenutka kada su pojedinci — u želji da što prije »obiđu transver-zalu« i dudu do željenog trofeja — umjesto transverzalnog pješačenja primijenili sistem izlaska samo na kontrolne punktovе, kojima su redovito prilazili na najpogodniji način. Bez obzira što i od ovakvog načina »traver-ziranja« ima stanovnih koristi, on u svojoj biti predstavlja fingirano i otuđeno planinarenje, negaciju osnovne koncepcije planinarske transverzale. (Ovdje nemamo u vidu tzv. točkaste transverzale koje, po našem mišlje-nju, predstavljaju samo zbir poentiranih dolazaka na pojedine planinarske i neplaninarske punktovе. Zbog toga ovdje i ne vidimo elemente planinarske transverzale, koja prepostavlja relativno kontinuiranu liniju, a ne niz isprekidanih i nevezanih točaka).

d. Redukcija planinarskog skijanja

Upotreba skija u planinarstvu imala je svoju specifičnu evoluciju. Od jednostavnih pomagala za kretanje i hodanje po snijegu skije su postale sredstvo za brži prelazak velikih planinskih udaljenosti uz korištenje često i vrhunske tehnike. Tako je u planinarnstvu stvorena posebna disciplina, kojoj je u različito vrijeme poklanjana različita pa-žnja.

Sve do najnovijeg vremena, kao i prije rata, planinarske organizacije su planinarskom skijanju poklanjale izuzetnu i ozbiljnu pa-žnju. (Organizirana su čak i posebna natje-canja, koja su u sebi nosila elemente klasičnih i alpskih disciplina, što i jeste jedna od karakteristika planinarskog skijanja; npr. u BiH poznati Bjelašnički spust na relaciji vrh Bjelašnice — Podgradina.)

Novi životni uvjeti, kao i nova shvaćanja potisla su u novije doba planinarsko skijanje u duboku pozadinu. Uređene planinarske piste s najsuvremenijom opremom go-to vo da su potpuno deplasirale planinarsko skijanje. Za novim valom, koji u sebi sadrži više dinamike a manje napora, povele su se i planinarske organizacije, koje danas čak i svoja natjecanja organiziraju točno prema regulama predviđenima za takmičenja na skijaškim pistama.

Planinarsko skijanje prema sadašnjoj si-tuaciji izgleda da je prepušteno osamljenim pojedincima, koji lutaju snježnim planin-

skim bespućima, alpinistima i rijetkim pok-lonicima ekstremnog skijanja.

Teško je reći jesmo li došli i ovdje na gra-nicu jednog novog otuđenja, pošto još uvi-jek postoji nuda da ćemo možda u skoroj budućnosti biti prisutni zanimljivom exodusu skijaša na »laufericama«, koji će napušta-ti zasićene skijaške piste i uputiti se prema čarobnoj zimskoj tišini dalekih planina. A možda nas ova očekivanja i iznevjere, te da u najskorije vrijeme nečujni proces integriranja planinarskog skijanja u grandiozni po-kret brojnih skijaša s pistom bude i definitivno dovršen.

e. Stvaranje zastrašujuće psihote

Planinarstvo bez sumnje u sebi nosi — kao uostalom i drugi sportovi i slične djelatnosti — određene opasnosti i rizike, koje moramo unaprijed prihvati. Inače nema planinarnstva. U krilu planine dešavali su se i svakako će se dešavati različiti udesi, pa i oni s najtežim posljedicama, jer planina ne prihvaća slabe, nedoučne i nespremne. Ali zbog udesa i crnih spomen-ploča ne bi trebalo možda optuživati planinu. Brižna analiza uz-roka nesreća na planinama na prvo mjesto postavlja sudbonosne pogreške čovjeka.

Neprihvatljivo je zato da se planina u planinarskoj i neplaninarskoj publicistici pri-kazuje kao čudovište, kao utvara koja sije samo zlo i smrt. Neprihvatljivo je posebno da pojedinci, možda zbog vlastitog isticanja, neke događaje u planini, inače normalne pa i očekivane, prikazuju kao fantazmagorije, zaboravljajući pri tome da je svaki pa i najneprijatniji događaj na planini sastavni dio rizika koji planinarstvo u sebi nosi i ko-jii moramo prihvati onog trenutka kada stupimo na tlo planine.

Genezu ovog iskrivljenog projiciranja planina i stvaranja zastrašujuće psihote ne bi trebalo tražiti samo u pomodarstvu i osobnim sklonostima pojedinaca, nego vjerovatno i u otuđenom poimanju planine i planinarstva, koje gotovo uvijek pod okular svojih interesiranja postavlja posljedice udesa, a ne njegove uzroke.

f. Zatvorenost planinarskih institucija, kompleks supsidijarnosti

Planinarska organizacija ima impozan-tan broj svojih aktivnih i neaktivnih članova i mnogo kompetentnih priznanja. Zbog toga bi bilo razumno očekivati snažan utje-caj planinarstva i planinarskih institucija na određene segmente društvenog života. Me-dutim, teško je reći koliko je ovaj utjecaj adekvatan formalnoj snazi i priznatoj ulozi planinarstva.

U predratnom periodu i prvim poratnim desetljećima prisutnost planinarske organiza-cije u javnom životu nije bila bez utjecaja i vidnih efekata. Danas se međutim, dobiva

dojam da planinarstvo sa svojim institucijama, pritješnjim u svakodnevnim ekonomskim i drugim brigama, pomirljivo prihvata svoju egzistenciju na periferiji društvenih zbivanja, te kao da se priklanja otuđenoj koncepciji izolacije, nekonfrontacije i distanciranja od svih zbivanja, koja nemaju direktnе povezanosti sa ustaljenim metodom rada planinarske organizacije. (Brižljiva analiza izvještaja s godišnjih skupština i drugih sastanaka planinarskih organizacija pruža u ovom pogledu vrlo instruktivne podatke: vrlo malo se raspravlja o širim problemima planinarstva, o njegovom položaju i njegovim zahtjevima u suvremenom društvu, jer se sva pažnja koncentriра na svakodnevne brige i potrebe planinarske organizacije.) Planinarstvo se zato pojavljuje u javnom životu i sredstvima obavještavanja sporadično i nekako supsidijarno (izuzetak su vijesti o uspjesima alpinista) na stranicama lokalnih kronika dnevnih listova i to obično prilikom jubilarnih manifestacija ili teških udesa na planinama, a mnogo rjeđe u obliku izjava odgovornih funkcionera.

Zbog ove šutnje i izolacije planinarstva i njegovih institucija mnogi vitalni problemi u sportu i fizičkoj kulturi rješavaju se mimo i bez planinarstva, čije stidljivo pa i otuđeno ponašanje omogućava drugima da vehementnim nastupima stiču na račun planinarstva društvene beneficije i materijalne prednosti.

Stanovite indicije ipak pokazuju da će planinarstvo uskoro možda uspijeti da izade iz svoje zatvorenosti, te — pozivajući se na svoju ne malu ulogu i značajne uspjehe — odmjereno i aktivno nastupiti u svim suvremenim društvenim zbivanjima, posebno u domeni sporta, fizičke kulture, zaštite planina i sl. Pri tome planinarske institucije svoj autoritet u javnosti u prvom redu mogu stićati kroz ponudu novih, studiozno obradenih i argumentiranih rješenja o brojnim društvenim problemima kao što su:

— problem sadržaja i ciljeva planinarstva u današnjem društvu, uključivo s problemom odnosa planinarstva prema sportu, a posebno prema tzv. »profesionalnom sportu«, toj kancerogenoj izraslini, koja razjeda naš sportski život i raznosi najveći dio društvenih sredstava;

— problem energične zaštite planinske sredine od neracionalnih šumskih sjeća, koje se pretvaraju u devastiranje pojedinih šumskih kompleksa;

— problem istrebljavanja pojedinih životinjskih vrsta na planinama pod maskom tzv. »sportskog« lova i ribolova;

— problem izgradnje nakaznih vikend-naselja na pojedinim planinama, kao npr. na Jahorini i sl.;

— problem inkorporiranja planinarstva u pripreme za »Olimpijadu 84«, koju valja prihvatiti kao realnost bez obzira na sve diskusije o njenoj preuranjenoći i svrsishodnosti, te stoga ponuditi razrađeni elaborat, u kojem bi — pored ostalog — trebalo predvidjeti planinarsko povezivanje Bjelašnice i Treskavice izgradnjom skloništa na Hojti kao i izgradnju skloništa ili planinarske kuće u kanjonu Rakitnice, nužne rekonstrukcije planinarskih kuća na Bjelašnici i Treskavici, temeljitu rekonstrukciju planinarske kuće na Prenju i izgradnju skloništa pod Lupoglavom, izgradnju vučenica na Trebeviću i Crepoljskom, izgradnju planinarske kuće ispod glavnog masiva Maglića itd.;

— problem hitnog izdavanja suvremeno pisanog i opremljenog vodiča-monografije o najatraktivnijim planinama BiH na više svjetskih jezika, kao dio olimpijskih priprema;

— dugoročni plan planinarske i turističke eksploracije najmarkantnijih planina u pojedinim republikama, a u BiH u prvom redu Prenja i Čvrsnice, gdje bi trebalo predvidjeti i izgradnju uspinjača iz Bijele odnosno iz Dive Grabovice, itd.

Ovaj sumarni pregled ne bi trebalo prihvatiti kao konačan sud, nego prvenstveno kao refleksije o nekim fundamentalnim problemima planinarstva, koji su i previše kompleksni i osjetljivi da bismo mogli vretendirati na apsolutnu točnost naših analiza. Lako se može dogoditi da nas vrijeme demantira i da neke pojave, koje smo označili kao suspektne na otuđenosť, predstavi kao fetus nekog drugačijeg planinarstva budućnosti, koje je za sada još nepredvidivo i neuhvatljivo.

Strah i slava Reinholda Messnera

Pod naslovom »Još se nikada nisam tako bojao« donosi časopis »Stern« u broju 38 iz 1980. godine slijedeći članak o Messneru povodom njegova uspona bez pratioca na Mount Everest:

»Sada je kraj. Ne bih bio u stanju da još jednom podnesem takvu torturu«, kazao je Reinhold Messner, sjedeći umoran i izmršavljen u hotelu »Peking« u Pekingu, pošto se, kao prvi planinar bez pratioca, popeo na

Mount Everest, visok 8848 metara, na koji se do tada počam od 1953. godine popelo ukupno 106 muškaraca i 5 žena.

Messner je prvi puta bio na tom vrhu zajedno s Austrijancem Peterom Habelerom 1978. godine, kada se popeo s južne, nepalske strane. To je bio pionirski pothvat jer je uspon na tu visinu izvršen bez boca s kisikom, što se do tada smatralo nemogućim. Još iste godine Messner se, sada bez pratioca, popeo na još jedan div i to na 8126 metara visoki Nanga Parbat. Iskustvo koje je stekao na ova dva vrha omogućilo mu je da izvrši najsmeđniji podvig u povijesti alpinizma, da se sam i bez boca s kisikom popne na Mount Everest.

Kineska planinarska organizacija dopustila mu je, uz kauciju od 5000 njemačkih maraka, da svoj uspon izvrši sa sjeverne strane iz Tibeta, kojom su se popele već prije velika kineska i japanska ekspedicija. Iz Lhase prebačio je kamionom sve što mu je bilo potrebno za tri mjeseca, do baze pored napuštenog manastira Rongbuk na visini od 5100 metara. Tu su ostali kineski oficir i tumač kao i njegova pratilica, Kanadanka Nena Ritchie, dok se Messner kroz naporne visokog ske tu e aklimatizirao na visinu. Odatle je, uz pomoć Nene, postavio isturenu bazu na visini od 6500 metara, odakle je odlazio na ispitivanje terena za daljnji uspon.

Ujutro, 18. augusta, krenuo je Messner prema vrhu. Vremenske prilike bile su povoljne, brzo je napredovao i prvu noć proveo je na visini od 7800 metara. Idućeg dana nastavio je rano izjutra uz svjetlo čeone lampe. Pošto se tek poslijе velikih naporu izvukao iz glečerske pukotine u koju je upao, uspio je da se popne do visine od 8200 metara. Tu je kampirao pred posljednji uspon na vrh. Idućeg dana, 20. augusta u 15,05 sati, stajao je na najvišem vrhu svijeta. O tome je kazao: »Bio sam potpuno iscrpljen. S neizmjernim naporom uspio sam da slikam na čitava dva filma, a zatim da se spustim do šatora«. Idućeg dana spustio se do gornje baze gdje ga je čekala Nena Ritchie i tu se oporavljao čitavih 48 sati da bi zatim sišao do baze kod manastira Rongbuk i do Lhase.

Na kraju je još dodao: »Više nisam u stanju da postignem. Nikada više neću biti u takvoj kondiciji. Nije me iscjedio samo tjelesni napor. Bilo je tu i tisuću stvari koje sam, kao prvi stranac u Tibetu, doživio i vidi. Tu pustolovinu koja je premašila sve moje ranije pothvate, moram tek da u sebi sredim. Mislim da sam stigao na završnu točku«.

U vezi s ovim člankom o Messnerovim podvizima, u »Sternu«, zanimljiv je kritički osvrt štampan u časopisu »Quick«, broj 40 iz oktobra 1980. godine, pod naslovom »Messnerov lov za slavom« i podnaslovom »U penjanju i zaradivanju nije nitko tako uspiješan kao Reinhold Messner iz Južnog Tirola. On je

pokrenuo alpinistički bum, koji ima loše posljedice«.

Tu je rečeno da najveći planinar svih vremena izaziva divljenje isto tako kao i preziranje. Zbog njega su se posvadili milijuni ljubitelja visokih planina. Za jedne on je kralj alpinista. Čovjek koji, svojim usponima bez pratioca i bez boca s kisikom, planinarstvo čini još popularnijim nego što već jeste. Drugi pak smatraju tog bradatog čovjeka nekom vrstom artiste na žici bez osiguravajuće mreže, dakle cirkuskom figurom. Pseudosportašom koji bi, isto tako, mogao da skače na motorciklu preko ponora, a koji je plemenitu borbu čovjeka s planinskim divovima poistovjetio s gladijatorstvom.

Pitanje je, kakvog smisla ima ako se fanički Messner sam, u rekordnom vremenu i bez boce kisika, popne na Everest ili na neki drugi vrh. Da ispituje nove puteve kojima će krenuti drugi? Da prenosi znanstvene podatke o fiziologiji istreniranih ljudi?

Ne. Nevjerojatno mudro on ne donosi natrag u dolinu ništa drugo osim povećanja svoje vlastite sumnjive slave koja je, svaki puta, povezana sa sve većim novčanim dobitkom. Dokaz: Dok se objavljuvanje Messnerovog dvostrukog uspona na Everest moglo otkupiti još za 50.000 maraka, stajalo je objavljuvanje njegovog uspona, koji je sam izvršio nekoliko mjeseci poslije, već 90.000 maraka. Tu nisu uračunati honorari za knjige koje još uvijek dostižu rekordne naklade, za satove davanja autograma, za predavanja i propagandu. A kod toga se velik broj ljudi penje na Everest, također bez kisika, a da se o tome vrlo malo zna.

Ali, Messner je negativni junak, na čiji se pad u glečersku pukotinu čeka s istom napestošću kao i na sudar kod autotraka. Messner je u tome više tragičan nego li sjajan junak; on zaista, zajedno s Kurтом Diembergerom iz Salzburga i Englezom Chrisom Bonningtonom, spada među najbolje penjače. Ali bio je suviše kasno rođen, kada su već svi vrhovi osvojeni i skoro svi smjerovi savladani. Taj gigant u penjanju mora, da bi donio nešto novo, ulaziti u rizike i postavljati rekorde, koji ukazuju na strašnu budućnost.

Planina, kao mjesto za iziviljavanje egocentrika, to je jedna od posljedica Messnerovog uspona bez pratioca. Druga je u tome što mnogi ljudi iz nizine zaključuju da je visoko-gorsko planinarstvo dječja igra. Alpinistički bum, izazvan od Messnera, dovodi do toga, da se ljudi, slabo opremljeni i bez čeličnih pluća svog idola, upuštaju u napore i upadaju u greške koje plačaju i životima.

Pa i sam Messner plača za svoje uspjehе. Žena ga je napustila, a i on sam, pored svih poslovnih sposobnosti, postaje sve usamljeniji. Liči na čovjeka u skrovištu, stalno u bijegu od civilizacije i od novih očekivanja svojih obožavalaca.

Preveo dr Kuno Vidrić, Beograd

Marksistički pristup planinarstvu

DURO PERIĆ

ZADAR

Planinarstvo kao specifično područje fizičke kulture usmjeren je na zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba i interesa kroz bogatstvo raznovrsnih rekreativnih, pa i sportskih aktivnosti, ali težište nije na takmičenju i postizanju sportsko-tehničkih rezultata, već na ugodnoj i korisnoj djelatnosti u toku koje se primjenjuju opterećenja usuglašena sa stupnjem zdravlja i sposobnosti sudionika.

Otuda se u planinarstvo ni ne može mehanički prenositi sistem vrijednosti i sistem takmičenja i sporta, niti kruto primjenjivati pravila i pravilnici sportskih saveza koji su namijenjeni za selektivne sportiste. Ovo posebno naglašavamo zato što se planinarstvo u suštini ne osniva na selekciji — izboru mlađih, talentiranih i sposobnih za postizanje značajnih sportsko-tehničkih rezultata, već naprotiv, na fleksibilnoj djelatnosti prvenstveno radi postizanja pozitivnih biološko-zdravstvenih, ekonomsko-radnih, socio-loško-psiholoških i obrambenih vrijednosti.

Razmatranje funkcije planinarstva veoma je složeno i osjetljivo pitanje u kome se ispoljavaju različiti pristupi i gledanja. Građanska sociologija prenaglašava i idealizira rekreativno-zabavne i regenerativne funkcije planinarstva, što je neposredna posljedica gledanja na slobodno vrijeme kao protutemu otuđenom radu. Prisutna su, također, i naglašena utilitaristička gledanja na funkcije planinarstva i prenaglašavanje njegovih praktičnih vrijednosti, bilo za rad bilo za obranu. Neki naši planinarski i drugi sportski radnici, u planinarstvu vide samo zabavu i razonodu, odričući mu bilo kakve druge obrazovno-odgojne, zdravstveno-higijenske i druge društveno korisne vrijednosti.

Marksistički pristup podrazumijeva da funkcije planinarstva razmatramo u njegovu totalitetu i dijalektičkoj uzajamnoj povezanosti s proizvodnjom radom i svestranim razvojem slobodne socijalističke samoupravno opredijeljene ličnosti.

Funkcije planinarstva najneposrednije proizlaze iz njegova društvenog bića i njegove povezanosti s društvenom proizvodnjom, društvenim odnosima u proizvodnji, sistemom zaštite na radu, sistemom obrazovanja i odgoja, sistemom zdravstvene zaštite, obimom i strukturon slobodnog vremena, turizmom, općenarodnom obranom i društvenom samozaštitom, njegovanjem revolucionarnih tradicija i jačanjem bratstva i jedinstva. Zato planinarstvo promatramo kao sastavni dio jedinstvenog pokreta fizičke kulture u našem socijalističkom samoupravnom društvu i kao značajan elemenat uku-

pne društvene reprodukcije, zbog čega ono ima značajne životne i društvene funkcije.

Ima i drugih idejno neprihvatljivih shvaćanja. Naime, slabi poznavaoци suštine planinarstva zauzimaju stajalište, da je planinarska organizacija samo skup pojedinaca kojima je hodanje po planinama samo hobi. Bolji poznavaoци planinarskih prilika pak s razlogom tvrde, da je planinarska organizacija DRUŠTVENA ORGANIZACIJA, odnosno da je planinarstvo djelatnost koja, doduše, zadovoljava potrebe pojedinaca ali isto tako i potrebe i interes društvene zajednice.

Osim toga, oni naglašavaju da je planinarstvo — a pogotovo alpinizam, speleologija, vodička aktivnost, gorska služba spasavanja i sl., kao njegove vrhunske grane — sport koji se svojim karakteristikama u mnogo čemu razlikuje od ostalih »klasičnih« sportova. U »klasičnim« sportovima je čovjek postavljen naspram čovjeka, ekipa naspram ekipa. U planinarstvu također postoji suparnik, ali znatno teži, »lukaviji« i nepredvidljiviji. Planinar bije tešku bitku sa svojim unutrašnjim slabostima i samom prirodom. Fobiljediti samoga sebe i čudi prirode naporan je zadatak, ali kad to ipak uspije, planinar stiče pouzdanje i samoupravljanje. Svaki uspon predstavlja novi ispit njegove vrijednosti. Iako je planinar na prvi pogled upućen na samoga sebe, na borbu sa svojom ličnošću (i samom prirodom) planinarstvo zahtjeva timski rad. Planinar je upućen, zapravo, na svoje drugove s kojima će zajednički izvršiti uspon i koji će mu pomoći ako nađe na iznenadne teškoće i opasnosti. Da bi svoj zadatak ispunio, planinar upotrebljava fizički rad, često potpomognut penjačkom opremom i tehnikom rada — taj svim ljudima očiti dio njegovih nastojanja. Ono što se samo može naslutiti, a teško dokučiti, to su unutrašnja proživljavanja, duhovni dio njegove ličnosti. Spoj ovih elemenata — to je najveća vrijednost planinarstva kao sporta.

I baš ta borba čovjeka sa samim sobom i s prirodom zahtjeva da osoba, koja želi da se bavi ovim sportom, prođe kroz različite faze planinarstva. Zbog objektivnih opasnosti po život, svaki planinar mora te ocasnosti upoznati kako bi ih izbjegao, mora steći i održavati fizičku kondiciju, mora znati kodeks planinarske etike i shvatiti planinarsko drugarstvo i solidarnost, mora steći planinarsko iskustvo i upoznati čudi prirode. Ako uspije u toj borbi to je dokaz da je pobijedio sebe i čudljive hirove prirode.

Planinarstvo u »Jutarnjem listu« 1912–1941

(Konac)

JAKOB KOPIĆ

ZAGREB

- D. Jakšić: Zagrepčani na Mont Blancu. 1930, 6672, 21.
- Gradsko zastupstvo na Sljemenu — osnove za regulaciju Zagrebačke gore. 1930, 6676, 3.
- Izlet u šiliju Vrlovku. 1930, 6679, 8.
- Jh — Uz velebitske klance. 1930, 6797, 16.
- Ing. Andre Perušić — Borovi neka zazelene
- P. — Planinari i »planinari«. 1930, 6784, 25.
- Kad se još Velebit zelenio. 1930, 6768, 9.
- Velebit — planinari krče put napretku i blagostaju. 1930, 6787, 18.
- Ljepote zimskog športa — Badnja večer i božić na Sljemenu. 1930, 6791, 4.
- Dr Ivan Krajač — Nove i novouređene šilije Plitv. jezera. 1931, 6913, 20. — 6920, 20. — 6933, 24.
- Saopćenje HPD središnjice u Zagrebu — Spoznajmo o turističkom pograđenom prometu sa Italijom. 1931, 6915, 5.
- Kulturni i plodan rad HPD-a (57. redovita glavna skupština). 1931, 6967, 7.
- Hrv. društvo planinara »Runolist« u Zagrebu (VI. glavna godišnja skupština). 1931, 6974, 11.
- Prof. J. Pasarić — Otvorene novih šilija na Plitvičkim jezerima. 1931, 6977, 8.
- Hrv. društvo planinara »Runolist« u Zagrebu (konstituirajuća sjednica) 1931, 6981, 9.
- U zagrebačkoj Svici — sutra se za građanstvo otvara novi moderni dom na Sljemenu (činovnički). 1931, 6982, 9.
- Veliki požari šuma u zagrebačkoj okolici. 1931, 6986, 7.
- Potankosti o požaru šume na Sljemenu i Ponigradčevom. 1931, 6987, 6.
- Radio u službi alpinizma — pokusi alpinske spasavalačke službe uz primjenu radia. 1931, 7004, 11.
- Jedan veliki slap u Slavoniji — vodopad Jankovac kod Požege. 1931, 7030, 8.
- Dušan Jakšić — Zagrepčani na Matterhornu. 1931, 7045, 24.
- ih — Najbizarnija naša planina (Orjen). 1931, 7052, 9.
- Prirodne ljepote požeškog kraja — potreba plan. podružnice i društva za promet stranaca. 1931, 7055, 16.
- Šume i ceste na kršu. 1931, 7060, 13.
- Dr M. H. — Pisaniča sa Karavankama. 1932, 7242, 13.
- (b. k.) — Uskršnji izlet na Kunzel. 1932, 7246, 15.
- Dr Ivan Išvanović — Filozofija planinskih zatišja. 1932, 7285, 19.
- Tragedija u Kamničkim Alpama. 1932, 7288, 10.
- Ekspedicija u Mjeseceve planine — Ruwenzori i »Srebrni izvor Nil-a«. 1932, 7292, 14.
- Vjekoslav Cvetišić — Deset časaka na Risnjaku. 1932, 7313, 20.
- Svečano otvorene plan. doma na Lisci. 1932, 7313, 20.
- Glavna godišnja skupština HPD-a 1932, 7326, 7.
- Jedno zaboravljeno beletrističko djelo Ljudevitija Rossija. 1932, 7339, 7.
- Proslava 10-g. plan. kuće na Klopnom vrhu. 1932, 7377, 21.
- (m-š) — Izlet Zagrepč. na Triglav. 1932, 7383, 7.
- Na Sljemenu je sagradena nova kapelica. 1932, 7390, 5.
- J. P. — Plan. dom HPD-a na Risnjaku. 1932, 7405, 16.
- Razvitiak plan. u Dalmaciji. 1932, 7418, 9.
- Napredak hrv. planinarstva — Hrv. planinari na otvorenu plan. doma na Risnjaku. 1932, 7421, 8.
- Nova pl. kuća na Karavankama. 1932, 7431, 8.
- Novo djelo hrv. planinara (Filićev dom na Ravnoj gori). 1932, 7444, 9.
- Današnji način gospodarenja gradskim šumama se posvime napušta, a cijela šuma proglašuje se stalno zaštitnom šumom, koja će biti park Zagreba. 1932, 7454, 8.
- »Sumski dan hrvatskih planinara — pošumljavanje Mosora. 1932, 7477, 7.
- Krapinski pračovjek imao je svog suvremenika — otkrića u šiliji »Potočka Zjalka« u Sloveniji. 1932, 7480, 7.
- Vjekoslav Cvetišić — Pripovijest iz Paklenice. 1932, 7496, 29.
- Nova kuća na Triglavskom podgorju. 1932, 7503, 11.
- Dr Ivan Krajač — Velebitski film. 1932, 7509, 40.
- J. Pasarić — Dvije nove plan. kuće HPD-a u gradnji (na Biokovu i Jankovcu). 1933, 7515, 25.
- Dr Ivan Krajač — Plan. interes i Velebitski film. 1933, 7517, 6.
- J. Pasarić — Naši planinari na Alpama i Dinarskim gorama. 1933, 7522, 19.
- »Danteov pakao« u Moravskoj — ekspedicija u podzemlje — nova istraživanja poznatoga češkog geologa prof. Absolona. 1933, 7526, 13.
- Sljeme prirodnih perivoj grada Zagreba. 1933, 7543, 8.
- Vjekoslav Cvetišić — Pripovijest iz Velebita. 1933, 7557, 20.
- Saopćenje HPD središnjice u Zagrebu — Nove podružnice HPD-a (Strmac — Nova Gradiška, Kamenjak — Rab, i Goršak — Mrzla vodica i Gorski kotar). 1933, 7563, 11.
- Skijaška trka »Runolista« na Medvednici za prvenstvo društva. 1933, 7569, 10.
- Osvajanje Mount Everesta — Nove potankosti o napredovanju Houstonove eksp. 1933, 7594, 11.
- Osvajanje najvišeg brda svijeta. 1933, 7710, 11.
- Divine slovenske planine — Kranjska gora ljeti i zimi. 1933, 7729, 25.
- Na Sljemenu se gradi još jedan plan. dom (Runolist). 1933, 7736, 26.
- Mjerenja na Petrinjskoj piramidi. 1933, 7750, 5.
- Gradnja turističke kuće pod Kalnikom. 1933, 7761, 6.
- Hoće li ikome uspjeti da se popne na Mount Everest. 1933, 7762, 12.
- Kroz hrv. Svicu (Gorski kotar). 1933, 7764, 25.
- Hoće li se sjetiti zastupstvo zimskog športa u Zagrebačkoj gori. — Očevid zastupstva na Sljemenu o pješačkim putevima i uređenju šume kao velikog gradskog perivoja. 1933, 7768, 7.
- Proslava 25. god. Bretovec. 1933, 7782, 10.
- Nijemci se opet spremaju da »osvoje« najviše brdo svijeta. 1934, 7900, 11.
- Skijaški raj na Pohorju. 1934, 7903, 9.
- Katastrofalni požar Tomislavovog doma. 1934, 7911, 8.
- Na ruševinama izgorjelog doma gradit će se novi. 1934, 7912, 9.
- Tajna jedne šilje u Sloveniji — Brat »krapinskog čovjeka« u Potočkoj Zjalki. 1934, 7962, 13.
- U Gorski kotar — u našu Svicu. 1934, 7963, 35.
- Rp — Nova dvokatna plan. kuća na Jahorini planini. 1934, 7967, 5.
- Otkrivena šilja koja do sada još nije istražena. Šilja je otkrivena kraj Goljaka — Bizeka. — Narod ju naziva Vjeternicom, jer se na ulazu u šilju osjeća jak propuh. 1934, 7969, 18.
- Stenjevačka šilja bit će zatvorena. 1934, 7973, 10.
- Planinari požuruju gradnju plan. doma na Sljemenu. 1934, 7974, 9.
- Šilja u Gornjem Stenjevcu znanstveno istražena. 1934, 7976, 6.
- Dr Siročić — O šiljama i ponikvama u Zagrebačkoj gori — Stariji pisci o šiljama u Zagrebačkoj gori. 1934, 7976, 17.

- Izgradnja nogostupa od Gračana do Sljemenu. 1934, 7383, 10.
- Na sljemuenu gori dio gradske i općinske šume. 1934, 7991, 3.
- Konferacija o požarima na Sljemenu — oštре mjere protiv nesavjesnim izletnicima. 1934, 7994, 9.
- Kako da se zaštite šume na Medvednici od čestih požara. 1934, 7999, 8.
- Dnaas se slavi 25-godišnji jubilej prvog lječilišta u Hrvatskoj (Brestovac). 1934, 8001, 9.
- Sanatorij na Brestovcu — prvi u Hrvatskoj i Slavoniji, prvi na Balkanu i prvi na jugoistoku Evrope. 1934, 8002, 6.
- T. — I. Slavonija ima svojih čari, Jankovac, Orahovica, Voćin — najmilija izletišta, Plan. kuća na Jankovcu. 1934, 8004, 28.
- Dr Z. P. — Dom HPD-a na Biokovu. 1934, 8014, 5.
- Krasno plan. ljetovalište (Sv. Lovrenc na Po-horju). 1934, 8017, 25.
- Dr Križ — Krasote Gorskih kot. 1934, 8017, 26.
- Školska kuća u Dolu (Samoborsko gorje). 1934, 8017, 26.
- Sklonište na Okiću. 1934, 8017, 26.
- Dački plan. dom na Oštrcu. 1934, 8017, 26.
- Sočeva kuća na Japetiću. 1934, 8017, 26.
- Na brdu gromovnika Ilije (Pelješac). 1934, 8038, 25.
- Novi plan. dom — Akcija prof. Pasarića i drugova iz stare uprave. 1934, 8047, 7.
- Jubilarna skupština HPD-a 1934, 8049, 8.
- Pogreb na visini od 3600 metara — smrt Alfreda Crexela u visinama Himalaje — težak gubitak Merklove ekspedicije. 1934, 8050, 11.
- Planinari moraju odmah početi s gradnjom jer članovi društva i izletnici željno očekuju novi dom na Sljemenu. 1934, 8052, 8.
- Zyr Xapula — Kako se propisno polazi nedjeljom na Sljeme — Stari Horvati i moderni turisti — Radosti i jadi nedjeljnih plan.. 1934, 8052, 11.
- Dr Gj. J. — Na posao za novi dom HPD-a. 1934, 8055, 8.
- J. K. — Risnjak najviša planina naše Švice. 1934, 8059, 26.
- nic — Jedan naš zasluzni kulturni radnik — 35 godišnjica književnog dala našeg popularnog planinara g. Vjekoslava Cvetišića. 1934, 8066, 18.
- Rp — Trebević — ukras Sarajeva. 1934, 8066, 26.
- V. C. — Biokovo. 1934, 8080, 26.
- m. — Gradnja plan. doma na Kalniku. 1934, 8085, 7.
- V. C. — Najinteresantnija hrv. planina — izleti po Velebitu. 1934, 8094, 28.
- Unesrećeni planinari nočas su dopremljeni u Zagreb. — Kako je došlo do katastrofe, kod koje je poginula Tilde Kohn. 1934, 8098, 5.
- Sedamdeset jutara šume imalo bi se iskrčiti u Zagrebačkoj gori — Vlastelinstvo Pongratz začrilo je dozvolu za krčenje velikog kompleksa šume — Sumski zakon i Zagrebačka gora — Interes grada traži da se Zagrebačka gora ne ogoljuje. 1934, 8099, 7.
- Pogreb nastradale Tilde Kohn obavit će se danas prije podne. 1934, 8099, 8.
- Veliki broj planinara na pokopu Tilde Kohn. 1934, 8100, 8.
- F. L. — Planinarski raj — Mojstrana — Dovje. 1934, 8101, 23.
- Krapinski čovjek u Lici? — Groblje u spilji... (Brkina pećina) 1934, 8110, 5.
- Izložba idejnih skica za novi Tomislavov dom na Sljemenu — 33 rada naših istaknutih arhitekata na izložbi na tehničkom fakultetu. 1934, 8111, 9.
- Križ na Skrlatici — Skromna ali uzorita svečanost. 1934, 8122, 20.
- Danas će biti svečano proslavljenja 60-g. HPD-a. 1934, 8128, 6.
- Danas se polaze temeljni kamen novog plan. doma na Sljemenu. 1934, 8129, 7.
- Jučer je održana proslava 60-g. HPD-a. 1934, 8129, 12.
- V. C. — Medvedak. 1934, 8129, 20.
- Započela je gradnja plan. doma na Sljemenu. 1934, 8130, 4.
- Gradnja plan. doma na Medvednici je započela. 1934, 8131, 8.
- Dr. B. — Plan. izložba u Zboru — Proslava 60-g. HPD-a. 1934, 8133, 9.
- HPD »Runolist« gradi dom na Sljemenu. 1934, 8136, 11.
- Velika plan. svečanost na Kalniku — Proslava 60-g. HPD-a i 10-g. HPD Kalnik — Posveta temeljnog kamena novog doma na Kalniku. 1934, 8148, 4.
- Posveta temelja Runolistovog doma na Sljemuenu. 1934, 8148, 10.
- Rp — Nova pl. kuća na Jahorini. 1934, 8169, 5.
- Rp — Novi skijaški dom kod Sarajeva (na Crnogorskom). 1934, 8187, 6.
- Jedan od najljepših domova u Jugoslaviji — svečano otvorene plan. doma na Jahorini. 1934, 8203, 4.
- Najljepši tereni za skijanje u Hrv. i Bosni. 1934, 8213, 24.
- Novi raj za skijaše — Rad HPD podružnice »Visočica« u Gospicu (o Visočici i Gojtanovom domu). 1934, 8226, 4.
- Promicanje planinarstva u Bosni — Sarajevska plan. društva izdaju ilustrirani vodič »Kroz planine Bosne i Hercegovine«. 1934, 8227, 35.
- Najomiljeniji teren zagrebačkih skijaša — skijaški sport u Samoborskom gorju. 1934, 8227, 35.
- Domovi na Sljemuenu — Tri velika doma i nekoliko manjih skloništa i kuća na Sljemuenu — Veliki rezervoar za sljemenski vodovod na piramidi — Priprema za gradnju doma HPD. Dom na vlastelinstvu Pongratz. — Hoće li se Sljeme uslijed krize »Zalediti«. 1935, 8236, 7.
- Svečano otvorene zagrebačke skakaonice. 1935, 8243, 15.
- Nove skijaške staze na Sljemuenu. 1935, 8243, 15.
- Skijaški dan na Sljemuenu — svečano otvorene zagrebačke skakaonice. 1935, 8247, 5.
- Bijela smrt — najveća katastrofa u analima skijaškog športa. — Pogibija skijaškog odjela Gottfrieda na Ortlerskom glečeru — 38 žrtava bijele smrti. 1935, 8249, 10.
- Učesnici ekspedicije na Himalaju u Zagrebu (Hans Ertl). 1935, 8269, 8.
- Predavanje o Himalaji — Na najvišim vrhuncima svijeta. 1935, 8272, 9.
- Kranjska gora ljeti i zimi. 1935, 8281, 23.
- Nepoznate krasote Dalmatinskog primorja. 1935, 8304, 8.
- Turistički značaj Planice. 1935, 8309, 20.
- Jahorina planina u filmu. 1935, 8309, 20.
- Novi Tomislavov dom na Sljemuenu je u gradnji. 1935, 8343, 22.
- M. B. Setnje po planinama — Mamca so umrli. 1935, 8343, 24.
- Turizam u Samoborskom gorju. 1935, 8364, 20.
- Planinarski dom na Ravnoj gori. 1935, 8380, 6.
- V. Cvetišić — Crtice s puta: — Viervalstetsko jezero — Olovne planine. — Iz pastirskog života na Biokovu. 1935, 8384, 10.
- Gradnja novih plan. domova u Bosni — Sarajevska podružnica HPD »Bjelašnica« gradi svoj prvi plan. dom na Bukoviku kod Sarajeva. — »Društvo planinara u BiH« gradi šesnaestu plan. kuću na Tajan pl. kod Zavidovića. 1935, 8398, 22.
- Rasporred izleta na Velebit prilikom otvorenja đačkih plan. domova. 1935, 8399, 4.
- HPD uvelo je na Sljemuenu vodovod. 1935, 8401, 9.
- Vjekoslav Cvetišić — Dojmovi s Mosora. 1935, 8405, 23.
- Dom planinara na Plješivici (potreba gradnje). 1935, 8421, 6.
- Romantika Tajan planine — nova plan. kuća u Bosni. 1935, 8426, 26.
- Naši planinari i Velebit — dvije nove plan. kuće na Srednjem Velebitu — kuće su podignute inicijativom Škole narodnog zdravlja iz fonda za zdravstvenu zaštitu učenika. 1935, 8428, 16.
- Umjetnost u službi planinarstva — »Vilinska bajka« izvedena na visokoj planini Tajanu prigodom otvorenja novog plan. doma. — »Društvo planinara u BiH«. 1935, 8440, 25.

- Plan. domovi u Bosni kao gorska lječilišta — interes inozemaca za »Aleksandrov dom« na Trebeviću iznad Sarajeva. 1935, 8454, 25.
- »Kroz planine Bosne i Hercegovine« — izdanje sarajevskih plan. društava (prikaz knjige). 1935, 8461, 25.
- Otvorene glasovite Lokvarske špilje. 1935, 8451, 25.
- Vjekoslav Cvetišić — Od Lovćena do Orjena. 1935, 8475, 25.
- Vjekoslav Cvetišić — Crtice s puta: — Noćni život pastira u Južnom Velebitu, — Téte Rousse, — Orlovi s Biokova. 1935, 9482, 25.
- Romantika Kutjevačkih planina. 1935, 8482, 25.
- Završena je gradnja Tomislavovog doma na Sljemenu. 1935, 8500, 8.
- V. Kapela — Hrvatski Semering — Hrvatskom Švicom na plavi Jadran — sto godina glasoviti se senjske ceste — prekrasni krajevi puni čara i romantike. 1935, 8503, 27.
- Napredak planinarstva u Bosni — novi plan. dom HPD Bjelashnice — četiri nove plan. kuće u Bosni. 1935, 8503, 27.
- Hrv. planinari u Tomislavovom domu uredit će i muzej. 1935, 8506, 8.
- Posveta plan. skloništa na Sljemenu. 1935, 8509, 6.
- G. I. G. — Koristi od planinarstva — potreba izradbe zakona o promicanju planinarstva i turizma. 1935, 8510, 22.
- Kongres asocijacije slavenskih plan. društava u Krakovu. 1935, 8513, 10.
- Pet novih plan. kuća na Prenju — Radničko PD »Prijatelj prirode« sagradit će na Prenj planini pet novih plan. kuća. 1935, 8517, 22.
- ra — Potreba gradnje plan. doma na Prekrižju pod Plješivicom. 1935, 8523, 10.
- Novi plan. dom u Zasavju. 1935, 8544, 10.
- »Hrv. planine« (prikaz albuma). 1935, 8552, 19.
- Vjekoslav Cvetišić — Crtice s puta po planinama — Očiјuna noć na Triglavu. 1935, 8552, 21.
- Planinarsko-skijski domovi u okolini Sarajeva. 1935, 8579, 18.
- nio — Planinari kao pioniri našeg turizma. 1935, 8580, 29.
- Novi raj planinara i skijaša. — Prigodom otvorenja plan. doma na Platku. 1935, 8587, 26.
- Vjekoslav Cvetišić — Crtice s puta po planinama i Alpama. 1935, 8589, 11.
- Sarajevski HPD »Bjelašnica«. — Najljepša bosanska planina Cvrsnica u riječi i slici. 1936, 8613, 26.
- »Čovjek i brdo« — dolazak glasovitog švicarskog književnika i športaša. 1936, 8615, 9.
- Izlet planinara uzduž naše Jadranske obale. 1936, 8620, 25.
- Derutno stanje cesta neposredne okoline Zagreba — Cestu na Sljemenu trebalo bi ponovo popraviti. 1936, 8625, 10.
- O. — Mrtvi kapital Gorskog Kotara. — Neiskrišna špilja u brdu Sopaču. 1936, 8633, 11.
- Zimi u Kraljevskom Zlatorogu. 1936, 8655, 28.
- Plan. društva i razvitak turizma u Bosni. 1936, 8662, 25.
- R. — Novi plan. domovi (u BiH). 1936, 8669, 29.
- nio — Obranimo našu prirodu. 1936, 8669, 29.
- Priprema za plan. putovanja po Jadranu. 1936, 8676, 26.
- Pripreme za plan. kongres u Sarajevu. 1936, 8690, 28.
- Vjekoslav Cvetišić — Crtice s puta po planinama. 1936, 8696, 18.
- Plan. ekskuzrije u primorske planine. 1938, 8696, 35.
- Milivoj B. Janković — Uskrs na Triglavu. 1938, 8702, 24.
- Pravilnik o upotrebi zgrade opservatorija na Bjelašnici u turističke svrhe. 1936, 8702, 28.
- Plan. izlet duž Hrv. primorja i Dalmacije. 1936, 8708, 9.
- Izleti na planine našeg primorja. 1936, 8709, 21.
- nio — Posebno putovanje plan. stručnjaka uzduž naše rivijere. 1936, 8730, 25.
- Pohorje otkriva svoje čari — Na Kremžarjev vrh. 1936, 8750, 10.
- Plan. markacije Samoborskog g. 1936, 8764, 28.
- Vjekoslav Cvetišić — Zapisi s planina i gorata: — Nesreća na Biokovu — Plan. dom na Triglavu. — Betemps kuća pod Monte Rosom. 1936, 8778, 18.
- Ekspedicija Slov. plan. društva u Švic. Alpe. 1933, 8787, 6.
- Preuređenje plan. doma na Trebeviću. 1936, 8792, 29.
- Cari Vlašić planine. 1936, 8799, 29.
- Pripreme za plan. kongres u Sarajevu. 1936, 8813, 28.
- Svečana posveta i otvorenje novog »Lipovačkog doma« u Samoborskog gorju. 1936, 8813, 29.
- Potankosti o nesreći austrijskog planinara na Triglavu — osma žrtva slovenskih planina ove godine. 1936, 8816, 13.
- I. Balenović — Kroz planinske šume i naselje kako se živi na planini Trebavac. 1936, 8819, 26.
- Nova kuća »Prijatelj prirode« na Prenj planini. 1936, 8819, 29.
- Brestovacki autobus — velika nada. 1936, 8844, 9.
- Zaključci plan. kongresa u Sarajevu. 1936, 8843, 29.
- Skupština »Prijatelj prirode«. 1936, 8848, 29.
- Za gradnju plan. hotela u Bosni. — Sarajevo je do sada bilo tranzitno turističko mjesto. Punu turističku važnost glavni grad Bosne dobit će kad se sagradi kružna turistička cesta i plan. hoteli u okolini. — Rad plan. društava na promicanju planinarstva. 1937, 8965, 29.
- Sest dana u snijegu i nevremenu — kako su u posljednji čas spašeni nestali bavarski alpinisti.
- Na mjestu gdje su nastradali rodaci Freym dogodile su se već mnoge tragedije. 1937, 8967, 19.
- »Kolika je Jahorina planina«. — Jahorina planina i njene čari. 1937, 8996, 28.
- Korisna inicijativa HPD-a — Predavanje o Jadranu uz prikazivanje izabralih snimaka. Potreba djelotvorne propagande. 1937, 8998, 18.
- Prenj planina »Hercegovačka Himalaja«. 1937, 8999, 12.
- Čvrsnica planina — domovina divokoza. 1937, 8993, 28.
- Bosanske planine mogu biti centar skijaškog športa kod nas. 1937, 9004, 13.
- Treskavica planina — najčarobniji kraj Herceg-Bosne. 1937, 9005, 13.
- Život dalmatinskih pastira na bosanskim planinama — izaziva u isto vrijeme osjećaj žaljenja i udviđenja. 1937, 9007, 25.
- Crnjepljisko — najidealniji skijaški teren u okolini Sarajeva. 1937, 9022, 9.
- Skijaški tereni u Gorskom kotaru. 1937, 9022, 9.
- Bolnica za tuberkulozne na Sljemenu. 1937, 9033, 7.
- Rp — Napredak planinarstva u Bosni. 1937, 9041, 73.
- Skoro je nastradal i grupa Zagrepčana kod Kranjske Gore. — Tri mrtvaca iznešena su iz snijega na Storžiču. — Tragična smrt austrijske skijašice u Kamniškim Alpama. 1937, 9044, 13.
- Uloge koje su imali u kazališnim komadima obistinile su im se. — Interesantan slučaj dvojice poginulih skijaša. — U snijegu se nalaze zatrpana još četiri mrtva tijela. 1937, 9045, 13.
- Planine kršne Hercegovine — Malo poznati krajevi naše domovine. 1937, 9061, 28.
- Uoči konferencije u Delnicama (privredno-turistička konferencija). 1937, 9074, 27.
- Rekordan posjet najljepše planine Bosne. — Prošle godine je posjetilo Jahorinu mnoštvo planinara 1937, 9094, 31.
- Najomiljenije izletište Zagrepčana je romantična okolica Samobora (o domu pod Lipovcem). 1937, 9108, 27.
- Sljemeč organizira ekspediciju na najviši vrh Evrope — na Mont Blanc 1937, 9111, 17.

— Osveta Himalaje — Samo su dvojica iznijeli žive glave iz Nanga Parbata — Neke potankosti o katastrofi njemačke ekspedicije. 1973, 9127, 11.
— nio — Zagreb mora prednjačiti. — Krajnje je vrijeme da se suzbije u našim krajevima bezdušno tamanjenje korisnih životinja, uništavanje šuma i demoliranje prirodnih spomenika. 1937, 9142, 13.

— Dva vidika sa Sljemenu. — Treba disciplinirati raše izletnike. — Tragovi vandalizma su sigurni putokazi po Medvednici, izleti na Sljeme nekoć i danas. 1937, 9148, 9.

— Zalobna ceremonija na podnožju Nanga Parbata — pogreb petorce članova nastradale njemačke himalske ekspedicije.... 1937, 9163, 11.

— R. P. — Na bosanskoj planini Vranici žive jedinstvene životinje na svijetu. 1937, 9176, 11.

— Gradnja velikog plan. doma na Vlašiću. 1937, 9189, 12.

— Dvije smrtnе nesreće u slovenskim planinama — Zagrepčanin Ivica Kaska pao u pravilju duboku 250 metara, a Ljubljančanin Antun Svajger u pravilju duboku 20 metara. 1937, 9194, 13.

— Kongres plan. društava započeo je danas radom u Novom Sadu. 1937, 9199, 13.

— Otvorene plan. doma na Platku. 1937, 9202, 13.

— nio — Rad plan. društava na promicanju prometa stranaca na jadranskoj rivijeri. 1937, 9213, 25.

— Svečano otvorene plan. piramide u Glini. 1937, 9219, 13.

— Plan. turističko društvo »Ozalj« u Zagrebu — I. izvanredna godišnja skupština. 1937, 9220, 5.

— M. Š. — Plan. raj Hrvatskog primorja. — Novi moderni i udobni dom HPD »Velebit« na Platku. 1937, 9225, 12.

— ha — Zagrepčani će na proljeće podignuti na Velebitu iznad Karlobaga novo selo. 1937, 9231, 9.

— Priprema za svečano otvorene reprezentativnog plan. doma na Sljemenu. — Tomislavov dom bit će otvoren 6. i 7. studenoga. 1937, 9234, 9.

— Revolta Zagrebačke gore — Svi nastanjeni obronci Zagrebačke gore počeli su se micati ugrožavajući nova naselja, — Medvednica više ne štiti Zagreb. — Zagrebačka klima se pomalo mijenja, što je posljedica uništenja šuma okoline. 1937, 9236, 10.

— Mr. Hugh Rutledge — uspon na Mont Everest. 1937, 9242, 7.

— (c) — Razgovor sa čovjekom koji je 300 metara ispod Mont Everesta gledao smrti u oči (Mr. Hugh Rutledge). 1937, 9243, 7.

— Cuvajmo naše šume — Neracionalnu sjećušuma u Hrv. Zagorju treba zapriječiti. 1937, 9246, 6.

— Na Sljemenu nema gradnje lječilišta. — Odbijena molba za gradnju lječilišta za vojnike. 1937, 9247, 3.

— Nova moderna plan. kuća na Jahorini. 1937, 9252, 13.

— Otvorene novoga plan. doma na Sljemenu. 1937, 9263, 4.

— Tomislavovu domu nema premca u državi 1937, 9264, 21.

— Prvi izletnički radnički dom na zap. strani Medvednice. 1937, 9266, 8.

— Josip Pasarić (nekrolog). 1937, 9293, 9. — 9295, 10.

— (c) — Hrv. planinarstvo doživjelo je ove godine svoj najljepši i najznačajniji uspjeh. — »Tomislavov dom« na Sljemenu može svojim modernim komforom i uređajem zadovoljiti i najrazraženijeg stranca izletnika. 1937, 9309, 9.

— Dr Ivan Esh — HPD i Poljaci — Poljak Jan Stolanski predavat će u Zagrebu o Andima. 1937, 9312, 9.

— Još nije pala odluka o kupnji Ponračeve šume na Sljemenu. 1937, 9313, 7.

— Čarobna Prenj planina postaje stjecište turizma. 1938, 9315, 28.

— Zagreb još uvijek nema usavršenu i svremenu prometnu vezu sa Sljemenum. 1938, 9324, 10.

— Strahovito stanje cesta koje vode do najljepših zagrebačkih izletišta 1938, 9335, 8.

— prvi tragični uspon na Matterhorn. — Povodom kulturnog filma Luisa Trenkera. 1938, 9367, 7.

— Veliki razvoj planinarstva u Herceg-Bosni. 1933, 9374, 13.

— Zagrepčani grade klimatsko gorsko ljetovalište i oporavilište na Velebitu. 1938, 9389, 7.

— Otkrivena je velika špilja kod Šibenika — računa se da je ona jedna od najvećih špilja u Dalmaciji. 1938, 9401, 13.

— Zanimljiv nalaz iz ledenog doba u špilji Gvozdenovo. 1938, 9406, 13.

— Prošle godine je na Sljemenu boravilo preko 100.000 ljudi. — Sljeme imade dovoljno plan. domova i opskrbnih kuća, koji su za vrijeme nedjelje i blagdana prepuni. — Treba u interesu turizma sagraditi kružnu cestu oko Sljemena. — Uslijed naglog krčenja sljemenske šume postojala bi opasnost bujica. 1938, 9467, 33.

— Uređenje botaničkog vrta na Sljemenu. 1938, 9483, 9.

— U Velebitu smrtno je stradao Zagrepčanin Dragutin Brahm. 1938, 9490, 9.

— Jubilej našeg zaslужnog učenjaka — UZ 60-godišnjicu života i 40-godišnjicu znanstveno-književnog rada prof. dr. Miroslava Hirtza. 1938, 9492, 6.

— Uzbuna zbog gradnje sportskih igrališta na Sljemenu. 1938, 9501, 8.

— Treba popraviti i temeljito preuređiti cestu do Kraljinog zdenca. 1938, 9521, 10.

— Sto se dogodilo s velikim osnovama o Zagrebačkoj gori. 1938, 9522, 7.

— (ha) — Tajna Matterhorn. 1938, 9529, 18.

— (ha) — Chamonix pod kristalnim masivima Mont Blanca. 1938, 9536, 19.

— Boris Vrtar — Velebit nije potrebno civilizirati. 1938, 9547, 8.

— I Balenović — Uzbudljiv noćni put na planinu Osogov. 1938, 9550, 21.

— H. K. — Triglavsko pogorje i planine na Koroškoj granici. 1938, 9557, 11.

— Grad Zagreb kupio Ponračevu šumu. 1938, 9561, 6.

— Zagrepčani još uvijek ne znaju cijeniti sve prednosti Zagrebačke gore. 1938, 9601, 11.

— Koji je zapravo najviši vrh Velebita? 1938, 9601, 8.

— Dr Milan Šenoa: »Najveći vrh Velebita je Babin vrh. — Dr. Artur Gavazzi — »Nikada! Najviši je vrh Vagansk vrh!« 1938, 9605, 6.

— Koji je najviši vrh Velebita trebalo bi odrediti novim mjerjenjima, tvrdi mladi zagrebački geograf Dr Nikola Peršić. 1938, 9606, 9.

— Koji je dakle najveći vrh Velebita? — Prof. dr. S. Siročić tvrdi da ima još mnogih »tamnih pitanja« u našoj geografiji. 1938, 9608, 9.

— Novi plan. dom u Slavoniji na najvišoj točci Petraova vrha. 1938, 9634, 26.

— nio — Za zaštitu prirode u Hrvatskoj — Izasao je prvi broj »Zaštitite prirode« glasnika Povjerenstva za zaštitu prirode i očuvanje prirodnih spomenika. 1938, 3641, 30.

— Razvijetak planinarstva u Engleskoj. 1938, 9648, 23.

— Jubilej HPD-a u Sarajevu. 1938, 9653, 14.

— n'o — Većika akcija za zaštitu prirode u Hrvatskoj. 1938, 9562, 20.

— Primjedba. U Sveučilišnoj knjižnici, gdje je skupljeno gradivo za ovaj bibliografski prilog, nedostaje komplet za 1939. godinu.

— Rad matice HPD (66. god. skupština). 1940, 10.079, 6.

— B. K. — Dom na Komni (1526 m). 1940, 10.103, 17.

— Čuvajmo naše šume. 1940, 10.110, 14.

— Kako da gospodarimo šumama. 1940, 10.116, 32

— U Zagrebu su se sastali predstavnici planinara iz cijele Hrvatske — skupština središnje uprave HPD vodio je ministar dr. Josip Torbar. 1940, 10.199, 8.

— Novi plan. dom u Hrv. primorju otvara se u Lukovu 7. srpnja 1940, 10.212, 26.

— Ljetna sezona na Sljemenu. 1940, 10.296, 28.

— Planinarenje u okolini Durmitora. 1940, 10.303, 22.

— Naša šumska politika. 1941, 10.413, 19.

— Društvo planinara u BiH ujedinilo se s HPD-om u Zagrebu. 1941, 10.466, 12.

— P. R. — Romantika Fruške g. 1941, 10.482, 17.

Jubileji

80 GODINA PD »SOKOLOVAC« U SLAV. POŽEGI

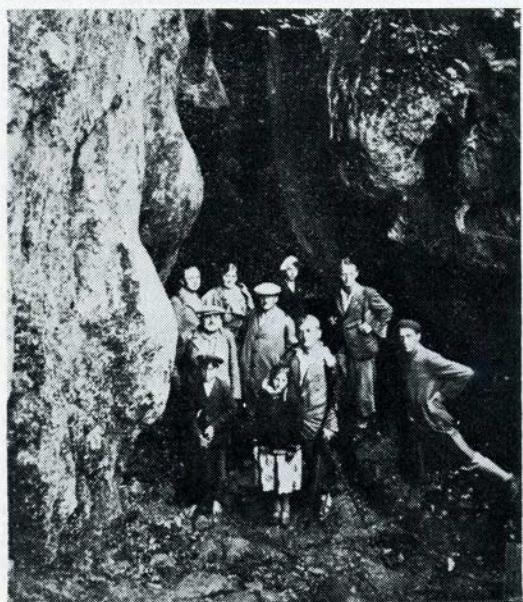
Prošla godina je za požeške planinare bila dvostruko značajna. U njoj bilježe dva jubileja: osnivanje planinarske organizacije prije 80 godina i 30 godina rada u slobodnoj domovini. Naime, 21. ožujka 1900. prihvaćena su pravila i osnovana podružnica HPD pod imenom »Papuk«, izabran odbor i ostala tijela. Time je službeno otpočelo organizirano djelovanje planinara na području Požeške kotline. Drugi datum vrijedan pažnje je 12. veljače 1950. godine, kada je obnovljen rad planinarske organizacije, koja u ratno i poratno vrijeme nije djelovala.

Ovaj put nećemo govoriti o tim jubilejima, već o radu požeških planinara između dva rata. Zapravo, o prvoj godini rada. Poslije 3–4 godine plodnog djelovanja, nakon osnivanja podružnice na granici dvaju vjekova, nastaje tridesetgodišnji prekid sve do 1933. godine. Tada je na poticaj Julija Kempfa, zaslužnog kulturnog i javnog radnika, opet osnovana podružnica, sada pod imenom »Sokolovac«, koje će ponosno nosi i današnje društvo.

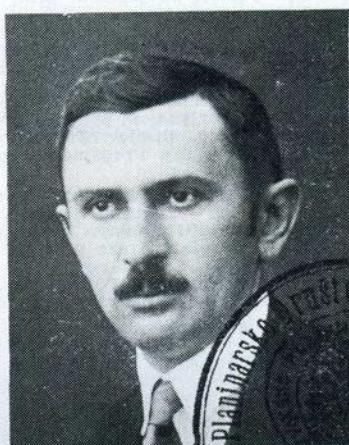
Tada je izabran privremeni odbor, koji je potvrđen na konstituirajućoj skupštini održanoj 21. siječnja 1934. u sastavu: Julije Strepak (predsjednik), upravitelj I hrvatske štedionice; Tomislav Mrnjavić (tajnik), sudski pripravnik; Ante Mihelčić (potpredsjednik), gradski senator; Stjepan Stančić (blagajnik), činovnik; Bogoljub Aman, okružni sudac; dr Branko Mrvoš, odvjetnik i javni bilježnik; Zvonko Viroubal, profesor, i Vinko Pavičić, profesor. U Nadzorni odbor birani su Milutin Jordanić, gradski načelnik, Ladislav Beršek, učitelj, i Zdravko Sinovčević, profesor.

Kako je u to vrijeme bio red i običaj, kada se osniva neka društvena organizacija, u ime vlasti skup pozdravio Zvonimir Kunc, predstojnik gradske policije.

Skupštini su usvojili program rada, odobrili povratak u iznosu od 300 dinara za izgradnju Tomislava doma, koji je izgorio 5. veljače 1934. Bilo je govor o markaciji planinarskih puteva uz pomoć članova Lovačkog društva »Šjak«, organizaciji cjevodevnih izleta i poludnevnih u bližu okolnu za one koji rade nedjeljom i blagdanom.

Požeški planinari u Jankovačkoj pećini 1935.

Julije Strepak

U rujnu 1934. požeški planinari, u zajednici s Dobrovoljnom vatrogasnou četom, svečano su proslavili 60. godišnjicu HPD-a. O tom jubileju i sadržaju proslave u »Slavoncu« od 29. rujnja, do slovce piše: »U nedjelju, 23. o. mj. održano je predavanje o svrsi i historiji HPD-a, te veselicom u Vatrogasnou domu navečer. Pomenuto predavanje trebao je održati sam predsjednik središnjice iz Zagreba g. dr. Ante Cividini, no budući da je isti bio u posljednji čas neodgodivo zapriječen, to je rečeno predavanje održao tajnik »Sokolovca« g. Tomislav Mrnjavić, sud. pripravnik. Za ovo odlično predavanje bio je g. predavač pozdravljen odusjevijenim pljeskom nazočnih pohodnika. Potom je svojim ugodnim glasom otpjevao nastavnik gimnastike g. Ivan Blažek uz pratnju gudačkog kvarteta melodioznu pjesmu Kad mladih umreti (Listje žuti) od Branka Radičevića.«

J prvoj godini rada požeški planinari najčešće su odlazili na izlete na Antunovac (Požeška gora), Sovsko jezero (Dilj) i Jankovac (Papuk). U prvoj godini djelovanja obnovljene planinarske organizacije, unatoč malom broju članova, ostvareni su početni rezultati. Međutim, na godišnjoj skupštini održanoj u ožujku 1935. godine tajnik gospodarsko konstatira: »Kao i ranijih godina, kad se je prvašnja podružnica morala razići zbog nerazumijevanja tadašnje požeške inteligencije, tako mi i danas imademo malen broj članova, jedno zbog nehaja naše inteligencije, drugo zbog nerazumijevanja ostalog građanstva. Planinarstvo je danas pokret širokih masa, no ono u našem gradu još nije uspjelo uhvatiti čvrst korijen. Napose moram da istaknem nehaj našeg trgovčkog staleža, od kojeg osim pomoćnika i trojice trgovaca, nemamo više ni jednog člana. Na tu činjenicu naročito skrećem pažnju. Treba stoga nastojati i iz njihove sredine dobiti članove, a članovi neka opet sa svoje strane svoje potrebe namiruju prvenstveno kod naših članova.«

Svoj ukoravajući i pesimistički intoniran izvještaj, tajnik završava nekolicinom poticajnih parola: Treba podignuti interes za planinarstvo! Siriti planinarsku misao! Posjećujte naše prirede i potpomognite nas u radu! Sirite planinarsku ideju!

Na kraju možemo reći da požeški planinari ipak nisu ni loše ni malo radili, imajući na umu duhovnu i gospodarsku snagu Požege i požeškog kraja i način razmišljanja ljudi u tom vremenu. I onda su »debljaci kraj« povukli planinarski entuzijasti i zanesnjaci.

Ivan JAKOVINA

Senjski su planinari koncem 1980. svečano proslavili 30 godina postojanja PD »Zavižan«. A evo, kako je sve počelo.

Već 1878. godine, samo 4 godine po osnivanju HPD-a, u Senju postoji povjerenik, prof. Mihaljević. Godine 1912. dr Ivan Krajač potaknuo je osnivanje Podružnice HPD »Senjsko bilo«. Osnovana je 30 studenoga 1913., a predsjednik joj je bio odvjetnik Chudoba. Nakon prvog svjetskog rata ponovo je aktivna, a 1926. godine ima 55 članova. Godine 1939. ima 37 članova, a predsjednik je Vinko Pleša. U Jurjevu, malom primorskom mjestu nedaleko od Senja, 16. lipnja 1929. osnovana je Podružnica HPD »Zavižan«. Predsjednik joj je bio Sime Vidmar.

Po oslobođenju na inicijativu PSH, u Senju je osnovano 1950. PD »Zavižan«. Počeci su bili teški. Trebalo je obnoviti članstvo, nabaviti nužnu opremu i organizirati planinarske pohode, naročito na Velebit. Društvo je brojilo pedesetak članova, a veliku pomoć dobivalo je od PSH. Imalo je svoje podružnice u Jurjevu i Krasnu i svoj podmladak.

Jedna od najznačajnijih akcija bila je obnova planinarskog doma na Vučjaku. Trebalo je raditi sve iznova jer je Krajačeva kuća, koja je na tom mjestu izgrađena 1927. u ratu bila uništena. Organizator radova bio je Božo Modrić koji je i danas aktivan član PD »Zavižan«. Još je uvijek u život uspomeni kako se sav materijal za izgradnju doma, a kasnije i inventar, prenosio kozjim stazama, na magarcima ili na ledima planinara, od Oltara do Vučjaka. Dom je otvoren 27. srpnja 1953. a poslijе je obnavljan i proširivan uz sudjelovanje PSH. U njemu se razvila meteorološka stanica. Treba spomenuti meteorologa Nikolu Miškulina, koji je savjesno vodio brigu o domu i mnogim planinarama ostao u lijepom sjećanju. Ovu tradiciju dostoјno nastavlja Drago Vukušić, današnji domar, i njegovi sinovi.

Članovi Društva aktivno sudjeluju u izgradnji Rossijeve kolibe i Premužičeve staze, popravljaju ljetnikovac Miroslava Hirtza u Jablancu te ospobljavaju lugarske kućice na Alanu, Štirovcu i Krasnu za potrebe planinara. Od 1963. do 1965. izgradili su planinarsku kuću u Sijasetu (područje Serijske Drage). Dobrovoljnim radom članova i omladine Senja, a uz materijalnu pomoć senjske općine i radnih organizacija, izgradena je ova ljepa zgrada. Planinari o njoj i njenom inventaru brinu, a daju je i na korištenje svima onima koji vole planine i planinarstvo.

Osim radova na markaciji planinarskih puteva, nošenja planinarske štafete i organiziranja društvenih priredbi, starijim planinarama su u lijepom sjećanju sletovi planinara Hrvatske u Štirovcu 1957. i Jasenku 1962. godine, a posebno Slet planinara Jugoslavije na Zavižanu 1964. čiji su bili domaćini i glavni organizatori.

U radu je bilo i perioda neaktivnosti, pa se čak neko vrijeme smatralo da Društvo i ne postoji. Sada je Društvo vrlo aktivno i organizacijski učvršćeno, a akcije što ih poduzima vrlo dobro prihvataju članovi, a i drugi gradani. Pošumljuje se Nehaj, organiziraju se logorovanja i izleti, posjećuju predavanja o planinarstvu, vodi se briga o rašoj prirodi.

U jubilarnoj godini je 150 članova upoznalo sugradane sa svojom aktivnošću, i tako im ljepote planina i bavljenje u njima približilo, pozivajući ih da im se aktivno pridruže.

U prigodnom tjednu, polovicom prosinca, svečanostima su svoj prilog dali i predavači mr. Vice Ivandović (»Prirodne znamenitosti Hrvatske«) i Mario Schiavato (»Pamir '80«) uz kolor dijapositive. Izložba dokumentarnih fotografija PD »Zavižan« i izradene značke u tri varijante popunile su bogat tijedan senjskih planinara. Na svečanoj skupštini, što je na kraju upriličena, planinarama je predano posebno priznanje Skupštine općine Senj, a uručena su i pojedinačna priznanja. Srebrnim znakom PSJ odlikovan je Ivica Tomljanović, a PSH odlikovan je zlatnim znakom Antu Baričeviću, Božu Modriću, Teodora Krena, Milu Tomljanoviću i Dragutinu Vukušiću. Srebrne znakove PSH primili su Nikola Rivošek, Nikola Brkljačić i Ivan Kovačević, a brončane Ante Labura, Branko Martulaš, Ivan Lončarić i Juraj Tomljanović. Društvo je odalo priznanje lijepo izrađenim plaketama radnim i drugim organizacijama i pojedincima: Skupštini općine Senj, Planinarskom savezu Hrvatske, Poslovnoj jedinici »Autotransa« Senj, Centru odgoja i usavršenog obrazovanja »Vladimir Copić« Senj, Domu zdravlja, Hidroelektrani, Odredu izviđača »Uskok«, Senjskom muzejskom društvu, Sumskom gospodarstvu i devetnaestorici svojih aktivnijih članova: Rajna Baranjac, Ante Baraćević, Petar Debelić, Ante Glavičić, Teodor Kren, Ante Labura, Ivan Lončarić, Branko Martulaš, Božo Modrić, Branko Pavelić, Milivoj Rihtarić, Ambroz i Nikola Rivošek, Milan Segota, Ivica, Juraj i Milan Tomljanović, Mladen Atanasić i Mirko Belavić.

Ante SARENĆ

Speleologija

SPELEOLOŠKI ODSJEK PD »MOSOR« U 1980.

Godina 1980. bila je izuzetno značajna: održano je 49 sastanaka, kojima je u prosjeku prisustvovalo 10 članova. Odsjek broji 33 člana (24 mušaka i 9 ženskih), od toga 5 speleologa, 25 pripravnika i 3 suradnika. Njih 6 članova su GSS-a i to 2 gorska spasavaoca i 4 pripravnika. Posjećeno je 19 speleoloških objekata (16 jama i 3 špilje), gdje je bilo prisutno 210 članova. Istražena su 34 speleološka objekta (25 jama i 9 špilja), u kojima je ukupno bio 171 sudionik.

1. svibnja istražena je jama Podledenica na Mosoru, gdje je postignuta dubina od -180 m. Jama Javorška II na Mosoru istražena je u kolovozu; za sada je najdjublja jama na Mosoru, -215 m. Na traženje RO »Jadranskamen«, članovi SO-a istražili su kavernu otkrivenu u kamenolomu Srijane – Pušić, zbog nastavka daljnjenih radova. Akciju vadjenja posmrtnih ostataka dvojice partizana iz 20 m duboke jame u Bogdanovićima, izveli su članovi u suradnji s Općinskim sudom iz Splita.

29. studenog održan je speleološki logor na Mosoru (Domovine staje – Kotlenice), gdje je bilo prisutno 16 članova. Zbog lošeg vremena posjećen je samo 1 speleološki objekt, te plan nije u potpunosti ostvaren.

Takoder su članovi bili i na Saveznom speleološkom logoru na Biokovu (Ladenu), krajem srpnja 1980. g.

Održano je 10 predavanja u prostorijama društva. Za Stanicu GSS-Split održano je 5 predavanja o speleologiji. Jedno predavanje organizirano je u Mjesnoj zajednici Sučđar II, te jedno u Makarskoj. Za članove planinarske sekcije »A. Bedalov« – PD »Mosor« iz Kaštel Kambelovca održana su 3 predavanja i organiziran jednodnevni izlet na izvor Cetine, s posjetom Velikog Culumovog pećini. Ako tome dodamo 11 članaka naših članova u raznim časopisima, možemo kazati da smo se obilno ove godine angažirali na propagandi speleologije i planinarstva.

Na otvaranju planinarske sezone na Kozjaku naša je ekipa na orientacijskom takmičenju zauzela III mjesto.

Na Zboru speleologa PSH u Zagrebu 12. 4. prisustvovao je 6 članova.

VI. splitska speleološka škola organizirana je u vremenu od 17. 10. do 1. 12. U školu se prijavilo 33 polaznika, a završilo ju je s uspjehom 13. Voda škole bio je G. Gabrić.

Prigodom proslave 55. godišnjice PD »Mosor« u domu JNA organizirana je izložba s prikazom speleološke aktivnosti SO-a.

Sredstva za sanaciju i zaštitu Euderine jame — Dugopolje, u kojoj je pronađena čovječja ribica, dobivena su tek pri kraju godine, pa će se taj zadatak realizirati u 1981. godini.

Clanovi Enver Strkljević i Miran Pogačar položili su 20. 12. 80. g. u Splitu ispit za naslov speleologa i dobili značke sa brojem 66 i 67.

Pri kraju godine aktivnost je bila manja, zbog održavanja VI. splitske speleološke škole i odlaska nekolicine članova u JNA.

Zbog nedostatka sredstava malo je nove opreme. Izvršeni su popravci speleoloških ljestvica, a kupljena su i dva vodonepropusna odijela. PSH je pri godom 55-godišnjice društva poklonio SO-u jedno 40 m dinamičko uže. Clanovi su se trudili da kompletiraju osobnu speleološku opremu.

Angažiranjem u raznim odborima i komisijama PD »Mosor«, članovi uspješno doprinose razvoju planinarstva i PD »Mosor«.

Goran GABRIĆ

IZRADA SPELEOLOŠKIH LJESTVICA

Speleološke ljestvice nužan su rezervat za istraživanje vertikalnih speleoloških objekata, klasičnim načinom. Iako se posljednjih godina sve manje upotrebljavaju, zbog brzog prodora modernije tehničke istraživanja, još će dugo biti na popisu speleološke opreme. To se pogotovo odnosi na mlade speleološke odsjek i odsjek u osnivanju, koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava za nabavku starih užeta i ostale moderne tehnike opreme. Zelimo iznijeti iskustvo speleologa iz PD »Mosor«, u izradi speleoloških ljestvica.

Ajat: ručna pila za željezo, bušilica i svrdla, turpija i klijesta za stopice 16 kvadrata.

Materijal: fleksibilna čelična sajla od 4–5 mm, duraluminijačka cijev vanjskog promjera 15 mm, unutrašnjeg 10 mm, bakrena cijev vanjskog promjera 7 mm, unutrašnjeg 5 mm, i »C« karabineri.

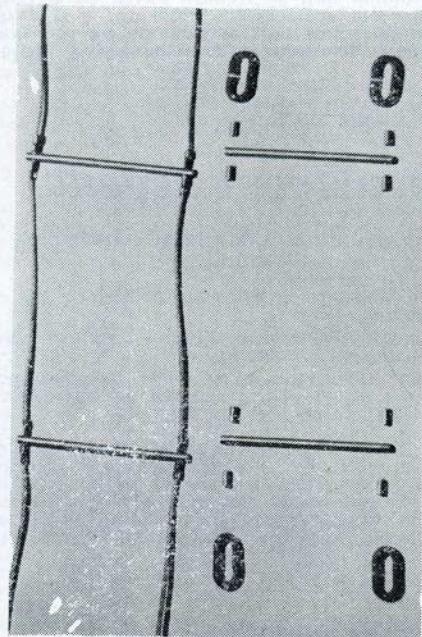
Sajla. Potrebno je izrezati 2 sajle dužine 10 m i 30 cm za ljestvice od 10 m, a za ljestvice od 20 m dužine sajlu dužine 20 m i 30 cm (po 15 cm na svakom kraju za uplitvanje završetka sajle). Uobičajeno je da se koriste ljestve dužine 10 m, zbog lakše težine i transporta, te manjeg volumena.

Duraluminijačke prečke. Za njihovu izradu potrebna je duraluminijačka cijev vanjskog promjera 15 mm, a unutrašnjeg 10 mm. Cijev se prepili na komade od 180 mm i na taj način dobijemo prečke. Potrebno ih je probušiti na jednom i drugom kraju, da bi se mogle navući na sajlu. Rupe treba da budu probušene 10 mm od kraja prečke. Njihov promjer zavisi o debljinji sajle. Osim duraluminijačkih prečki, mogu se koristiti i prečke od antikorodala, vanjskog promjera 10 mm, unutrašnjeg 7 mm, koje su također dobre.

Bakrene cijevčice. Služe za učvršćenje prečki na sajlu. Izrađuju se na taj način, što se bakrena cijev izrezuje na dužine od 18 mm. Nakon toga potrebno je cijevčice na rubovima otupiti, da se pri korištenju sprječi zapinjanje i oštećenje kombinacijom ili pak ruku. Ove cijevčice se posebnim klijestima učvršćuju na sajlu, bez ikakve opasnosti da je oštete.

»C« karabinere veoma je lako napraviti. Potrebne su alke od čeličnog lanca debljine 8 mm. Alke se na jednoj strani, po sredini, ispile dva puta pod kutem od 45°, tako da mogu ulaziti jedna u drugu.

Način izrade: Oba priredena komada sajle stavimo paralelno jedan uz drugi i na njih nataknemo po jednu bakrenu cijevčicu, koje se navuku sve do kraja sajle. Tu se uz pomoć specijalnih klijesta učvrste na sajlu. Nakon toga na isti način navučemo prečku na sajlu, sve do učvršćenih cijevčica. Ponovo se navuče po jedna cijevčica na svaku sajlu i odmah uz prečku učvrsti klijestima. Na taj način prva prečka je učvršćena. Tada se ponavlja isti postupak; na svaku sajlu po jedna cijevčica, zatim prečka, pa opet cijevčica. Ovaj put se mora ostaviti razmak između prve i druge prečke. Najprikladniji razmak je 30 cm; veći bi nepotrebno umarao pri penjanju. Nakon učvršćenja prečki i

Elementi speleoloških ljestvica

cijevčica na sajlu, na kraju sajle ubace se »C« karabineri i upletu se završeci sajle specijalnim postupkom, što je najbolje preupustiti užaru, koji će to stručno napraviti. Težina ovako izrađenih ljestvica iznosi oko 3 kg, što ovisi o promjeru sajle i debljinji aluminijskih prečki.

Testiranjem izdržljivosti bakrenih cijevčica na sajli uz pomoć dinamičkog istezачa, saznali smo da opterećenje na ljestvama može biti do 500 kg.

U prošlim 7 godina, otkada su u upotrebi speleološke ljestve koje smo sami napravili, nismo imali nikakvih problema s njihovom upotrebotom, a ljestve nisu pretrpile nikakva oštećenja.

Kako je izrada ljestvica na ovaj način veoma jednostavna i prilično jeftina, nadamo se da će ovaj članak mnogima biti od koristi.

Nenad ŠALJIĆ i Goran GABRIĆ

Otkako je 1972. otvoren novi društveni dom PSH u Zagrebu, u kojem je uredena i knjižnica planinarske literature, mnogi planinari i prijatelji planinarstva poklanjaju toj knjižnici razne knjige, brošure i časopise planinarskog sadržaja. Knjižnica se od tog vremena znatno obogatila i novim modernim, i stariim izdanjima, koja imaju danas povijesnu vrijednost. Nedavno je knjižnica dobila na poklon prijevod jednog za speleologe veoma interesantnog materijala, na 110 stranica teksta pisanog mašinom običnim proredom. Naziv djele je »O iskorišćavanju kraških pećina«, a autor je dr. Rudolf Wilner, carski i kraljevski administrativni savjetnik u ministarstvu poljoprivrede. Djelo je objavljeno 1917. godine u izdanju C. K. Ministarstva poljoprivrede Austro-Ugarske.

Djelo ima slijedeća poglavljia: Predgovor; Moći i mogućnosti iskorišćavanja kraških pećina; Ispitivanje (izviđanje) kraških pećina; Otvaranje kraških pećina; Kraška higijena i Sažetak.

Djelo je zanimljivo po mnogočemu. U prvom redu po tome što je pisano kao udžbenik — prirodnika onima koji se trebaju baviti istraživanjem i korištenjem speleoloških objekata, a u drugom redu po podacima koji se osnivaju na poznavanju speleoloških fenomena u kršu današnjeg teritorija

Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore.

Autor se koristio mnogim djelima poznatih istraživača krškog podzemlja Austro-Ugarske monarhije, među kojima ima i slovenskih imena, a najviše zahvaljuje na pomoći »istaknutom speleologu inženjeru Hermenu Boku, k. i c. poručniku«.

Citajući danas to djelo nameće se misao da je prava stvar što ono nije bilo prije dostupno, jer po stručnosti, zanemarujući neke pojedinosti, ono može i danas poslužiti kao speleološki udžbenik. Dovoljno je napomenuti da su tu obrađena poglavija speleologije koja se pojavljuju i u današnjim speleološkim udžbenicima i to: definicija speleologije i opći pojmovi o speleologiji, povijest speleoloških istraživanja, karakteristike krša na površini i u podzemlju, postanak i podjela speleoloških objekata, oprema i tehnika istraživanja, prikupljanje podataka o speleološkim objektima (izrada nacrta, karte, zapisnic), opasnosti i spašavanje, korištenje speleoloških objekata u razne svrhe, zaštita i kultura speleoloških istraživanja.

Preporučam svima koje zanima povijest speleologije i školovanje speleološkog kadra, da pročitaju ovo djelo.

Vlado BOŽIĆ

Prvenstveni usponi

»ČUSINE 20« U DEVEČANSKIM STIJENAMA NA VLAŠIĆU

Smjer ispenjan povodom 20. godišnjice PD »Čusine«, Jajce.

Prvi penjali: Muhamed Gafić — Sarajevo i Sakib Kliko — Jajce, 5. 10. 1980. g.

Pristup: Od planinarskog doma Devečani pored izvora niz jarugu 200 m i lijevo na jugo-istok do krajnjih stijena, do grebena, 15 minuta.

Opis: S travnatog grebena ispod stijene pravo gore pod vidljivu rampu, nagnutu udesno. Na ulazu u rampu je žbun. Po izlasku iz rampe (ID) osig. je dobro. Ponovo ID rampom nagnutom ulijevo i strmijom nego prva. Ponovo dobro osig. Desno pored grmića, gore pod vertikalnu ploču (III). Preko

grma prečica 2 m u žlijeb, (IV A1) i kroz ljsuku (kršljivo) na izlazni brid do osig. (K). Odatle malo lijevo na travnat teren i gore na vrh stijene.

Ocjena: III i IV A1, 100 m, 2,25 min.

Silaz: 5 min. na zapad markom do doma.

DERZELEZOVO POLICE U STIJENI V. ORLOVAČE NA HUM-PLANINI

Prvi penjao: Sakib Kliko, 11. 10. 1980. g.

Pristup: Iz Jajca preko Podhuma markiranim putem na Hum, odnosno njegov najviši vrh Orlovaču, i niz točilo spust pod stijene, ili s Podića preko Prisoja pod stijenu Male odnosno Velike Orlovače (ulaz označen strelicom i slovima JS).

Opis: Uz točilo što silazi od špilje 10 m do hrasta, dalje gore bridom do kose travnate police što vodi do bora. Ispred bora skok od 1 m. Od bora prečenje ulijevo policom do grme. Pored grme desno gore na osiguravalište (ID). S osiguravališta lijevo na travnatu policu 20 m koja se strmo završava ispod dvije vertikalne plohe što čine kut. 3 m desno od kuta preko prevjesa u žlijeb i dalje gore na novu policu. 5 m lijevo i 10 m gore do na plato (I D). 1 D hodanja do na vrh stijene Velike Orlovače (1152 m), odnosno do Derzelezeove stope (po narodnom predanju).

Ocjena: III, 120 m, 1,30 h

Silaz: Niz Hum markiranim putem za Podhum.

OTOVI ŽLJEBOVI U VRŠNOJ STIJENI OTOMALJA

Prvi penjao: Sakib Kliko, 12. 10. 1980. godine.

Pristup: Od doma na Cusinama markom pod vrh Otomalja (1052 m). Sa zapadne strane vršne stijene spust do podnožja. Ulaz u smjer označen strelicom i slovima OZ.

Opis: Ulaz u žlijeb koji se završava siparom u donjem dijelu. 5 m gore kroz žlijeb, a zatim 8 m prečenje ulijevo do prevjesa u kaminu (—IV) što vodi uz markantni tornanj. Pravo kroz žlijeb 10 m do izlaza, pritom nailazeći na uklješteni kamen (—IV). Po izlasku iz žlijeba malo prečenje udesno do slijedećeg travnatog žlijeba. Kroz njega preko kršljive stijene pod ljsku i pored nje na brid stijene. Bridom 20 m do žlijeba sa desne strane kamerić tornja i pravo gore kroz izlazni žlijeb na vrh stijene.

Ocjena: III, —IV, 100 m, nagib 75—90°, 1 sat.

Silaz: kao i pristup

Sakib KLIKO

Vijesti

• **Sjednica predsjedništva PSJ.** U Beogradu je 20. i 21. veljače už pristupnost predstavnika svih republičkih i pokrajinskih saveza te predsjednika komisija PSJ, održana sjednica Predsjedništva PSJ. Na sjednici su razmatrani izvještaji o radu Predsjedništva i komisija PSJ, završni račun za 1980. g. te finansijski plan za 1981. Iz obimnih materijala i zaključaka treba izdvojiti najznačajnije odluke, a to su: Jugoslavenska himalajska ekspedicija, čiji je cilj osvajanje 3300 m visoke južne stijene Lotsea (8501 m), polazi na put 10. ožujka. Ekspediciju sačinjava 25 alpinista među kojima je i splitski alpinist i osvajač Mount Everesta, Stipe Božić. Prihvaćene su dopune Statuta PSJ te pravilnika za savezno orijentacijsko natjecanje. Zbog interesa pojedinih saveza, prihvaćen je prijedlog da se PSJ učlan u Međunarodnu orijentacijsku federaciju (IOF), te da se sastanak njihove komisije za propagandu održi koncem mjeseca kolovoza u Zagrebu. S obzirom na neriješen status planinarskih objekata u većini republika, pripremit će se materijal o joj problematici i s njima upoznati nadležne društvene i sportske organe. U pripremi je projekt planinarske transverzale »Titovim stazama«, koja bi obuhvatila planine u republikama pokrajinama, kojima se kretao drug Tito. Zaključeno je da se tematska konferencija o školovanju kadrova u planinarskoj organizaciji održi u mjesecu travnju na Fruškoj gori. Razmatrano je i pitanje izbora novog tajniku PSJ o čemu će se odluka donijeti na idućoj konferenciji. Financijska situacija PSJ bit će u 1981. godini vrlo nepovoljna, sredstva za ovu godinu još nisu odobreni, ali su svi izgledi da će se morati reducirati aktivnost na najmanju mjeru, s tim da svoje sudjelovanje u pojedinim akcijama participiraju republički i pokrajinski savezi.
(N. A.)

• **Riječka planinarska škola.** Alpinistički odsjek Rijeke, koji djeluje u okviru PD »Kamenjak«, organizira svake godine školu koju po- hadaju planinari koji se žele po- blije upoznati s alpinizmom. Ovogodišnja škola započela je s radom 21. siječnja i trajat će do 10. svibnja, a sastoji se od predavanja te praktičnog rada preko vikenda na terenu. Polaznici škole su omiljenici, što daje garantiju za uspješan nastavak alpinističkog djelovanja u Rijeci.
(N. A.)

• **Memorijal »Tragom 26 smrznutih partizana«.** Velik broj uzvanika i izletnika svečano je dočekao u subotu 21. veljače u 14 sati u Mrkoplju kolonu od 150 planinara, skijaša i pripadnika JNA koji su na skijama prešli put od Jasenka preko Matić-poljane do Mrkoplja. Sudionici pohoda, koji je organizirao PSH, prošli su dio trase kojom se kretala II brigada XIII primorsko-goranske divizije u veljači 1944. g. kojom prilikom je 26 boraca izgubilo živote. Uz velikim količinama snijega,

koji je padao i tokom cijelog po- roda, svi sudionici prošli su trasu od skoro 30 kilometara bez ikakvih problema. Na pohodu su sudjelovali članovi planinarskih društava: »Vihor«, »Sutjeska«, »Ris«, »Sljemec«, »Rade Končar«, »Željezničar«, »Velebit«, »Zagreb matica« i »Medvednica« iz Zagreba, »Klek« iz Ogulina, »Dubovac« iz Karlovca, »Japetić« iz Samopora, »Petehovac« iz Delnice, »Jan kovac« iz Osijeka, »Višnjevica« iz Ravne gore, »Rudnik« iz Tršće, »Kamenjak« iz Rijeke i »Kuna go- lie« iz Pregrade.
(N. A.)

• **Velebitski trk.** U posljednje boda skijaško trčanje našlo je velik broj pobornika i među planinarama, pa je tako PDS »Velebit« iz Zagreba organiziralo 8. veljače natjecanje pod nazivom »Velebitski trk«. Start i cilj bio je na Hunjki, a staza je bila dugačka 5600 m, s 280 m visinske razlike. Natjecanje je održano u muškoj i ženskoj kategoriji. Plasman u muškoj kategoriji: 1. Branko Šeparović, PDS »Velebit«, 2. Ivo Vrkić, PD »Zagreb mati- ca«, 3. Damir Birusov, PD »Ze ljezničar«. U ženskoj kategoriji: 1. Jasna Krupački, PDS »Velebit«, 2. Zeljka Vender, PDS »Velebit«, 3. Senka Jurković Gros, PD »Slje me«.
(N. A.)

• **PD »Sokolovac« u Slav.** Požegi ima u Centru za usmjereno obrazovanje »Zvonko Brkić« Omladinsku planinarsku sekociju »Centar«, koja djeluje pod vodstvom prof. Josipa Alberta, dugogodišnjeg planinarskog aktiviste, člana PD »Sokolovac«. U sekociji je okupljeno četrdesetak članova, čija se aktivnost odvija kroz organizaciju predavanja i priređivanje izleta. Pridesetak članova je u okviru Planinarske škole, u siječnju ove godine, završilo seminar na kojem su obradene vještine vezane za orijentaciju u prirodi. Seminar je vodio Lazo Vuković. Nastava je trajala 14 sati, a ispit su održani na terenu.
(Ivan Jakovina)

• **10 godina Stanice GSS u Požegi.** Krajem studenog prošle godine u Velikoj je održana svečanost povodom 10. obljetnice uspješnog djelovanja Stanice GSS Slav. Požega. Ovom uspјelom skupu bili su, između ostalih, prisutni Božidar Škerl, predsjednik PSH, Dražen Zupanc, predsjednik Koordinacione komisije GSS PSJ, dr Borislav Aleraj, pročelnik GSS PSH, predstavnici GSS Srbije, Slovenije i drugi. Izvještaj o desetogodišnjem djelovanju, dopunjeno dijapozićima, podnio je dr Tomislav Sablek, pročelnik Stani- ce. U njemu je bilo riječi o uspo- nima i pohodima na najviše vrhuncе jugoslavenskih visokih gorja, zatim Austrije, Italije, Grčke, Če- hoslovačke, Norveške i Velike Britanije.

Požeški spasavaoci iskazali su se kao inicijatori i sudionici mnogo- brojnih akcija na području slav- vonskih planina. Tako su održavali teren i organizirali mnogobrojna

natjecanja na skijaškoj stazi na Jankovcu, gdje je postavljen prvi bivak GSS u Hrvatskoj. Posljednje dvije godine radili su na izgradnji skijaškog centra u predjelu Papuka zvanom Nevollaš, koji ima prilaz prometnicama sa dvije strane. Već je uredeno dvije trećine staze, duge 522 m, široke 30–50 m, s visinskom razlikom od 131 m. Na njoj je postavljena skijaška vučnica, a već su započeli radovi na podizanju prve planinarske kuće gorskog spasavalaca Hrvatske. Članovi Stanice su pohadali mnogo- brojne tečajeve GSS Hrvatske, a bili su započeni i na skijaškim natjecanjima. Svakako, najveći uspjeh je postigao Krešimir Sablek, koji je stekao znak gorskog spa- savaoca.

Na svečanosti su uručena priznajna PSH Antunu Černušaku, Božidarju Mileru i Joži Skočiru (Zlatni znak PSH). Srebrni znak su primili Krešimir Milinković, Željko Mišta i Krešimir Sablek, a Brončani Željko Böhmi, Ivan Cokrić, Branko, Boris, Oto i Ruda Horvat. Takoder su poklone PSH primili Stanica GSS Slav, Požega, dr Tomislav Sablek i Rudolf Nedela, kao najbolji domar u Hrvatskoj. Za poseban doprinos na izgradnji skijaške priznanja Stanice primili su mnogi pojedinci i organizacije. Predsjednik PSH B. Škerl je istakao da se požeška Stanica GSS svojim uspješnim djelovanjem svrstala među najbolje u Hrvatskoj.
(Ivan Jakovina)

• **VIII. jugoslavenska himalajska ekspedicija** krenula je na put u utorak 10. ožujka sa zagrebačkog aerodroma pod vođstvom ing. Aleša Kunavera. Cilj joj je uspon na Lhotse (8511 m) u nepalskom dijelu Himalaje, na koji se namješava popeti južnom stjenom visokom preko 3000 m, dosad još neosvojenom. Očekuje se da će uspon biti izveden krajem svibnja.
(Z. P.)

• **PD »Vranica« u Fojnici** održala je 5. 2. 1981. izbornu konferenciju kojoj je prisustvovao veliki broj članova te predstavnici Opštine, Opštinskog komiteta SKJ, Opštinske konferencije SSRNJ, Turističkog saveza, lovačkog, ribarskog i drugih društava. Prisutni su bili predsjednik Opštinske skupštine Hamza Salihagić i sekretar komitea Drago Oroz. Društvo je održalo 12 sjećanja. Kuću na Prokoškom jezeru posjetilo je 2000 planinara. Pokazalo se da je pretjesna pa se predviđa izgradnja novoga doma s 8 ležaja. Članovi su organizirali niz izleta i pohoda. Prošle zime su osnovani smučarski sekciju u kojoj rade dva instruktora, a nabavljena je oprema za ski lift od 1300 m.
(Vinko Tomić)

• **Planinarsko društvo OKI** održalo je svoju četvrtu godišnju Skupštinu 28. siječnja 1981. godine. U razdoblju 1980/1981. postiglo je u svom radu značajne rezultate. U visokogorskim planinarstvu članovi društva inž. Goran Rački i inž. Boris Stipić osvojili su Olimp, a

Marijan Malus popeo se na najvišu točku kratera Kibo-Uhuru Peak (5895 m) na Kilimandžaru u Africi. Sekcija niskih tura ostvarila je 27 izleta u kojima su sudjelovala 854 planinara. Sekcija za transverzale i markacije slavila je uspjeh otvaranjem 25-og planinarskog puta u SR Hrvatskoj — PP Kornati. Transverzal je već prešlo 120 planinara. Planinarsku transverzalu „Petrova gora“, dugačku 52 km i s 15 kontrolnih točaka, prošlo je do sada 363 planinara iz svih Republika i pokrajina naše domovine. Skijaška sekcija organizala je dva skijaška izleta na Vogel i Kravac. Speleološki odsjek organizirao je masovni posjet Veternici i jami Jezero na Kornatima. Članovi odsjeka obavili su istraživanja podzemlja po špiljama i jamama Korduna i Velebita. PD OKI je u toku 1980. organiziralo u Klubu radnika INA-OKI 40 planinarsko — speleološko — turističkih predavanja uz prikazivanje dia i kino filmova. Na 40 predavanja prisustvovalo je 1678 planinara. Prema Statutu mandat predsjednika traje godinu dana, tako da je za razdoblje 1981/82. godine izabran novi predsjednik društva mr. Marinko Stipčević. Na Skupštini izglasan je plan akcija društva za 1981. godinu. Društvo je za svoj uspješan plodonošan rad i doprinos planinarsu SR Hrvatske dobilo je zasluzeno i veliko priznanje od PSH — odlikovanje sa srebrnim znakom.

(Dr Z. Sipečević, inž.)

● **PD »Lisina« u Mrkonjić-Gradu.** Nakon provedenih obimnih priprema inicijativnog odbora Opštinske konferencije SSRN Mrkonjić-Grad za formiranje planinarskog društva u ovom gradu, 27. februara u Spomen-domu Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a održana je osnivačka skupština PD »Lisina«, na kojoj je usvojen Statut, Program rada za 1981. godinu i Srednjoročni plan razvoja planinarenja na području Opštine Mrkonjić-Grad u periodu 1981—1985. godine. Za prvog predsjednika izabran je Zoran Latinčić, za sekretara Milorad Sladojević, dok će blagajničke poslove obavljati Mirzet Memić. Pored zaинтересiranih članova, osnivačkoj skupštini prisustvovali su Mustafa Kilić, predsjednik PD »Čusine« iz Jajca, i Stevo Maleš, predsjednik PD »Mosor« — Sekcija pri Domu JNA iz Splita, koji su osnovanom društvu uručili prigodne darove. Društvo će djelovati na području opštine Mrkonjić-Grad i imaće prostorije u Spomen-domu ZAVNOBiH-a. Informacije mogu se dobiti na telefon 070/85-194 i 070/85-013 (predsjednik društva).

(Slobodan Dakić)

● **PD »Moslavina« iz Ludine** uključilo se 27. 01. 1981. u proslovu obilježavanja 39-godišnjice slavne bitke moslavackih partizana na Humci. Na najvišem vrhu Moslavacke gore tog su se dana okupili stanovnici svih moslavackih općina, omladina i borce NOR-a, a teškim danima rata 1942. godine govorio je sudionik bitke Đuka Prilika. Planinari su na Humku došli u pet-

satnom maršu po snijegom pokrivenom hrptu Moslavacke gore. Prijedion put dio je planinarskog puta koji članovi kane markirati tokom ove godine. (V. S.)

● **PD »Paklenica.** Od 14. do 20. veljače 13 zadarskih planinara na Julijskim Alpama pohadalo je Školu visokogorskog planinarskog skijanja. Školu je organizirala Sekcija planinarskog skijanja PD »Paklenica« iz Zadra, a sudionici su bili planinarski vodiči i gorski spasavaoci. Za učitelja skijanja bio je angažiran tajnik PSH Niko Aleksić. Po njegovoj, a i po općoj ocjeni, zadarski planinari postigli su veoma dobre rezultate. Ovo je treća generacija koja je završila ovu Školu, pa se očekuje da će između svih dosadašnjih polaznika najmanje trojica polagati ispite za učitelja skijanja. Tako će Društvo osigurati vlastiti stručni kadar, što će omogućiti da ubuduće sami i na svojim terenima organiziramo slične skijaške škole. (B. P.)

● **Planinari G. Milanovca.** Industrinski gradić G. Milanovac ima zapušten sportski život, a najviše ima planinara i smučara. PD »Pobeda«, iz Beograda, ima već više godina u ovom gradiću autonoman ogrank, koji uskoro prerasta u PD »Rudnik«. Ogranak je započeo aktiviran. Organizuje dosta lokalnih izleta na a velike izlete idu članovi s matičnim društvom. Prošlog ljeta su dva člana (otac i sin Ivanović) bili na Mont Blancu i juče članova na Etni. No još veći uspjeh gornjo-milanovačkih planinara su adaptacija planinarske kućice i ski-lift. Prihvatanja kućica na Ješevcu lijepo je opremljena. Ima desetak postelja i odgovarajuću kuhinju s posudom. Planina Ješevac je visoka 902 m, a kuća je na njegovoj južnoj strani, na oko 700 m. Do kuće (Durđevića trij) može se prći od G. Milanovca asfaltnim putem do sela Jablanice (8 km) pa zatim pješke markiranim stazom manje od sata ili sa autoputem G. Milanovac — Kragujevac i od sela Belo Polje, takoder asfaltnim putem, do vrha sela Donja Vrbava i pješke nešto više od sata. Ključevi se nalaze kod Živomira Pavlovića, sekretara društva, G. Milanovac, ul. Miloša Velikog 3 i kod vlasnika kuće Vladana D. Durđevića, selo Donja Vrbava, pošta 32315 Vraćešnica. U blizini Durđevića triju su ostaci srednjevjekovnog grada Borača i manastira Ješevac. Ski-lift na Rudnik-planini je već velika atrakcija. Najveća je centralna planina Sumadije je namah postala smučarski centar. Žičnica je postavljena na Malom Sturcu, na čijem vrhu su lijepi smučarski tereni i spust-staza je vrlo privlačna i dosta oštra. Kraj nje je i staza za sanjanje. Do ski-lifta se prilazi iz varošice Rudnik (stara pekara) kolima odnosno pješke 5 km. U blizini žičnice je jedna baraka, a u planu je izgradnja većeg ugostiteljskog objekta. Iznad varošice je samouslužna planinarska kuća (PD »PTT« Beograd) s dvadesetak postelja. Ključ je kod poštara.

(Duško Jovanović)

● **Seniori PD »Ravna gora«.** Četiri člana seniorske skupine PD »Ravna gora« u Varaždinu priredili su izlet na sjeverni Velebit u mjesecu kolovozu 1979. god. Sva četvorica imali su ukupno 280 godina, ali im nisu smetale ni godine da uspješno izvrše dogovoren plan. (Matija Jaklin)

● **PD »Zeljezničar« iz Zagreba.** Član društva Josip Sakoman šalje redovne izvještaje o radu ovoga društva. Samo tim izvještajima mogli bismo ispuniti cijelu rubriku vijesti. Izdvajamo najvažnije akcije. Početkom rujna bila je skupina od 7 članova na Triglavu. Tom prilikom zapazili su kolonu od 100 žena iz Splita koje je vodio himalač Stipe Božić. Koncem listopada posjetili su Čićariju i Zavižan. Najstariji član imao je 70 godina! Jedna je skupina posjetila Zumberačku goru i dom Vodice, ali je vrijeme bilo loše. Povodom 30. godišnjice rada društvo je odlikovano Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom, koju je uručio predsjednik Skupštine općine Trnje Zvonko Kobeščak na proslavi 15. studenoga. Na susretu planinara željezničara na Pohorju 11. listopada sudjelovali su takoder članovi društva, iako je vrijeme bilo vrlo loše. Četiri člana sudjelovali su u pohodu 1000 planinara na Slavnik u organizaciji PD »Koper«. Vrijeme također loše. Za Dan Republike posjetili su Kozjak i Vranjaču pod Mosorom. Pet članova je 20. i 21. rujna obišlo Sisernikovu pot između Dravograd-a i Slovenjgrada. Tom su prilikom posjetili Kremžarjev dom i Uršlju goru.

(Urednik)

● **Još jedno priznanje PD »Paklenici«.** Nakon priznanja u obliku povelje, koje je društvo dobilo početkom ljeta od SSRNH, sada je ista organizacija društvu dodijelila i »Priznanje« za uspješnu ekspediciju na Kilimandžaro koja je organizirana u 1979. godini. (D. P.)

● **Splićani na Zeničkoj transverzali.** Cetiri člana PK »Split« priključila su se početkom rujna pohodu Zeničkoj transverzali na kojem je sudjelovalo 180 planinara iz cijele Jugoslavije. Put je vodio trasm Zenica, Lisac, Bistrica, Palašnica, Veliki vis, Ravna Rijeka, Žepče (tu su članovi PD »Mahnjača« priredili srdačan doček i organizirali noćenje). Idući dan je pohod vodio preko Pepelara do doma na Smetovima, gdje je doček priredilo PD »Željezara« iz Zenice na čelu s predsjednikom Nikolom Blaževićem. Pohod je uspio zahvaljujući velikom trudu domaćina.

(Lahorija Damjanović-Bolanča)

PLANINOM ŠETAT NOĆ I DAN

(DAS WANDERN IST DES MÜLLERS LUST).

Prema C.F. Zöllneru, stihove napisao: IVICA KRAJAC

Musical score for the song "Plani-nom še-tat" in G major, 8/8 time. The lyrics are written below the notes. The score consists of six staves of music.

Plani-nom še-tat noć i dan, to mli-na-ru je
pra-vi gušt, da, pra-vi gušt! To mo-ra da je
mli-nar loš jer sa-mo še-ta dan i noć, a
ka-da on-da ra-di, kad še-ta, še-ta, kad
še-ta, kad še-ta, kad
še-ta, kad še-ta dan i noć?

*Od vode to nauči on,
od vode to nauči on!
Od vode!
Jer voda nikad ne miruje,
jer voda danonoćno putuje.
Naučili smo to od nje... od vode... vode...*

*Od kola to nauči on,
od kola to nauči on!
Od kola!
Jer kolo nikad ne miruje,
jer kolo stalno vrtí se!
Od niega to sad svatko zna... od kola... kola.*

*Od kamena nauči to,
od kamena nauči to!
Od kamena!
Jer čak i mlinski kamen taj
što težak je ko sami vrag,
ion bi da se šeta.. da šeta.. šeta..*

*Planinom šetat hejg hee ..
za svakog to užitak je, užitak!
Kad svatko šetnju voli baš
pa zašto ne bi i mlinar naš?
Tko voli život radostan,
nek šeta.. šeta.. noć i dan!*

Novo!

Upravo izašlo iz tiska!

Dr ŽELJKO POLJAK

»PLANINE HRVATSKE«

PLANINARSKO-TURISTIČKI VODIČ

Drugo, dopunjeno izdanje

101 crnobijela slika, 32 u boji i 40 karata

Tvrdi poluplatneni uvez, 544 stranica

Nakon 1. izdanja, koje je tiskano prije sedam godina (1974), tekst je nadopunjen, karte izmijenjene, dodane su slike u koloru, a većina crnobijelih je zamijenjena novima.

Cijena 350 dinara.

Može se nabaviti u poslovnicama Planinarskog saveza Hrvatske, Zagreb, Kozarčeva 22 (tel. 448-774) ili naručiti poštom uz otkupninu

Narudžbe za 10 i više primjeraka uz 20% popusta

Pretplata za »Naše planine«

Molimo preplatnike koji još nisu poslali preplatu za 1981. godinu da općom uplatnim (dobiva se u svakoj pošti) pošalju 200,00 dinara. Navedite svoju točnu adresu, u rubriku »korisnik« upišite: Planinarski savez Hrvatske, Zagreb, Kozarčeva 22, a »svrha doznake«: NP 1981. Istom doznakom možete upлатiti i knjigu »Planine Hrvatske«, što valja također navesti u rubrici »svrha doznake«.